

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ
МАЛАКА ОШИРИШ ИНСТИТУТИ**

ЮРИДИК ФАНЛАР КАФЕДРАСИ

**ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ САФДОР ВА СЕРЖАНТЛАР
ТАРКИБИДАН ОФИЦЕРЛИК ЛАВОЗИМЛАРИГА ТАЙИНЛАШ
УЧУН ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ЎҚУВ КУРСИНИНГ ЮРИДИК
ТАЙЁРГАРЛИК БЛОКИ БЎЙИЧА**

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

ТОШКЕНТ – 2023

Мазкур ўқув-услубий мажмуа “Ички ишлар органларининг сафдор ва сержантлар таркибидан офицерлик лавозимларига тайинлаш учун қайта тайёрлаш ўқув курси”нинг ўқув дастури асосида тайёрланган.

Тузувчи:

Д.Ж.Эшқулов

ИИВ Малака ошириш институти Юридик
фанлар кафедраси ўқитувчиси, капитан

Тақризчилар:

ИИВ Малака ошириш институти Махсус касбий
фанлар кафедраси доценти, подполковник
Ж.С. Мухторов
Мирзо Улуғбек тумани ИИО ФМБ ҳузуридаги
Тергов бўлими бошлиғи, подполковник
Ш.М.Орзикулов

Ўқув-услубий мажмуа Ички ишлар органи (бошқа хизмат)га тўғридан-тўғри танлов асосида қабул қилинган ходимлар билан бошланғич касбий тайёргарлик ўқув курсида таҳсил оладиган тингловчилар учун Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузуми ва унинг асосий принциплари, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тушунчаси ва турлари, жамоат тартиби ва қонунийлик, ҳуқуқий хатти-ҳаракат, ҳуқуқбузарлик ва юридик жавобгарлик, маъмурий ҳуқуқбузарлик ва маъмурий жавобгарлик, жиноят учун жавобгарликнинг асослари, жиноят-просессуал қонунчилиги ва ўзига хос хусусиятлари, фуқаролик ҳуқуқи тушунчаси ва моҳияти, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлашнинг ҳуқуқий асосларининг юридик мазмуни ва аҳамияти ёритиб берилган.

Ўқув-услубий мажмуа Малака ошириш институти профессор-ўқитувчилари ва тингловчилари учун мўлжалланган.

Ўқув-услубий мажмуа Малака ошириш институти Илмий кенгашининг 2023 йил “___” _____даги “___” - сонли йиғилиш муҳокамасидан ўтказилган ва маъқулланган.

© Ўзбекистон Республикаси ИИВ МОИ, 2023

МУНДАРИЖА:

Кириш.....	4
Модул бўйича дарслар тақдимоти.....	6
Янги Ўзбекистоннинг Янги Конституцияси мазмуни ва асосий қоидалари.....	7
Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тушунчаси ва турлари.....	17
Ўзбекистон республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги қонунининг мазмун-моҳияти.....	29
Маъмурий ҳуқуқбузарлик ва маъмурий жавобгарлик тушунчаси. Маъмурий жазо чоралари. МЖтКнинг ички ишлар органлари томонидан кўриб чиқиладиган моддалари тавсифи (МЖтКнинг 248-моддаси.)	39
Ўзбекистон Республикаси МЖтКнинг 40, 41, 47, 52, 56 ¹ , 61, 61 ¹ – моддаларида белгиланган ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жавобгарлик.....	52
Ўзбекистон Республикаси МЖтКнинг 183, 187, 188 ³ , 190, 194 ва 195, 223 – моддаларида белгиланган ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жавобгарлик	58
Жиноят тушунчаси, белгилри, таркиби ва турлари	64
Жиноят учун жавобгарлик ва унинг асослари ҳамда жазо турлари	70
Жиноят-процессуал қонунчилиги. Жиноят процессининг иштирокчилари	76
Жиноят содир этишда гумон қилинаётган шахсларни ушлаб туриш асослари ва тартиби	88
Тахминий тест саволлари	98
Глоссарий	103
Адабиётлар.....	106

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 04 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон Қарори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 27 август кунидаги “Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув кариера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги 310-сон буйруғи ижросини таъминлаш, шунингдек, ички ишлар органларини аҳолининг ишончли ҳамоячиси сифатида халқчил профессионал тузилмага айлантириш, уларнинг фуқаролар, жамоат ташкилотлари ҳамда кенг жамоатчилик билан яқин ҳамкорликда, ўзаро ишонч ва ҳамжиҳатлик руҳида ишлашини таъминлаш, маҳаллалар, аҳоли турар жойлари ва бутун юртимизда қонун устуворлиги, тинчлик-осойишталикни янада мустаҳкамлаш мақсадида ички ишлар органларига танлов асосида қабул қилинган ходимларни юридик тайёргарликдан ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Жамиятда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор топтириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан янада ривожлантириш, аҳоли фаровонлигини юксалтириш, ҳуқуқий демократик давлат қуриш бўйича амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлардан кўзланган мақсадларга эришишнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳамоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича республикада яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллайди.

Ушбу ўқув-услугий мажмуанинг мақсади Ички ишлар органларига танлов асосида қабул қилинган ходимларни юридик тайёргарликдан ўтказиш, малакасига қараб хизмат бўйича ўсишини таъминлаш, уларнинг касбий интеллектуал ва профессионал салоҳиятини янада ошириш, куч ва воситаларни самарали бошқаришнинг ҳуқуқий асосларни тушунтириш, шунингдек ходимларда (бундан буён матнда тингловчилар деб юритилади) хизмат чинакам халқпарвар Ички ишлар органи ходими сифатида шакилланишида касбий билимлар беришдан иборат.

Ўқув-услугий мажмуанинг асосий вазифалари:

Янги Ўзбекистоннинг Янги Конституцияси мазмуни ва асосий қоидалари тўғрисидаги билимларини мустаҳкамлаш;

норматив-ҳуқуқий ҳужжат ва ҳуқуқ нормаси каби тушунчаларнинг мазмуни ва моҳиятига оид билимларни шакллантириш;

Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги қонунининг мазмун-моҳияти тўғрисидаги билимларини такомиллаштириб бориш;

маъмурий ҳуқуқбузарлик ва маъмурий жавобгарлик, маъмурий жазо чоралари ва уларни қўллашнинг ҳуқуқий асослари ва тартиби тўғрисидаги билимларини шакллантириш;

маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни таъминлаш чоралари, уларнинг турлари, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш моҳияти ва тартибига оид билимларни шакллантириш;

жиноят қонуни, жиноят тушунчаси ва белгилари, жиноят учун жавобгарликнинг асослари, жиноят таркиби тушунчасига оид билимларни шакллантириш;

жиноий жазо тушунчаси, мақсади ва турларининг мазмуни ва моҳиятини етказиш;

жиноят-просессуал қонунчилиги ва ўзига хос хусусиятлари, жиноят просесси иштирокчилари ҳамда просессуал мажбурлов чоралари тўғрисидаги ҳуқуқий билимларини шакллантириш;

Тингловчи:

Миллий мафкура, маданий меросимиз ва тарихий анъаналаримиз, миллий ва маънавий хавфсизликни таъминлаш ҳамда мафкуравий иммунитет, шунингдек ахборот хуружи ва оммавий маданият каби омил ва жараёнларни тушунтирган ҳолада, давлат ва ҳуқуқнинг вужудга келиши, унинг мавжудлигининг ҳуқуқий асослари, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, унда шахснинг ҳуқуқий мақоми, инсон ҳуқуқлари, давлат органлари тизими, уларни ташкил этиш, ваколати ва фаолият шакллари, ҳуқуқбузарликлар турлари, жиноят ва жиноят процесул қонунчилиги, фуқаролик ҳуқуқига оид **билимларга** эга бўлиши керак;

Тингловчи:

ИИО фаолиятига тааллуқли ҳуқуқ нормаларидан фойдаланиш ва қўллаш, транспорт воситаларини ушлаб туриш, кўриқдан ўтказиш ва расмийлаштириш, транспорт воситасини бошқаришдан четлатиш, мастлик ҳолатини аниқлаш учун текширувдан ўтказиш ва расмийлаштириш каби **кўникмаларга** эга бўлиши зарур;

Тингловчи:

Фаолиятни тартибга солувчи ҳуқуқ нормаларидан фойдаланиш, маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг таркиби ва таснифлаш меъзонлари, жиноят қонунини қўллаш, жиноятларни бошқа турдаги ҳуқуқбузарликлардан фарқлаш, қилмишнинг жиноийлигини истисно қилувчи(зарурий мудофаа, охириги зарурат, ижтимоий хавfli қилмишни содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказиш ва х.к.) ҳолатларни ажратиш, процессуал ҳужжатларни тузиш каби малакаларини эгаллаши лозим.

Тингловчиларда:

Юридик тайёргарлик модули бўйича эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини касбий, шахсий ва ижтимоий фаолиятларда амалий қўллаш олиш **компетенцияларини** шакллантириш лозим.

Модул бўйича дарслар тақсимоти:

Юридик тайёргарлик		Умумий юклама ҳажми	Аудитория соати	Маъруза	Семинар	Амалий маш	Мустақил тайёргарлик	Назорат
		46	46	20	16		10	
1.	Янги Ўзбекистоннинг Янги Конституцияси мазмуни ва асосий қоидалари	4	4	2	-	-	2	-
2.	Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тушунчаси ва турлари	4	4	2	2	-	-	-
3.	Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги қонунининг мазмун-моҳияти	4	4	2	2	-	-	-
4.	Маъмурий ҳуқуқбузарлик ва маъмурий жавобгарлик тушунчаси. Маъмурий жазо чоралари. МЖТКнинг ички ишлар органлари томонидан кўриб чиқиладиган моддалари тавсифи (МЖТКнинг 248-моддаси)	6	6	2	2	-	2	-
5.	Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 40, 41, 47, 52, 561, 61, 911 - моддаларида белгиланган ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жавобгаглик	6	6	2	2	-	2	-
6.	Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 183, 187, 188 ³ , 190, 194 ва 195, 223 - моддаларида белгиланган ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жавобгарлик	6	6	2	2	-	2	-
7.	Жиноят тушунчаси, белгилари, таркиби ва турлари	4	4	2	2	-	-	-
8.	Жиноят учун жавобгарлик ва унинг асослари ҳамда жазо турлари	2	2	2	-	-	-	-
9.	Жиноят-протсессуал қонунчилиги. Жиноят протсессининг иштирокчилари	4	4	2	2	-	-	-
10.	Жиноят содир этишда гумон қилинаётган шахсларни ушлаб туриш асослари ва тартиби	6	6	2	2	-	2	-

**1-МАВЗУ: ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЯНГИ
КОНСТИТУЦИЯСИ МАЗМУНИ ВА АСОСИЙ ҚОИДАЛАРИ.
(Маъруза машғулоти – 2 соат)**

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Конституциявий тузум ва унинг элементлари.

2-ўқув саволи: Давлат суверенитети. Ўзбекистон Республикасининг суверен давлат сифатидаги давлат-ҳуқуқий белгилари.

3-ўқув саволи: “Ўзбекистон Республикаси Конституциясига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Конституциявий қонуни лойиҳаси.

1-ўқув саволи. Конституциявий тузум ва унинг элементлари.

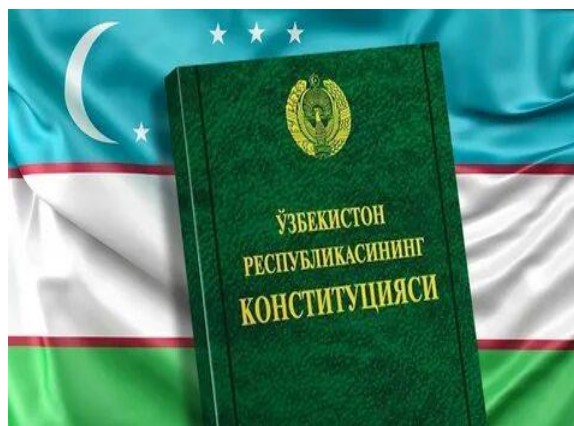
«Конституциявий тузум» – инсон ва фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликлари тан олинадиган ва кафолатланадиган, давлат эса ҳуқуққа ва, аввало, демократик Конституцияга бўйсунадиган ҳокимиятни ташкил этилиш усулини мустаҳкамловчи ҳуқуқий муносабатлар тизими.

«Конституциявий тузум» тушунчаси икки асосий белгига эга:

биринчидан, бу давлатнинг ташкил этилиш усули: бир давлатни бошқасидан ажратиб турувчи белгилар (давлат тузуми, бошқарув шакли, сиёсий тартиби ва бошқ.) йиғиндиси; иккинчидан, бу давлатни ташкил қилишнинг шундай усулидирки, бунда давлат унинг фаолиятини ҳуқуқий чекловлар билан тартибга солиш орқали инсон манфаатларига, унинг табиий ҳуқуқ ва эркинликларига бўйсундирилади ва у ана шу чегаралардан чиқа олмайди. Бундай чекловни қонунлаштиришда конституция муҳим ўрин тутди.

Конституциявий тузум давлат ҳокимиятини ташкил этишнинг шундай шакли ё усулидирки, бунда давлат идораларининг, мансабдор шахсларнинг ҳуқуққа, қонунга қатъий итоат этиши таъминланиб, давлат ўз моҳиятига кўра конституциявий давлат сифатида намоён бўлади. Давлатнинг фаолияти Конституция билан, ҳуқуқий талаблар билан меъёрланиши, чегараланиши, аввало унинг нормал, демократик мазмунда амал қилишини таъминлайди. Қолаверса, фуқаролик жамияти мавжуд бўлиши ва фаолият юритиши учун шарт-шароит яратади.

Конституциявий тузум ҳукмрон бўлган мамлакатда давлат ижтимоий муносабатларга аввало ҳуқуқий нормалар воситасида, уларга қатъий амал қилган ҳолда таъсир кўрсатади. Ҳуқуқий талаблар ва Конституциянинг устуворлиги конституциявий тузумнинг асосий ифодаси ва бош мезонидир. Конституциявий тузум Конституцияда ўз аксини топган ҳамда жамият ва давлат ҳаётида мавжуд бўлган реал турмуш тарзидир.

Конституциявий тузум бутун ҳуқуқ нормалари тизими, турли ҳуқуқ тармоқлари билан мустаҳкамланади. Конституциявий ҳуқуқ конституциявий тузум асосларини, яъни давлат қурилишининг асосий принципларини, унинг инсон ва жамият билан ўзаро муносабатларини, давлатнинг биргаликда батартиб ва нисбатан яхлит тизим ҳосил қилувчи ҳамда ҳуқуқнинг қолган барча норматив қоидаларида акс этувчи муҳим хусусиятларини тартибга солади. Ўзбекистон Конституциясида конституциявий тузум асосларига бағишланган боб ва моддалар мавжуд (И бўлимнинг И – ИВ боблари).

Конституциявий тузум асосларини конституциявий ҳуқуқнинг ўрганиш предметини ташкил этади. Конституциявий ҳуқуқнинг асосий манбаи 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг Конституциясидир. Асосий қонуннинг нормалари миллий ҳуқуқ нормалари ичида энг олий юридик кучга эгадир.

Конституциявий тузум – инсоният ижтимоий турмушининг буюк ғалабаси, умум эътироф этган ҳаёт шакли ҳисобланади. Уни заифлаштиришга, унинг барқарорлигига путур етказишга, конституциявий тузилмалар обрўсини тўкишга қаратилган ҳар қандай уриниш ҳуқуқий давлат руҳи ва моҳиятига зид келади. Конституция мавжуд тузумга қарши қаратилган ҳаракатларга йўл қўймайди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида конституциявий тузумнинг асосий принциплари мустаҳкамланган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат: давлат суверенитети, халқ ҳокимиятчилиги, демократизм, Конституция ва қонунларнинг устунлиги, ижтимоий адолат, инсон ҳуқуқларининг устуворлиги, ташқи сиёсат принциплари.

Конституциявий тузумнинг асосий принциплари Ўзбекистон Республикасининг суверен демократик давлат эканлиги, унинг моҳияти, ички ва ташқи ишларда мустақиллиги, давлат ҳокимиятининг устунлиги, хорижий давлатлар билан халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган қоидалар асосида иш олиб боришга қодирлигида намоён бўлади.

Шунингдек, мазкур принциплар сирасига ташқи сиёсат принциплари ҳам киради. Конституциянинг 17-моддасига асосан Ўзбекистон Республикаси халқаро муносабатларнинг тўла ҳуқуқли субъекти ҳисобланади. Унинг ташқи сиёсати давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, чегараларнинг дахлсизлиги, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик қоидалари ва халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган бошқа қоидалари ҳамда нормаларига асосланади.

Мазкур принциплар Ўзбекистон Республикаси конституциявий тузумининг асосини ташкил этади. Конституциянинг бошқа бўлимидаги ҳуқуқий нормалар конституциявий тузум принципларига зид бўлмаслиги лозим .

2-ўқув саволи. Давлат суверенитети. Ўзбекистон Республикасининг суверен давлат сифатидаги давлат-ҳуқуқий белгилари.

«Суверенитет» французча сўз бўлиб, давлатнинг ташқи ишларда мустақиллиги ва ички ишларда устунлигини билдиради.

«Суверенитет» атамасининг ўзагини ташкил этувчи «суверен» сўзи эса, «олий ҳокимият соҳиби» деган маънони англатади. У давлат ҳокимиятининг алоҳида хусусияти ҳамда давлатнинг муҳим белгиси ҳисобланади. Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 1-моддасида «Ўзбекистон – суверен демократик республика» эканлиги мустаҳкамланган.

«Суверенитет» атамаси субъектга кўра қўлланади. Уларнинг бири-биридан фарқли томонлари эса субъектларнинг мақомида намоён бўлади. Суверенлик қонунга асосан берилади ва чекланади. Шу сабабли давлат суверен бўлишига қарамай чексиз ҳокимиятдан фойдалана олади, деб айтиш мумкин эмас. Давлат ўз ҳокимиятини қонуний ваколатлар доирасида амалга оширади ва унинг чегарасидан чиқиб кета олмайди. Шу билан бирга, давлат ҳокимияти халқаро ҳуқуқ нормалари асосида ва уларга риоя этган ҳолда амалга оширилади.

Суверен ҳисобланган давлат, миллат ва халқ ўз суверенитетининг амал қилиши ёки ундан фойдаланиш учун муайян фаолият, соҳа ёки маконда бошқа сиёсий-ҳуқуқий субъект (институт)лардан устунлиги жиҳатидан фарқ қилувчи ваколатларга эга бўлади. Масалан, суверен давлат ўз ҳудудида сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари ва ижтимоий ҳаракатлардан мустақил ҳолда умумий бошқарувни амалга оширади ва халқаро муносабатларда бевосита ташқи алоқаларни олиб боради.

«Халқ суверенитети» тушунчаси халқнинг ўз манфаатлари йўлида ўз ҳокимиятини ўзи тегишли конституциявий механизм (шакл, усул, принцип, қоида)лар орқали мустақил ҳолда амалга оширишини англатади. Халқ ўзининг тўла ҳокимиятини ҳеч бир ижтимоий субъект билан бўлишмаган ҳолда жамият ижтимоий соҳаларининг тўла ҳуқуқли субъекти ҳисобланади.

Давлатнинг суверенитет соҳиби сифатидаги давлат-ҳуқуқий белгилари – унинг умумий ҳуқуқий мақомини ифодаловчи жиҳатларидир. У ўз ичига маълум қоидаларни қамраб олса-да, умумий ташқи белгиларнинг муштараклигини англатади. Шунингдек, суверен давлат белгилари алоҳида белгилар йиғиндиси бўлиб қолмасдан, давлат белгиларини мустаҳкамлайди. Жумладан, мамлакат ҳудудининг яхлитлиги давлат суверенитетининг муҳим белгиси ҳисобланади.

Ҳар бир давлатнинг суверен давлат эканлиги, аввало, унинг конституцияси (конституциявий қонунлари)да белгилаб қўйилади. 1990 йил 20 июндаги Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги

тўғрисидаги декларацияси ҳам суверен давлат сифатида тавсифлайдиган белгиларга эга. Жумладан, унда куйидаги қоидалар белгилаб қўйилган:

«Ўзбек халқининг давлат қурилишидаги тарихий тажрибаси ва таркиб топган бой анъаналари, ҳар бир миллатнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини таъминлашдан иборат олий мақсад ҳақи, ҳар бир кишининг фаровон ҳаёт кечиршини таъминлашни олий мақсад деб билган ҳолда, Ўзбекистон халқларининг келажаги учун тарихий масъулиятни чуқур ҳис этган ҳолда, халқаро ҳуқуқ қоидаларига, умумбашарий қадриятларга ва демократия принципларига асосланиб, Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллигини эълон қилади».

Мазкур декларация Ўзбекистон Республикаси суверенитетининг сиёсий-ҳуқуқий кафолатларини мустаҳкамлаб берган бўлиб, давлат ва жамият ишларини ҳал этишда халққа тўла ҳуқуқ беради ҳамда Конституция ва қонунларнинг мамлакат ҳудудида устунлигини белгилайди. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг суверен давлат эканлиги 1991 йил 31 августда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги қонунда ҳам мустаҳкамланган. «Мустақиллик декларацияси» ва «Ўзбекистон Республикаси нинг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги конституциявий қонуннинг асосий ғояси ва қоидалари Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида ўз аксини топган. Давлатнинг суверенитети унинг фаолиятида, жумладан барча ҳуқуқий муносабатларни, давлат органлари, жамоат бирлашмалари, мансабдор шахслар ва фуқароларнинг мажбуриятларини белгилаши каби белгиларида намоён бўлади.

Давлатнинг бутун ҳудудида унинг олий органи томонидан чиқарилган Конституция ва қонунлар устунлиги давлат суверенитетини билдирувчи асосий белгидир.

Ўзбекистон Республикаси суверен давлат сифатида халқаро муносабатларнинг тенг ҳуқуқли субъекти ҳисобланади ва бошқа давлатлар билан бевосита муносабатлар олиб боради. Конституцияда Ўзбекистоннинг суверен давлат эканлиги қонуний тарзда мустаҳкамлаб қўйилган.

Давлат халқнинг расмий вакили сифатида ўз фуқароларининг манфаатларини ифода этар экан, суверен бўлган ҳолдагина у фуқароларининг ҳуқуқ ва манфаатларини тўла-тўқис таъминлаши мумкин.

3-ўқув саволи.
“Ўзбекистон Республикаси Конституциясига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Конституциявий қонуни лойиҳаси.

Комиссия раиси Акмал Саидовнинг сўзларига кўра, Конституцияни ислоҳ қилиш бўйича жаҳон тажрибасида уч хил йўналиш мавжуд:

- Конституцияни буткул янгидан қабул қилиш;
- Асосий қонунни янги таҳрирда қабул қилиш;
- Конституцияга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш.

«Биз Конституцияга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш йўлидан бораяпмиз. Бу хориж давлатларида ҳам кенг ривожланган йўл ҳисобланади», — деди у.

Таклифларни юбориш, қабул қилиб, таҳлилдан ўтказиш жараёнидан асосий мақсад ҳар бир фуқаро, ҳар бир ташкилот томонидан билдирилаётган таклифларнинг конституцион комиссия томонидан кўрилиб чиқилишини таъминлашдан иборат.

Таклиф юборишнинг бир неча муқобил имкониятлари яратилмоқда:

- meningkonstitutsiyam.uz веб-саҳифаси;
- маҳалла фуқаро йиғинлари;
- Халқ депутатлари кенгашлари;
- 1341 салл-маркази;
- почта орқали (Конституциявий комиссияга хат юбориш бепул бўлади)
- Телеграм-бот (@meningkonstitutsiyam_bot) ёрдамида юбориш мумкин.

Почта орқали комиссияга хатлар бепул тарзда юборилади.

Навбатдаги босқич — «таклифларни рўйхатдан ўтказиш ва бу ҳақда фуқароларни хабардор этиш».

Ҳар бир фуқарога унинг таклифи қабул қилингани ёки йўқлиги бўйича хабар юборилади.

Кейинги муҳим босқич — «таклифларни таҳлил қилиш ва конституциявий комиссияга кўриб чиқиш учун киритиш».

Конституциявий комиссия низомига кўра, фақатгина конституцияга ўзгартириш киритиш билан боғлиқ бўлмаган ёки белгиланган муддатлардан кейин тақдим этилган таклифлар кўриб чиқилмаслиги мумкин деб белгиланган. Таклиф келиб тушгач, уни кўриб чиқиш муддати 20 кундан ошиб кетмаслиги керак.

Нима учун айнан бугун конституциявий ислоҳотлар ўтказиш зарурати туғилмоқда?

► ўтган давр мобайнида бутун жамиятимиз қайта уйғонди, одамларимиз янгича фикрлаш, ишлаш ва яшашга интилмақда;

► Ҳозирги таҳликали замон, ён-атрофимиздаги мураккаб вазият она Ватанимиз тақдирига янада улкан масъулият билан ёндашиб, кечиктириб бўлмайдиган стратегик қарорлар қабул қилишни тақозо этмоқда.

► Эртанги кунини ўйлаган халқлар ва давлатлар ўз келажаги ҳақида бугун ҳар қачонгидан ҳам жиддий бош қотирмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Конституциявий комиссия аъзолари эътиборини қуйидаги муҳим вазифаларга қаратди:

▶ Мана шундай ҳал қилувчи паллада ва келажакда давлатимизда, жамиятимизда инсоннинг ўрни ва қадри қандай?

▶ Қандай сиёсий-ҳуқуқий, иқтисодий-ижтимоий ва маънавий-гуманитар тамойиллар, кадрият ва манфаатлар биз учун устувор аҳамиятга эга бўлади?

▶ Энг муҳими, конституциявий ислохотлар оддий аҳолига, халқимиз фаровонлигини таъминлаш, жамиятимиз ва давлатимиз тараққиётига нима беради?”

Ўзбекистон Президенти конституциявий комиссия аъзолари эътиборини тўртта асосий йўналишга қаратди:

▶ **Биринчи йўналиш – инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, кадр-қиммати, дахлсиз ҳуқуқлари ва манфаатлари масаласи;**

▶ **Иккинчи йўналиш “Ўзбекистон – ижтимоий давлат” ғоясининг Конституцияда мустаҳкамланиши;**

▶ **Учинчи йўналиш – эркин ва адолатли фуқаролик жамияти ривожланиши билан боғлиқ масала;**

▶ **Тўртинчи йўналиш – Ўзбекистонда инсонпарвар, демократик ҳуқуқий давлат қуриш масаласи.**

Биринчи йўналиш – инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, кадр-қиммати, дахлсиз ҳуқуқлари ва манфаатлари масаласи:

▶ Инсон – давлат ва жамият учун мақсадга эришиш воситаси эмас, аксинча, ана шу мақсаднинг бош мазмуни ва манбаи ҳамда энг олий кадрият бўлиши лозимлиги таъкидланди;

▶ **Президент Конституцияга**

“Ўзбекистонда ўлим жазоси тақиқланади”, нормасини киритишни таклиф қилди;

▶ Конституция ва қонунларида ҳамда инсон ҳуқуқларига оид халқаро ҳужжатларда акс этган **“Миранда қоидаси”**ни қўллаш лозим. Яъни, шахсни ушлаш чоғида унинг ҳуқуқлари ва нима сабабдан ушлангани содда тилда тушунтирилиши шарт;

▶ **“Хабеас корпус” институтини ривожлантириш зарур. Яъни, шахс суднинг қарорига қадар кўпи билан қирқ саккиз соатдан ортиқ ушлаб турилиши мумкин эмас;**

▶ Конституцияга “Шахнинг судланганлиги ва ундан келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатлар унинг қариндошлари ҳуқуқларини чеклашга асос бўлиши мумкин эмас”, деб қатъий ёзиб қўйилиши керак;

▶ Ўзбекистон фуқароси мамлакат бўйлаб эркин ҳаракатланиш, турар ёки яшаш жойини эркин танлаш ҳуқуқига эга бўлиши шарт. Ҳар бир фуқарога мамлакатдан тўсиқларсиз чиқиш ва қайтиш ҳуқуқи кафолатланиши лозим;

Ўзбекистон Президенти “Ўзбекистон – ижтимоий давлат” гоясини Конституцияда мустаҳкамлашни таклиф қилди. Бу ислохотларнинг иккинчи йўналишини ташкил этади:

▶ Ижтимоий давлат – ижтимоий тафовутларни камайтириш, муҳтожларга ёрдам бериш бўйича самарали сиёсат олиб борадиган давлат моделидир;

▶ Ижтимоий давлат муҳтожларга уй-жой, яшаш учун зарур бўлган истеъмол товарларининг энг кам миқдори белгилаб қўйилишини назарда тутди;

▶ У шахс ва унинг оиласи муносиб ҳаёт кечириши учун етадиган иш ҳақи, камбағалликни қисқартириш, бандликни таъминлаш, хавфсиз меҳнат шароитини яратишни талаб қилади;

▶ ишсизликдан ҳимояланиш, кафолатланган сифатли таълим, малакали тиббий ёрдам, барча учун тенг имкониятлар, оилалар, болалар, аёллар, қариялар, ногиронлиги бор шахсларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ҳам ижтимоий давлатнинг асосий вазифасидир;

▶ Халқимиз орасида “снос” деган ном билан машҳур бўлган муаммо бор. Бундай ҳолатга бутунлай барҳам бериш учун уй-жой бўйича конституциявий кафолатни белгилаб қўйиш лозим. *Яъни, суднинг қарорисиз ҳеч ким уй-жойидан маҳрум қилинмаслиги керак;*

Ислохотларнинг иккинчи йўналиши доирасида хусусий мулк ҳимоясини таъминлаш учун зарур бўлган конституциявий кафолатлар кучайтирилади:

Konstitutsiya bizning panohimiz

Бош қомусимизда хусусий мулк ҳимоясини таъминлаш учун зарур бўлган конституциявий кафолатларни кучайтирилиши зарур. Токи, катта-кичиклигидан қатъий назар, ҳар бир тадбиркор доимо давлат, Конституция, қонунлар ҳамда Президент ҳимоясида

эканини амалда ҳис қилсин;

▶ Ривожланган давлатлардаги каби, шундай тартиб ўрнатилиши лозимки, мулкдор суд қарорисиз, ўзининг розилигисиз, адолатли товон пулисиз, мулкидан маҳрум этилмасин;

▶ давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш натижалари қайта кўриб чиқмаслик ҳамда бекор қилмаслик масаласини ҳам Конституциявий қоида сифатида белгиланиши зарур;

▶ Тадбиркорлар ўз фаолиятидан чекланмаган миқдорда даромад олишга ҳақли эканини Конституцияда мустаҳкамлаш таклиф этилди;

▶ Конституцияда товарлар, хизматлар, ишчи кучи ва молиявий маблағлар эркин ҳаракатланишини, давлат ички ва халқаро савдо ривожланиши учун барча шароитлар яратилиши мустаҳкамланиши шарт;

▶ Асосий қонунимизда ер хусусий мулк бўлиши мумкинлиги аниқ белгиланиши лозим;

Ўзбекистоннинг ижтимоий давлат сифатидаги энг муҳим принциплари белгиланади:

▶ Давлат жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш, ёшларни соғлом турмуш тарзи тамойиллари асосида маънавий ва ахлоқий етук инсонлар этиб тарбиялаш учун зарур шароитларни яратади;

▶ Ота-оналар ўз фарзандлари вояга етгунига қадар уларнинг тарбияси, таълим олиши, соғлиғи, тўлақонли ва баркамол ривожланиши тўғрисида ғамхўрлик қилиш ҳуқуқига эга ва бунга мажбурдир;

▶ Ногиронлиги бўлган инсонлар – жамиятнинг тўлақонли аъзолари, деган тамойил негизида конституциявий ҳуқуқ ва кафолатларини белгилаб қўйилади. «Ногиронлиги бўлган шахсларни ҳар қандай ажратиб қўйиш, уларнинг ҳуқуқларини чеклаш, объектлар ва хизматлардан фойдаланиши учун шарт-шароитлар яратишдан бош тортиш тақиқланади»

▶ Конституцияда болалар меҳнатига йўл қўймаслик ҳам ўз аксини топиши зарур;

▶ Инсоннинг меҳнатга ва муносиб ҳаёт шароитларига, ишсизликдан ҳимояланишга бўлган ҳуқуқларининг ишончли ҳимоясини таъминлаш, камбағалликни қисқартириш – конституциявий ислохотларнинг муҳим мақсади;

▶ Асосий қонунимизда ҳар бир шахснинг қулай меҳнат шароитида ишлаш, меҳнати учун муносиб ҳақ олиш ҳуқуқини мустаҳкамлаш, меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори инсоннинг ўзи ва оиласи ҳаёт кечириши учун етарли миқдорда бўлишини белгилаш таклиф этилди.

▶ Бош қонунимизда ҳомиладорлиги ёки ёш боласи борлиги сабабли аёлларни ишга қабул қилишни рад этиш, ишдан бўшатиш ва уларнинг иш ҳақини камайтириш тақиқланиши қатъий белгилаб қўйилиши шарт

“Ўзбекистон – ижтимоий давлат” ғояси доирасидаги вазифалар:

▶ Конституцияга давлат чет элда яшаётган ва ишлаётган фуқаролар ҳақида ғамхўрлик қилади деган қоида киритилади;

▶ инсон саломатлиги – миллат ҳаётининг давомийлигини таъминлаш, унинг генофондини сақлаш, барқарор миллий стратегиямизнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади;

► Табиатдаги глобал иқлим ўзгаришлари, Орол денгизининг қуриши билан боғлиқ вазиятнинг тобора кескин тус олаётгани экологик хавфсизликни ғоят долзарб масалага айлантирди. Шу боис, Конституцияда ушбу йўналишга доир экологик-ҳуқуқий нормалар ўз ифодасини топиши лозим;

► Таълим, илм-фан ва инсон капиталини ривожлантиришга устувор эътибор бериб келинмоқда. Бош қомусимизда давлат мактабгача таълим, мактаб ва олий таълим тизимини, турли мулк шаклидаги, жумладан, хусусий таълим муассасаларини ривожлантириш учун зарур шароитлар яратиб бериши билан боғлиқ нормалар ҳам бўлиши лозим;

► Устозга бўлган юксак эҳтиром Конституциямизда ўз ифодасини топиши зарур. Шунингдек, педагог ходимларнинг касбий фаолиятига аралашиб, уларнинг хизмат мажбуриятларини бажаришига тўсқинлик қилишга йўл қўйилмаслиги Конституция даражасида белгилаб қўйилади.

Учинчи йўналиш – эркин ва адолатли фуқаролик жамияти ривожланиши билан боғлиқ масалалар:

► Бизнинг халқимиз учун жамият, аввало, маҳалладан бошланади. Маҳалла – асрлар давомида миллий урф-одатларимиз ва бой маънавиятимизни безавол сақлаб, халқимиз учун эзгулик ва тарбия бешиги, яхши қўшничилик ва ҳамжиҳатлик маскани бўлиб келмоқда;

► маҳалланинг мақомини ҳамда давлат органларининг бу борадаги вазифаларини Асосий қонунимизда аниқ белгилаб қўйишни таклиф этилди. Бунда маҳаллаларнинг давлат ҳокимияти органлари тизимига кирмаслиги, жойлардаги маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни мустақил ҳал этиш бўйича ваколатлари алоҳида белгиланиши зарур.

Тўртинчи йўналиш – Ўзбекистонда инсонпарвар, демократик ҳуқуқий давлат қуриш масаласи:

► Ҳуқуқий давлат – демократик тамойиллар асосида қабул қилинган қонунлар олдида барча тенг ва ҳисобдор бўлган, ҳеч ким қонундан устун турмайдиган давлатдир. Шу маънода, “Ўзбекистон – ҳуқуқий давлат” деган ғояни

Конституциядан ўрин олиши таклиф этилди;

▶ Конституцияга давлат органлари фаолиятида очиклик, шаффофлик ва ҳисобдорликни, мазкур органларнинг ихчам ва тежамкор бўлишини таъминлаш юзасидан қоидалар киритиш лозимлиги билдирилди.

▶ Асосий қонунимизда халқ ҳокимиятчилигини, ҳокимиятларни бир-бирини тийиб туриш ва мувозанатда сақлаш механизмларини таъминлашни янада кучайтириш талаб этилади.

▶ ҳукуматни шакллантириш ва унинг самарали фаолият юритишини таъминлашда Олий Мажлиснинг ваколатларини кенгайтириш бўйича тегишли қоидаларни киритиш;

▶ Коррупцияга қарши курашиш агентлиги раҳбарини тайинлаш бўйича фармон Сенат томонидан тасдиқланиши тартибини жорий этиш;

Давлат ҳокимияти органлари фаолиятини такомиллаштириш масалалари:

▶ Ҳукумат томонидан тайёрланган Коррупцияга қарши кураш бўйича йиллик миллий маърузани муҳокама қилиш масаласини парламентимиз ваколатига киритиш;

▶ Олий Мажлиснинг парламент назоратини амалга ошириш бўйича ваколатларининг конституциявий асосларини кучайтириш;

▶ Президентнинг айрим ваколатларини Олий Мажлисга ўтказиш: мисол учун, Ҳисоб палатаси раисини лавозимга тайинлаш ва озод қилиш ваколатини Сенатга ўтказиш мақсадга мувофиқ;

▶ Фуқароларнинг давлат ишларини бошқаришдаги иштирокини кенгайтириш мақсадида қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи институтини ислоҳ қилишни мақсадга мувофиқ. Хусусан, Конституцияга қонунчилик таклифларини киритиш институтини жорий этиш таклиф қилинди

▶ Конституцияда Вазирлар Маҳкамаси ва ҳокимликларнинг экология, ёшлар сиёсатини амалга ошириш, оилани қўллаб-қувватлаш, мустаҳкамлаш ва ҳимоя қилиш, ногиронлиги бўлган шахсларни ижтимоий ҳимоя қилиш, қулай жамоат транспортини ривожлантириш, аҳолининг дам олиши учун зарур шароитлар яратиш, фуқаролик жамияти институтларини қўллаб-қувватлаш бўйича масъулиятини белгилаш лозим

▶ Ўзбекистоннинг Миллий хавфсизлик ва Ташқи сиёсий фаолияти концепциялари янги таҳрирда ишлаб чиқилади. Конституциявий ислохотларни инobatга олиб, Ўзбекистон Республикасининг Миллий хавфсизлик концепцияси ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Ташқи сиёсий фаолияти концепциясини янги таҳрирда ишлаб чиқиш зарур

Конституцияда суд-ҳуқуқ соҳасини такомиллаштириш масалаларининг ифодаланиши:

▶ Суд-ҳуқуқ тизимини қораловчи, жазоловчи органдан инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилувчи органга айлантириш – ислохотларимизда ҳал қилувчи аҳамиятга эга

▶ Конституциянинг олий юридик кучга эга экани, тўғридан-тўғри қўлланиши, инсоннинг асосий ҳуқуқ ва эркинликлари ажралмас ва

дахлсиз бўлиб, ҳар кимга туғилганидан бошлаб тегишли экани қайд этилади;

► **Асосий қонуннинг химоячиси бўлган Конституциявий суд фаолиятини янада такомиллаштириш кўзда тутилмоқда.** Конституциявий суд қонун чиқарувчи ҳамда ижро этувчи ҳокимият чиқарган ҳужжатларда инсон ҳуқуқ ва эркинликлари устуворлигига оид конституциявий принцип ҳамда Конституция нормаларига амал қилинишига эътибор қаратади;

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикасининг суверен давлат сифатидаги давлат-ҳуқуқий белгиларини санаб ўтинг.

2. Ўзбекистон Республикасининг давлат рамзларини қабул қилиниши билан боғлиқ маълумотларни конспектлаштиринг.

3. Ўзбекистон Республикасида давлат ҳокимияти органлари қандай таркибий тузилишга эга?

Ижро этувчи ҳокимият органларининг ваколат ва вазифаларини айтиб беринг.

2-МАВЗУ: НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР ТУШУНЧАСИ ВА ТУРЛАРИ.

(МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ – 2 соат)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тушунчаси ва турлари.

2-ўқув саволи: Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва ижросини ташкил этиш ва таъминлаш тартиби.

1-савол: Норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тушунчаси ва турлари.

Ҳуқуқ нормаси ҳуқуқий тизимнинг барча элементлари билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, давлат ва ҳуқуқ назариясининг фундаментал категорияларидан бири ҳисобланади. Бир томондан, у ҳуқуқ ижодкорлиги, шу жумладан қонунчилик жараёнининг маҳсули бўлса, иккинчи томондан, у ҳуқуқни қўллаш жараёни орқали амалга оширилиб, ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш воситасига айланади. Ҳуқуқ нормалари йиғиндиси жамият ҳуқуқий тизимининг норматив асосини, яъни ўзагини ташкил қилади. Жамиятда қарор топадиган янги муносабатлар уларни тартибга солишга қаратилган тегишли ҳуқуқ

нормаларини яратилишига туртки беради. “Норма” сўзи лотинчадан олинган бўлиб, “қоида”, “намуна” деган маъноларни англатади.

Ҳуқуқ нормаси – давлат томонидан ўрнатиладиган ёки маъқулладиган, муайян шаклда ифодаланадиган, ижтимоий муносабатни тартибга солишга қаратилган умуммажбурий хулқатвор қоидаси.

Ҳуқуқ тизимининг барча элементлари (норма, институт, соҳа) ҳуқуқ нормаси билан чамбарчас боғлиқликда мавжуд бўлади. Бошқача айтганда, ҳуқуқ нормаси ҳуқуқий тизимнинг асосини, бошланғич хужайрасини ташкил этади. Шу сабабли унда, авваламбор, ҳуқуқ мазмунининг асосий хусусиятлари ифодаланади. Ҳуқуқ нормалари ижтимоий нормалар сифатида кишиларнинг ўзаро муносабатларидаги хулқ-атвор нормалари жумласига киради. Бу рухсат бериш, чеклаш, тақиқлаш ёки позитив ҳуқуққа хос мажбуриятлар қоидасини ўз ичига олувчи қоидадир. Ҳуқуқ нормаси – ижтимоий ҳодиса сифатида ҳуқуқнинг асосий, муҳим қисми, бутун ҳуқуқий тизимнинг бош тушунчасидир. Ҳуқуқнинг шаклланиши ва амалга оширилиш жараёни, қонунлар, барча юридик тушунчалар ва тузилишлар, ҳатто назария ҳам ўз замирида бевосита ёки билвосита ҳуқуқ нормасига эга бўлади.

ҲУҚУҚ НОРМАСИНИНГ ТАРКИБИ

Оддий гипотеза - Ҳуқуқ нормаларининг амал қилиши билан боғлиқ бўлган битта шарт-шароит акс этган гипотеза ҳисобланади.

«Ўзбекистон республикаси пойтахти Тошкент шаҳри» (Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, 6-модда)

Мураккаб гипотезада - ҳуқуқ нормасининг амал қилиши икки ёки ундан ортиқ ҳолатларнинг мавжуд ёки мавжуд эмаслигига боғлиқ эканлиги кўрсатилади. Масалан, “Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига *ўттиз беш ёшдан кичик бўлмаган, давлат тилини яхши биладиган, бевосита сайловгача камида 10 йил Ўзбекистон ҳудудида муқим яшаётган Ўзбекистон Республикаси фуқароси* сайланиши мумкин” (Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, 90-модда).

Альтернатив (муқобил) гипотеза ҳуқуқ нормаларининг амал қилиши санаб ўтилган шарт-шароитлардан бирига боғлиқ эканлигини баён этади. Масалан, “*Вояга этган, меҳнатга лаёқатли фарзандлар ўз оналари ҳақида гамхўрлик қилишга мажбурдирлар*” (Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, 66-модда).

Оддий диспозиция - ҳуқ-атвор ёки тартиб қонданнинг битта шартда кўрсатилган бўлади. Масалан, “*Ички ишлар органлари тўғрисидаги қонунинг мақсади Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларининг фаолиятини тартибга солишдан иборат*” (Ички ишлар органлари тўғрисидаги қонун 1-модда).

Мураккаб диспозиция - ҳуқ-атвор ёки тартиб қонданнинг бир-неча шартни ёки мажбуриятни кўрсатган бўлади. Масалан, “*Ички ишлар органларининг асосий вазифалари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилишдан, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлашдан, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикасидан иборат*” (Ички ишлар органлари тўғрисидаги қонун 2-модда).

Муқобил диспозиция - ҳуқ-атвор ёки юриш-туриш, қонданнинг бир нечта субъектларёки нормалар томонидан бажариши кўрсатилган бўлади. Масалан “*Ички ишлар органлари тўғрисидаги қонунчилик ушбу Қонун ва бошқа қонунчилик ҳужжатларидан иборатдир*” (Ички ишлар органлари тўғрисидаги қонун 3-модда)

Тавсифловчи диспозиция – ҳуқуқ субъектларининг субъектив ҳуқуқ ва юридик мажбуриятлари ҳамда хатти-ҳаракатларининг тўлиқ баёнини ифода этилади. Масалан, “Безорилик, яъни жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасдан менсимаслик, уриш-дўппослаш, баданга енгил шикаст етказиш ёки ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиш анча зарар етказиш билан боғлиқ ҳолда содир этилса” (Жиноят кодексининг 277-модда)

Бланкет диспозиция - ҳуқуқ нормасидаги тартиб қоидаларнинг бузулиши ёки амал қилинишини тартибга солиш бошқа турдаги норматив ҳуқуқий ҳужжат билан тартибга солинади. Масалан, “*Техника хавфсизлиги, саноат санитарияси ёки меҳнатни муҳофаза қилишининг бошқа қоидаларини шу қоидаларга риоя этилиши учун масъул бўлган шахс*

томонидан бузилиши ўртача оғир ёки оғир тан жароҳати етказилишига сабаб бўлса” (Жиноят кодекси, 257-модда).

Ҳавола этувчи диспозиция - ҳуқуқ нормасидаги тартиб қоидаларнинг бузулиши ёки амал қилинишини тартибга солиш ўша норматив ҳужжатнинг бошқа нормаси билан тартибга солинади. Масалан, “Алоҳида ҳолларда, бошқа давлат органлари ва ташкилотларидан ходимлар ушбу модданинг **биринчи, иккинчи** ва **тўртинчи қисмларида** белгиланган талабларга риоя этилмаган ҳолда ички ишлар органларидаги хизматга қабул қилиниши мумкин”

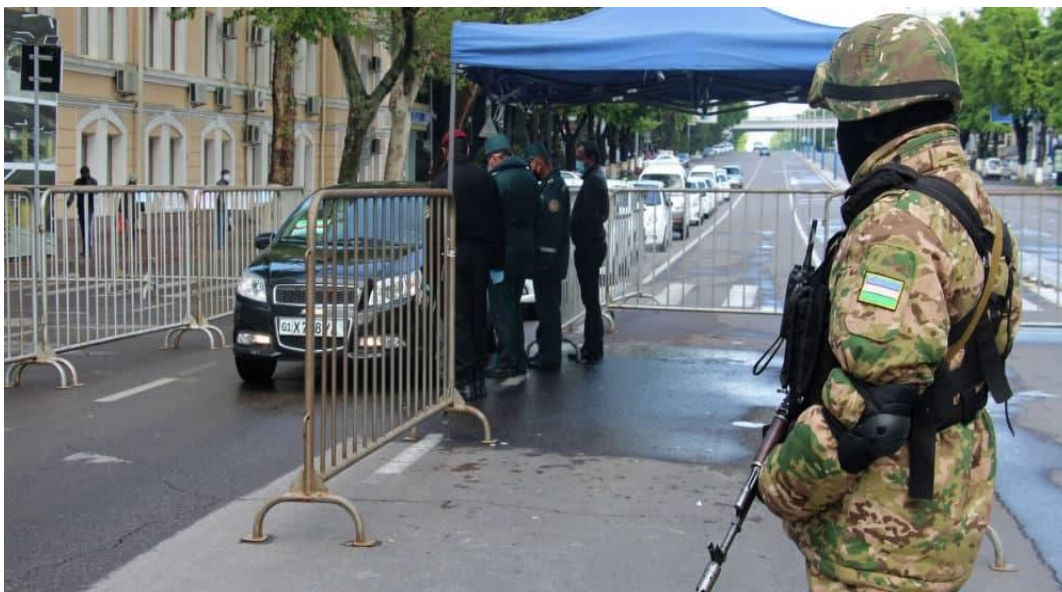
Норматив ҳуқуқий ҳужжатлар икки турга бўлинади:

Қонун ҳужжатлари – Ўзбекистон Республикаси парламенти томонидан қабул қилиниб, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланадиган ва давлат ҳудудида барча учун ижроси умум мажбурий хусиятга эга бўлган ҳужжатлар тушунилади. Масалан: Ўзбекистон Республикаси Қонституцияси, Ўзбекистон Республикаси Қонституцион қонунлари, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси қарорлари.

Қонун ости ҳужжатлари – Жамият ва давлатнинг фаолияти билан боғлиқ ҳолда, амалаги қонун ҳужжатларини ижросини таъминлаш мақсадида бирор бир идора ёки мансабдор шахслар томонидан чиқариладиган норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тушунилади. Масалан; Ўзбекистон Республикаси Президенти фармон, қарор ёки фармоиши, Ўзбекистон Республикаси вазирлар маҳкамасининг Қарор ва фармоиши, Маҳаллий давлат органлари, Вазирлик ва идораларнинг қарор, фармойиш, қарор ва буйруқлари, шунингдек кўрсатмалари.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжат - қонунчиликка мувофиқ қабул қилинган, умуммажбурий давлат кўрсатмалари сифатида ҳуқуқий нормаларни белгилашга, ўзгартиришга ёки бекор қилишга қаратилган расмий ҳужжатдир.

3-ўқув саволи: Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва ижросини ташкил этиш ва таъминлаш тартиби.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш режаларида (дастурларида) қуйидагилар кўрсатилади:

- норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг номи;
- ижтимоий муносабатларнинг у ёки бу соҳасини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш ҳолатининг тавсифи;
- ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишни талаб қиладиган муаммоларнинг тавсифи, уларнинг келиб чиқиш сабаблари ва шароитларининг таҳлили;
- ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишни талаб қиладиган муаммоларнинг келиб чиқиш сабаблари ва шароитларини бартараф этишга қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини қабул қилиш зарурлигининг асоси;
- норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг турлари;
- норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш муддатлари;
- норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш учун масъул бўлган давлат органлари ва ташкилотлар;
- норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган тақдирда, кутилаётган натижалар, шу жумладан тартибга солиш таъсирини баҳолаш ўтказилган ҳолларда унинг натижалари.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини тайёрлашни режалаштириш тартиби норматив-ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлган орган ёки норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг лойиҳасини тайёрлашни амалга оширувчи ташкилот томонидан белгиланади.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини тайёрлашни ташкил этиш қуйидаги тартибда амалга оширилади.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини тайёрлаш учун ишлаб чиқувчи томонидан ишчи гуруҳ (комиссия) ташкил этилиши мумкин.

Ишчи гуруҳ (комиссия) таркибига ишлаб чиқувчи бўлинмаларининг, тегишли тармоқлар ҳолати ва ривожланиши учун жавобгар бўлган вазирликларнинг, давлат қўмиталарининг ёки идораларнинг, бошқа манфаатдор давлат органларининг, илмий ва бошқа ташкилотларнинг вакиллари, шунингдек фуқаролар киритилиши мумкин. Бунда нодавлат ташкилотлар вакиллари, шунингдек фуқаролар ўз розилиги билан ишчи гуруҳ (комиссия) таркибига киритилади.

Ишчи гуруҳ (комиссия) аъзолари норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини тайёрлаш учун зарур бўлган билим ва тажрибага эга бўлиши керак.

Ишлаб чиқувчи ишчи гуруҳнинг (комиссиянинг) фаолиятини таъминлаш учун давлат органларидан ва бошқа ташкилотлардан норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини тайёрлаш учун зарур бўлган материалларни, статистика маълумотларини ҳамда бошқа маълумотларни олишга, норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг лойиҳаси юзасидан илмий ва бошқа

ташкilotларнинг, олимлар ва мутахассисларнинг маслаҳатлари ҳамда тавсияларини, шунингдек экспертлар хулосаларини олишга ҳақлидир.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлган орган, зарур бўлганда, норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини тайёрлашни давлат органларига, илмий ва бошқа ташкilotларга, айрим фуқароларга белгиланган тартибда, ўз ваколатлари доирасида топширишга ёки уларга шартнома асосида буюртма беришга ҳақлидир.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлган орган, зарур бўлганда, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг муқобил лойиҳаларини тайёрлашни бир нечта давлат органига, илмий ва бошқа ташкilotларга, айрим фуқароларга белгиланган тартибда, ўз ваколатлари доирасида топширишга ёки уларга шартнома асосида буюртма беришга, шунингдек энг яхши норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини тайёрлаш учун танловлар ўтказишга ҳақлидир.

Вазирликлар, давлат кўмиталари ва идораларнинг, шунингдек маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлашга доир ишларини мувофиқлаштириш Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан амалга оширилади.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг жамоатчилик муҳокамасига тақдим этиш.

Ишлаб чиқувчи томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг лойиҳалари норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари муҳокамаси порталида жамоатчилик муҳокамасини ўтказиш учун қонунчиликда белгиланган тартибда жойлаштирилади.

Ишлаб чиқувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини порталга уни норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилувчи органга киритишдан олдин жойлаштиради.

Ишлаб чиқувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасининг порталдаги жамоатчилик муҳокамаси муддатини тартибга солинадиган ижтимоий муносабатларнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда белгилайди ҳамда бу муддат порталда норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси жойлаштирилган кундан эътиборан ўн беш кундан кам бўлмаслиги керак.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси бўйича жамоатчилик муҳокамаси иштирокчиларидан тушган фикр-мулоҳазаларни ва (ёки) таклифларни ҳисобга олишни ишлаб чиқувчи қабул қилинган фикр-мулоҳазалар ва (ёки) таклифларга мувофиқ лойиҳани маромига етказиш йўли билан амалга оширади.

Келиб тушган фикр-мулоҳазалар ва (ёки) таклифлар рад этилган тақдирда, ишлаб чиқувчи уларни рад этиш сабабини асослаши шарт.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг жамоатчилик муҳокамаси натижалари, қоида тариқасида, келиб тушган фикр-мулоҳазалар ва (ёки) таклифларни кўриб чиқиш натижалари кўрсатилган ҳолда тегишли вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар ҳамда бошқа ташкilotлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига

(хуқуқий экспертиза учун) ва норматив-хуқуқий ҳужжат қабул қилиш хуқуқига эга бўлган органга (кўриб чиқиш учун) киритилади.

Норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳасининг экспертизадан ўтказиш.

Норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳаси хуқуқий ва коррупцияга қарши экспертизалардан ўтказилиши шарт.

Норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳаси ишлаб чиқувчининг ёки норматив-хуқуқий ҳужжат қабул қилиш хуқуқига эга бўлган органнинг қарорига кўра иқтисодий, молиявий, илмий, лингвистик, экологик экспертизадан, шунингдек бошқа турдаги экспертизалардан ўтказилиши мумкин.

Норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳасини тайёрлашда бевосита иштирок этмаган ташкилотлар ва (ёки) шахслар экспертлар сифатида жалб қилинади. Экспертиза ўтказиш учун олимлар ва мутахассислар, шу жумладан бошқа давлатлар ҳамда халқаро ташкилотлардан олимлар ва мутахассислар жалб этилиши мумкин. Экспертлар норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳасига баҳо беришда мустақилдир ва экспертиза ўтказиш топшириғини берган органнинг нуқтаи назари билан боғлиқ бўлмайди.

Экспертларнинг норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳаси бўйича хулосалари тавсия хусусиятига эга бўлиб, улар ишлаб чиқувчи ёки норматив-хуқуқий ҳужжат қабул қилиш хуқуқига эга бўлган орган томонидан кўриб чиқилиши лозим. Хулосанинг инobatга олинмаган бандлари юзасидан тегишли тушунтиришлар берилган ҳолда маълумотнома тайёрланади.

Норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳасининг хуқуқий экспертизадан ўтказиш.

Хуқуқий экспертиза жараёнида норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳасининг Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига, унга нисбатан юқорироқ юридик кучга эга бўлган бошқа норматив-хуқуқий ҳужжатларга, юридик-техник жиҳатдан расмийлаштиришнинг талабларига мувофиқлиги, шу жумладан норматив-хуқуқий ҳужжат лойиҳасида ҳавола қилувчи нормалар қўлланилишининг асослилиги ҳамда мақсадга мувофиқлиги текширилади.

Норматив-хуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг хуқуқий экспертизаси ишлаб чиқувчининг ёки норматив-хуқуқий ҳужжат қабул қилиш хуқуқига эга бўлган органнинг юридик хизмати, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, унинг ҳудудий бўлинмалари ва бошқа ташкилотлар томонидан қонунчиликка мувофиқ ўтказилади.

Норматив-хуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан хуқуқий экспертизадан ўтказиш

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги норматив-хуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг хуқуқий экспертизасини улар манфаатдор ташкилотлар билан келишилганидан ва бошқа турдаги экспертизалар амалга оширилганидан сўнг ўтказди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг ҳуқуқий экспертизасини, шу жумладан уларда коррупция кўринишларини, бошқа ҳуқуқбузарликларни содир этиш учун шарт-шароитларни юзага келтирадиган, жисмоний ва юридик шахслар учун ортиқча маъмурий ва бошқа чекловларни жорий этадиган қоидалар ва нормалар бор-йўқлигини аниқлаш, шунингдек зарур бўлган нормаларни битта норматив-ҳуқуқий ҳужжатда акс эттирган ҳамда тегишли муносабатларни тартибга солувчи бошқа нормаларни бекор қилган ҳолда, қонунчиликни кодификация қилиш имконияти мавжудлиги нуқтаи назаридан ҳуқуқий экспертизасини ўтказди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикаси қонунлари лойиҳаларининг ҳуқуқий экспертизасини амалга ошириш жараёнида бу лойиҳалар уларнинг тўғридан-тўғри амал қилиши ва уларда такрорловчи ёки Ўзбекистон Республикаси қонунлари лойиҳаларининг нормаларига зид бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар мавжудлигини кейинчалик уларни бекор қилиш учун аниқлаш нуқтаи назаридан баҳоланиши шарт.

Ҳуқуқий экспертиза яқунларига кўра Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан хулоса тақдим этилади.

Вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар норматив-ҳуқуқий ҳужжатларининг ҳуқуқий экспертизаси Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан амалга оширилади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари қарорлари лойиҳаларининг ҳуқуқий экспертизаси Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг тегишли ҳудудий бўлинмалари томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ҳамда вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини давлат рўйхатидан ўтказиш муддатлари

Ўзбекистон Республикасининг қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ва қарорлари, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари лойиҳаларининг ҳуқуқий экспертизаси улар келиб тушган санадан эътиборан ўн кун ичида Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан ўтказилади.

Вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар норматив-ҳуқуқий ҳужжатларининг ҳуқуқий экспертизаси ҳамда вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини давлат рўйхатидан ўтказиш улар келиб тушган санадан эътиборан ўттиз кун ичида Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан амалга оширилади.

Агар ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган лойиҳалар ва иккинчи қисмида кўрсатилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қўшимча ўрганишни талаб қилса, қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ва қарорлари, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари лойиҳаларини кўриб

чиқиш муддати беш кунгача, вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини кўриб чиқиш муддати эса ўн беш кунгача узайтирилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг ҳудудий бўлинмалари томонидан:

ҳалқ депутатлари вилоят, туман, (шаҳар) Кенгаши қарорлари лойиҳаларининг ҳуқуқий экспертизаси — икки иш куни ичида;

вилоят, туман, (шаҳар) ҳокими қарорлари лойиҳаларининг ҳуқуқий экспертизаси — беш иш куни ичида ўтказилади.

Қонунчиликда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказишнинг бошқа муддатлари белгиланиши мумкин.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ва улар лойиҳаларининг коррупцияга қарши экспертизаси

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг коррупцияга қарши экспертизаси коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этиш имкониятини яратувчи коррупцияни келтирувчи омилларни аниқлаш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг коррупцияга қарши экспертизаси эса улар қабул қилинишининг коррупция ҳолатлари учун имконият яратувчи оқибатларини умумий баҳолаш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қўллаш жараёнида коррупция хусусиятига эга ҳавфларнинг юзага келиши эҳтимолини прогноз қилиш мақсадида ўтказилади. Экспертиза натижаларига кўра коррупцияни юзага келтирувчи омилларни бартараф этишга қаратилган тавсиялар ишлаб чиқилади ва чоралар кўрилади.

Коррупцияга қарши экспертиза:

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларига нисбатан — ишлаб чиқувчилар, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан ўтказилади.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ва улар лойиҳаларининг коррупцияга қарши экспертизаси қонунчиликда белгиланган тартибда давлат органлари ва ташкилотлар томонидан фаолиятнинг тегишли йўналишлари бўйича ўтказилади.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг коррупцияга қарши экспертизаси яқунларига кўра тегишли хулоса тузилади.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг кучга кириши агар ҳужжатларнинг ўзида кечроқ муддат кўрсатилмаган бўлса, расмий эълон қилинган кундан эътиборан кучга киради. Истисно тариқасида тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш тартиб-таомили мураккаблаштирилишини ва тадбиркорлик фаолияти субъектлари зиммасига янги мажбуриятлар юклатилишини назарда тутадиган, шунингдек уларнинг жавобгарлигига оид янги чораларни белгилайдиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар расмий эълон қилинган кундан эътиборан камида уч ойдан кейин кучга киради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ўз ваколатлари доирасида:

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ўз вақтида ижро этилишига қаратилган зарур тадбирларни ишлаб чиқади ва (ёки) қарорлар қабул қилади;

✓ вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг ишларини мувофиқлаштиради ҳамда йўналтиради, уларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ижро этишга доир ваколатларини белгилайди;

✓ Ўзбекистон Республикаси қонунларини ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ижро этиш учун зиммасига жавобгарлик юклатиладиган вазирликларни, давлат қўмиталарини, идораларни ҳамда мансабдор шахсларни белгилайди;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ўз вақтида ижро этилиши устидан назоратни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ўз ваколатлари доирасида:

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ижро этилиши масалалари юзасидан давлат органлари ва ташкилотларга тушунтиришлар беради ҳамда зарур ёрдам кўрсатади;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг давлат бошқаруви органлари томонидан ижро этилиши масалаларига доир услубий кўрсатмаларни ишлаб чиқади;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг давлат бошқаруви органлари томонидан ижро этилиши мониторинги ва таҳлилини ўтказди, ушбу соҳадаги муаммоларни бартараф этиш бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

✓ давлат бошқаруви органларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ижро этиш бўйича фаолиятини мувофиқлаштиришни амалга оширади;

✓ давлат бошқаруви органларида ва ташкилотларда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ижроси нуқтаи назаридан ижро интизомига риоя этилишини ўрганади, шу асосда Ўзбекистон Республикаси Президентига ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритиш учун ахборот-таҳлилий ҳужжатларни тайёрлайди.

Вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар ўз ваколатлари доирасида:

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ўз вақтида ижро этилишига қаратилган зарур тадбирларни ишлаб чиқади ва (ёки) чоралар кўради;

✓ Ўзбекистон Республикаси қонунларининг, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари қарорларининг, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари ва қарорларининг, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарорларининг ижро этилишига қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари ишлаб чиқишини амалга оширади;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар матнларининг тарқатилишини таъминлайди, шунингдек норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ижрочиларга етказилиши ҳамда моҳияти ва аҳамияти аҳоли ўртасида тушунтирилишига доир ишларни бошқа давлат органлари ҳамда ташкилотлар билан биргаликда ташкил этади;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғри ва бир хилда қўлланилишини таъминлаш учун ўз ходимларини тайёрлашни, қайта тайёрлашни ҳамда уларнинг малакасини оширишни ташкил этади;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ижро этилиши устидан назоратни амалга оширади, тегишли тармоқда қонунчиликнинг қўлланилиш амалиётини ўрганади ва, зарур бўлганда, қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тизимлаштирилган ҳисобини белгиланган тартибда юритади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари тегишли ҳудудда:

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ўз вақтида ижро этилишига қаратилган зарур тадбирларни ишлаб чиқади ва (ёки) чоралар кўради;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар матнларининг тарқатилишини таъминлайди, бошқа ташкилотлар билан биргаликда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар юзасидан зарур тушунтириш ишларини ташкил этади;

✓ тегишли давлат органлари ва ташкилотларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ижро этиш бўйича ишларини мувофиқлаштиради ҳамда йўналтиради;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ижро этилиши устидан назоратни амалга оширади, қонунчиликнинг қўлланилиш амалиётини ўрганади ва зарур бўлганда қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;

✓ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тизимлаштирилган ҳисобини белгиланган тартибда юритади.

Фуқаролар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, шунингдек қонунчиликда белгиланган тартибда рўйхатга олинган нодавлат ноижорат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари Ўзбекистон Республикасининг «Жамоатчилик назорати тўғрисида»ги Қонуни ва бошқа қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ жамоатчилик мониторинги ва назоратини амалга оширадилар.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Норматив ҳужжатлар турларини санаб ўтинг.
2. Ўзбекистон Республикасида норматив ҳужжатлар ишлаб чиқилиши ва ижросини амалга ошириш қандай тартибда амалга оширилади?
3. Ўзбекистон Республикасида норматив ҳужжатларга риоя этилмаганлик учун қандай жавобгарликлар мавжуд?

Ўқув машғулотнинг саволлари кичик саволларга бўлиниб “Бахс-мунозара”, “кичик гуруҳларга бўлиш”, интерфаол методлардан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Норматив ҳуқуқий ҳуджжат тушунчаси, моҳияти ва асослари?

(Ушбу саволни ёритишда “Бахс-мунозара” методдан фойдаланилади)

“БАҲС-МУНОЗАРА” МЕТОДИ - бирор мавзу бўйича таълим олувчилар билан ўзаро баҳс, фикр алмашинув тарзида ўтказиладиган ўқитиш методидир. Ҳар қандай мавзу ва муаммолар мавжуд билимлар ва тажрибалар асосида муҳокама қилиниши назарда тутилган ҳолда ушбу метод қўлланилади. Баҳс-мунозарани бошқариб бориш вазифасини таълим олувчиларнинг бирига топшириши ёки таълим берувчининг ўзи олиб бориши мумкин. Баҳс-мунозарани эркин ҳолатда олиб бориш ва ҳар бир таълим олувчини мунозарага жалб этишга ҳаракат қилиш лозим. Ушбу метод олиб борилаётганда таълим олувчилар орасида пайдо бўладиган низоларни дарҳол бартараф этишга ҳаракат қилиш керак.

“Баҳс-мунозара” методини ўтказишда қуйидаги қоидаларга амал қилиш керак:

- барча таълим олувчилар иштирок этиши учун имконият яратиш;
- “ўнг қўл” қоидаси (қўлини кўтариб, руҳсат олгандан сўнг сўзлаш)га риоя қилиш;
- фикр-ғояларни тинглаш маданияти;
- билдирилган фикр-ғояларнинг такрорланмаслиги; -
- бир-бирларига ўзаро ҳурмат.

Қуйида — “Баҳс-мунозара” методини ўтказиш тузилмаси берилган.

“Баҳс-мунозара” методининг тузилмаси

“Баҳс мунозара саволлари”:

1. Норматив ҳужжат тушунчаси нима?
2. Қонун ҳужжатлари нима?
3. Қонуности ҳужжатлари нима?
4. Норматив ҳужжатларнинг яратилиши?

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Ҳуқуқ нормасининг таркибий қисимлари қандай.
2. Норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тушунчаси ва тузилиши қандай.
3. Ўзбекистон Республикасининг янги таҳрирдаги “Норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги қонуни?

3-МАВЗУ: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING “ЖИСМОНИЙ ВА ЮРИДИК ШАХСЛАРНИING МУРОЖААТЛАРИ ТЎҒРИСИДА”ГИ ҚОНУНИНИING МАЗМУН-МОҲИЯТИ (МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ 2 – соат)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Қонуннинг мақсади, қўлланилиш соҳаси, принциплари ва мурожаатларга қўйиладиган талаблар.

2-ўқув саволи: Мурожаатларни кўриб чиқишда жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, давлат органларининг, ташкилотларнинг ва улар мансабдор шахсларининг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари.

1-ўқув саволи. Қонуннинг мақсади, қўлланилиш соҳаси, принциплари ва мурожаатларга қўйиладиган талаблар.

«Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Қонуннинг мақсади – давлат органлари ва давлат муассасаларига, шунингдек уларнинг мансабдор шахсларига жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

«Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Қонуннинг қўлланилиш соҳаси.

Ушбу Қонуннинг амал қилиши давлат иштирокидаги ташкилотларга ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига нисбатан ҳам татбиқ этилади.

Ушбу Қонуннинг амал қилиши:

- кўриб чиқиш тартиби маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги, фуқаролик процессуал, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия, иқтисодий процессуал қонунчилик ва бошқа қонун ҳужжатлари билан белгиланган мурожаатларга;

- давлат органларининг, шунингдек улар таркибий бўлинмаларининг ўзаро ёзишмаларига нисбатан татбиқ этилмайди.

Мурожаатлар тўғрисидаги қонун ҳужжатлари – «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Қонуни ва бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир. (*Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, қонунлари, Олий Мажлис палаталарининг қарорлари, Президент фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларининг ҳужжатлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг қарорлари қонун ҳужжатлари саналади.*)

Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

ариза - ҳуқуқларни, эркинликларни ва қонуний манфаатларни амалга оширишда ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги илтимос баён этилган мурожаат;

таклиф - давлат ва жамият фаолиятини такомиллаштиришга доир тавсияларни ўз ичига олган мурожаат;

шикоят - бузилган ҳуқуқларни, эркинликларни тиклаш ва қонуний манфаатларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги талаб баён этилган мурожаат;

электрон мурожаат - белгиланган тартибда ахборот-коммуникация технологиялари воситасида берилган, шу жумладан давлат органининг, ташкилотнинг расмий веб-сайтига жойлаштирилган мурожаат, реал вақт режимида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда берилган оғзаки мурожаатлар бундан мустасно;

такрорий мурожаат - айти бир жисмоний ёки юридик шахсдан келиб тушган, унинг аввалги мурожаати юзасидан қабул қилинган қарор устидан шикоят қилинаётган ёки бошқача тарзда норозилик билдирилаётган, шунингдек, агар такрорий мурожаат келиб тушган пайтга келиб қонун ҳужжатларида белгиланган кўриб чиқиш муддати тугаган бўлса, илгариги мурожаати ўз вақтида кўриб чиқилмаганлиги тўғрисида хабар қилинаётган мурожаат;

аноним мурожаат - жисмоний шахснинг фамилияси (исми, отасининг исми), унинг яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар ёки юридик шахснинг тўлиқ номи, унинг жойлашган ери (почта манзили) тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилмаган ёхуд улар ҳақида ёлгон маълумотлар кўрсатилган мурожаат, шунингдек уни идентификация қилиш имкониятини бермайдиган электрон мурожаат ёхуд имзо билан тасдиқланмаган ёзма мурожаат;

муурожаатнинг дубликати - айна бир жисмоний ёки юридик шахс муурожаатининг кўчирма нусхаси;

оммавий қабул - давлат органи раҳбарининг ёки бу борада ваколат берилган мансабдор шахсининг жисмоний шахслар ва юридик шахсларнинг вакиллари билан оммавий учрашувларида муурожаатларни қабул қилишга доир ҳаракати;

видеоконференцалоқа - узокда жойлашган бир нечта абонентларнинг реал вақт режимида аудио- ва видеоахборот алмашиш имконияти билан ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда интерактив ҳамкорлик қилиши;

давлат иштирокидаги ташкилот - устав фондида давлат улуши мавжуд бўлган тижорат ташкилоти ёхуд тўлиқ ёки қисман давлат органи томонидан ташкил этилган ёки таъсис этилган нотижорат ташкилоти.

Муурожаатларни кўриб чиқишнинг асосий принциплари:

- қонунийлик;
- муурожаатларни ўз вақтида ва тўлиқ кўриб чиқиш;
- муурожаатларга нисбатан талабларнинг бир хиллиги;
- жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя этилиши;
- муурожаатларни кўриб чиқишда бюрократизм ва сансалорликка йўл кўйилмаслиги;
- муурожаатларни кўриб чиқишда давлат органлари, ташкилотлар ва улар мансабдор шахслари фаолиятининг шаффофлиги.

Муурожаатларнинг шакллари ва турлари

Муурожаатлар оғзаки, ёзма ёхуд электрон шаклда бўлиши мумкин.

Аризалар, таклифлар ва шикоятлар муурожаатларнинг турлари ҳисобланади.

Муурожаатлар, уларнинг шакли ва туридан қатъи назар, бир хил аҳамиятга эга бўлади.

Муурожаатларга қўйиладиган талаблар. Жисмоний шахснинг муурожаатида жисмоний шахснинг фамилияси (исми, отасининг исми), унинг яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилган бўлиши керак.

Юридик шахснинг муурожаатида юридик шахснинг тўлиқ номи, унинг жойлашган ери (почта манзили) тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилган бўлиши керак.

Жисмоний ва юридик шахснинг муурожаатида давлат органининг, ташкилотнинг аниқ номи, муурожаат юборилаётган мансабдор шахснинг

лавозими ва (ёки) фамилияси (исми, отасининг исми) кўрсатилган, шунингдек мурожаатнинг моҳияти баён этилган бўлиши керак.

Мурожаатларда мурожаат этувчиларнинг электрон почта манзили, алоқа телефонлари ва факслари рақамлари кўрсатилиши мумкин.

Мурожаатлар давлат тилида ва бошқа тилларда берилиши мумкин.

Ёзма мурожаат мурожаат этувчи жисмоний шахснинг имзоси ёки мурожаат этувчи юридик шахс ваколатли шахсининг имзоси билан тасдиқланган бўлиши лозим. Жисмоний шахснинг ёзма мурожаатини мурожаат этувчининг имзоси билан тасдиқлаш имкони бўлмаган тақдирда, бу мурожаат уни ёзиб берган шахснинг имзоси билан тасдиқланиб, унинг фамилияси (исми, отасининг исми) ҳам қўшимча равишда ёзиб қўйилиши керак.

Мурожаат этувчиларнинг вакиллари орқали берилган мурожаатларга уларнинг ваколатларини тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилинади.

Мурожаатлар ва оммавий ахборот воситалари. Оммавий ахборот воситалари таҳририятларидан келиб тушган мурожаатлар ушбу Қонунда назарда тутилган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилади.

Оммавий ахборот воситаларига йўлланган мурожаатлардан оммавий ахборот воситалари тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ жамоатчилик фикрини ўрганиш ва акс эттириш учун фойдаланилиши мумкин.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш. Давлат органларида, ташкилотларда, шунингдек уларнинг мансабдор шахслари томонидан жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш ташкил этилади.

Жисмоний шахсларнинг ва юридик шахслар вакилларининг шахсий қабулини ўтказувчи давлат органларининг, ташкилотларнинг раҳбарлари ёки бошқа мансабдор шахслари ҳар қандай масалалар, шу жумладан ўз ваколатларига кирмайдиган масалалар бўйича мурожаат этилганда қабулни рад этишга ҳақли эмас, 8-модданинг учинчи қисмида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш, агар уларнинг шундай хусусиятга эга бўлган аввалги мурожаати бўйича қарор қабул қилинган ва бу ҳақда уларга ушбу Қонунда белгиланган тартибда хабар қилинган бўлса, рад этилиши мумкин.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш тартиби. Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш давлат органининг, ташкилотнинг раҳбари ёки бошқа мансабдор шахси томонидан амалга оширилади. Бунинг учун давлат органларида, ташкилотларда махсус таркибий бўлинмалар ташкил этилиши мумкин, қабул учун масъул бўлган мансабдор шахслар белгиланади.

Давлат органларининг раҳбарлари ёки бу борада ваколат берилган бошқа мансабдор шахслари томонидан жисмоний шахсларнинг ва юридик

шахслар вакилларининг сайёр шахсий қабуллари, шунингдек оммавий қабуллар ташкил этилиши мумкин.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш белгиланган кун ва соатларда, қабул қилиш жадвалига мувофиқ ўтказилади.

Қабул қилиш жадвали ва уни ўтказиш вақти, жойи ҳамда қабулга олдиндан ёзилиш тўғрисидаги ахборот, қабул қилиш тартиби уларни давлат органларининг расмий веб-сайтларида эълон қилиш, шунингдек уларнинг маъмурий биносида ҳамма кириши мумкин бўлган жойлардаги стендларга ёки бошқа техник воситаларга жойлаштириш орқали манфаатдор шахслар эътиборига етказилади.

Жисмоний шахсларнинг ва юридик шахслар вакилларининг сайёр шахсий қабуллари, шунингдек оммавий қабуллар, зарур бўлган ҳолларда, қабул қилиш жадвалларидан ташқари ўтказилиши мумкин. Оммавий қабул ҳовлиларга (квартираларга), бошқа биноларга ва жойларга бирма-бир кириб чиқиш орқали ҳам ўтказилиши мумкин.

Агар қабул давомида баён этилган масалаларни ҳал этиш давлат органининг, ташкилотнинг ёки улар мансабдор шахсининг ваколатларига кирмаса, тегишли мансабдор шахслар мурожаат этувчига мурожаатда баён этилган масалаларни ҳал этиш учун қайси органга ёки ташкилотга мурожаат қилиш лозимлигини тушунтириши керак.

Шахсий қабул давомида давлат органи, ташкилот раҳбарининг қарорига кўра ва мурожаат этувчига бу ҳақда хабар берган ҳолда махсус техника воситалари (аудио- ва видеоёзув, шунингдек фотосуратга олиш) қўлланилиши мумкин.

Жисмоний шахс оғзаки мурожаат этаётганда ўз шахсини тасдиқловчи ҳужжатни, юридик шахсининг вакили эса ўз ваколатларини тасдиқлайдиган ва ўз шахсини тасдиқловчи ҳужжатни кўрсатиши керак, оммавий қабул вақтида келиб тушган мурожаатлар бундан мустасно.

Оғзаки мурожаатлар реал вақт режимида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан давлат органларининг, ташкилотларнинг ишонч, тезкор алоқа телефонлари орқали ва видеоконференцалоқа воситасида ҳам берилиши мумкин.

Видеоконференцалоқа воситасида қабул қилиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

2-савол. Халқ қабулхоналари ва виртуал қабулхоналар. Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаат этиш ҳуқуқларининг кафолатлари.

Халқ қабулхоналари ва виртуал қабулхоналар. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари ва Виртуал қабулхонаси. Ўзбекистон

Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари ва Виртуал қабулхонаси давлат органлари, ташкилотлар ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан мурожаатларнинг самарали кўриб чиқилишини ташкил этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тузилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари юридик шахс мақомига эга бўлмайди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари тизимини қуйидагилар ташкил этади:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхонаси;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги Халқ қабулхоналари;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг туманлар ва шаҳарлардаги (туманга бўйсунувчи шаҳарлардан ташқари) Халқ қабулхоналари.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал қабулхонаси келиб тушаётган мурожаатларни ахборот-коммуникация технологиялари ёрдамида қабул қилиш, тўплаш, таснифлаш ва тизимлаштириш, шунингдек уларнинг тўлиқ, ўз вақтида ҳамда сифатли кўриб чиқилиши устидан мониторинг ва назоратни амалга ошириш имконини берувчи ахборот тизими ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Халқ қабулхоналарининг ва Виртуал қабулхонасининг асосий вазифалари:

- аҳоли билан тўғридан-тўғри мулоқотни ташкил этиш, уларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини тўлақонли ҳимоя қилишга қаратилган, мурожаатлар билан ишлашнинг самарали тизими фаолиятини таъминлаш;

- мурожаат қилишга оид конституциявий ҳуқуқнинг сўзсиз амалга оширилиши учун шароитлар яратиш;

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналарига ва Виртуал қабулхонасига келиб тушган мурожаатларнинг тўлиқ, холисона ва ўз вақтида кўриб чиқилишини ташкил этиш;

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналарига ва Виртуал қабулхонасига келиб тушган ҳамда тегишлилиги бўйича давлат органларига, ташкилотларга юборилган мурожаатларнинг кўриб чиқилиши устидан тизимли мониторинг ва назоратни амалга ошириш;

- жисмоний шахсларнинг ва юридик шахслар вакилларининг қабуллариини ўтказиш, шу жумладан видеоконференцалоқа воситасида ўтказиш;

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналарига ва Виртуал қабулхонасига келиб тушаётган мурожаатларни қайд этиш, умумлаштириш, тизимлаштириш, уларни кўриб чиқиш устидан мониторинг ва назорат қилиш бўйича электрон ахборот тизимини жорий этиш ҳамда юритиш орқали мурожаатлар билан ишлашда замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланиш.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Халқ қабулхоналарининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- давлат органлари, ташкилотлар билан ҳамкорликни амалга ошириш, улардан ўз ваколатига кирувчи масалалар юзасидан ҳужжатларни ва ахборотни сўраш ҳамда олиш;

- зарур ҳолларда, мурожаатларни кўриб чиқиш натижалари юзасидан қабул қилинган қарорларнинг ижросини жойларга чиқиб ўрганиш;

- мурожаатларни кўриб чиқиш тартибини такомиллаштириш тўғрисида давлат органларига, ташкилотларга таклифлар киритиш;

- мурожаатларни кўриб чиқиш тартиби ва муддатларини бузган, шунингдек мурожаатларни кўриб чиқиш натижалари юзасидан қабул қилинган қарорларнинг ижросини таъминламаган шахсларни жавобгарликка тортиш бўйича таклифлар киритиш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари:

- ушбу Қонун талабларига риоя этиши;

- мурожаатлар билан ишлашда мавжуд ахборот тизимидан фойдаланиши;

- ахборот хавфсизлиги талабларига риоя этиши;

- ўз дастурий-аппарат воситаларининг узлуксиз ишлашини таъминлаши;

- навбатда туришнинг электрон бошқаруви тизими самарали ишлашини ва маъмурий жиҳатдан бошқарилишини, мурожаат этувчиларнинг сони уларнинг тоифалари ва тегишли соҳалар бўйича муайян давр учун (кун, ҳафта, ой) лозим даражада ҳисобга олинишини таъминлаши шарт.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари зиммасида қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал қабулхонаси томонидан мурожаатларга доир масалалар бўйича реал вақт режимида

маслаҳатлар бериш. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал қабулхонаси негизида турли тармоқлар ва фаолият соҳаларидан малакали мутахассисларни маслаҳатчилар сифатида жалб этган ҳолда, мурожаатларга доир масалалар бўйича жисмоний ва юридик шахсларга реал вақт режимида маслаҳат бериш амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал қабулхонаси негизида реал вақт режимида маслаҳат бериш, бир томондан, маслаҳатчилар ўртасида, шунингдек бошқа томондан, ўзини қизиқтирадиган масала юзасидан тезкор тартибда ахборот олиш истагида бўлган жисмоний ва юридик шахслар ўртасида ахборот айирбошлаш йўли билан таъминланади.

Давлат органларининг, ташкилотларнинг ва улар мансабдор шахсларининг виртуал қабулхоналарини ташкил этиш. Аҳоли билан тўғридан-тўғри мулоқотни ташкил этиш, муурожаатларнинг кўриб чиқилиши устидан тизимли мониторинг ва назоратни амалга ошириш, шунингдек муурожаатлар билан ишлашда замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш мақсадида давлат органлари, ташкилотлар ва улар мансабдор шахслари ўз виртуал қабулхоналарини ташкил этиши мумкин.

Виртуал қабулхоналар қайси давлат органи, ташкилот ёки уларнинг қайси мансабдор шахслари томонидан тузилган бўлса, ўша давлат органи, ташкилот ёки уларнинг мансабдор шахслари номидан фаолият кўрсатади.

Жисмоний ва юридик шахсларнинг муурожаат этиш ҳуқуқлари кафолатлари.

Муурожаат этиш ҳуқуқини амалга ошириш кафолатлари. Жисмоний ва юридик шахсларга давлат органларига, ташкилотларга ва уларнинг мансабдор шахсларига яқка тартибда ёки жамоа бўлиб муурожаат этиш ҳуқуқи кафолатланади.

Муурожаат этиш ҳуқуқи ихтиёрий амалга оширилади. Ҳеч ким бирон-бир муурожаатни ҳимоя қилишга ёхуд унга қарши қаратилган ҳаракатларда иштирок этишга мажбур қилиниши мумкин эмас.

Муурожаат этиш ҳуқуқининг амалга оширилиши бошқа жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқларини, эркинликларини ҳамда қонуний манфаатларини, шунингдек жамият ва давлат манфаатларини бузмаслиги керак.

Хорижий давлатларнинг жисмоний ва юридик шахслари, фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикаси давлат органларига, ташкилотларига ва уларнинг мансабдор шахсларига ушбу Қонунга мувофиқ муурожаат этиш ҳуқуқига эга.

Муурожаат этиш ҳуқуқидан фойдаланилаётганда камситишга йўл қўйилмаслиги. Муурожаат этиш ҳуқуқидан фойдаланилаётганда жисмоний шахснинг жинси, ирқи,

миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеига, шунингдек юридик шахсларнинг мулк шакли, жойлашган ери (почта манзили), ташкилий-ҳуқуқий шаклларига ва бошқа ҳолатларига қараб камситишга йўл қўйилмайди.

Мурожаат этилганда ҳуқуқлар, эркинликлар ва қонуний манфаатларга риоя этилишининг кафолатлари. Давлат органлари, ташкилотлар ва уларнинг мансабдор шахслари мурожаатларни кўриб чиқишда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ҳамда қонунлари талабларига риоя этиши, уларнинг тўлиқ, холисона ва ўз вақтида кўриб чиқилиши учун чоралар кўриши, жисмоний ва юридик шахсларнинг бузилган ҳуқуқлари, эркинликлари тикланишини ҳамда қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш бўйича ўз ваколатлари доирасида чоралар кўриши шарт.

Мурожаатларни қабул қилиш ва кўриб чиқиш кафолатлари. Мурожаатлар давлат органлари, ташкилотлар ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан қабул қилиниши ва кўриб чиқилиши шарт, ушбу Қонуннинг 29 ва 30-моддаларида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

Мурожаатлар муносабати билан аён бўлиб қолган маълумотларнинг ошкор этилмаслиги кафолатлари. Мурожаатларни кўриб чиқишда жисмоний шахсларнинг шахсий ҳаёти, юридик шахсларнинг фаолияти тўғрисидаги маълумотлар уларнинг розилигисиз, шунингдек давлат сирини ёхуд қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни ташкил этувчи маълумотларнинг ва, агар бу жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини камситадиган бўлса, бошқа ахборотнинг давлат органлари, ташкилотлар ходимлари ва улар мансабдор шахслари томонидан ошкор этилишига йўл қўйилмайди.

Жисмоний ва юридик шахс тўғрисидаги, мурожаатга тааллуқли бўлмаган маълумотларни аниқлашга йўл қўйилмайди.

Жисмоний шахснинг илтимосига кўра унинг шахсига доир бирон-бир маълумот ошкор этилмаслиги керак. *(Қонуннинг мазкур талабларини бузган айбдор шахсларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 144-моддасида жавобгарлик белгиланган.)*

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Ички ишлар органларида жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакиллари қабул қилишни ташкил этиш тартиби қандай?
2. Мурожаатларни кўриб чиқиш муддатлари қандай ?
3. Мурожаатларни кўриб чиқишни тугатиш қандай амалга оширилади?
4. Мурожаатларни кўриб чиқишда ички ишлар органлари ходимларининг ҳуқуқлари, мажбуриятлари қандай?

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 - соат)

“Феедбаск” методи.

“Феедбаск” методи аввалги ўтилган мавзу билан қуйидаги мавзунини боғлаш

тушуниб, тингловчиларга ўтилган мавзу юзасидан бир қанча саволлар берилади. Ушбу методнинг афзалликлари:

биринчидан, тингловчиларнинг аввалги мавзу бўйича олган билимлари мустаҳкамланади;

иккинчидан, ўқитувчига синфдаги аввалги мунозара машғулотидаги эркин ва фаол муҳитни тез ва осон тиклашга ёрдам беради.

Тингловчилар қуйидагиларни инобатга олган холда баҳоланади:

1. ҳар бир тингловчининг бевосита саволларга берган жавоби;
2. кичик-кичик гуруҳлардаги бўлинганда гуруҳнинг дарс машғулотидаги активлиги;
3. тингловчининг дарс машғулотидаги тартиб-интизоми;
4. мавзу юзасидан тингловчининг билдирган мантиқий фиклаши.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Мурожаатларни бериш ва уларни қабул қилиш тартиби қандай?
2. Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилишни ташкил этиш, жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини видеоконференцалоқа воситаси орқали қабул қилишни ташкил этиш ҳамда мурожаатларни кўриб чиқишда ички ишлар органлари ходимларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, мурожаатларнинг кўриб чиқилишини мониторинг ва назорат қилиш, умумлаштириш ва таҳлил қилиш масалаларини ўрганиб конспектлаштиринг.
3. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 01 январдаги “Ички ишлар органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 2-сон буйруғини ўрганиб конспектлаштиринг.
4. Мурожаатларни кўриб чиқиш муддатлари ва тартибини бЎзилганлик учун жавобгарлик

4-МАВЗУ: МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИК ВА МАЪМУРИЙ ЖАВОБГАРЛИК ТУШУНЧАСИ. МАЪМУРИЙ ЖАЗО ЧОРАЛАРИ. МЖТКНИНГ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН КўРИБ ЧИҚИЛАДИГАН МОДДАЛАРИ ТАВСИФИ (МЖТКНИНГ 248-МОДДАСИ).

(МАЪРУЗА МАШЎУЛОТИ 2 – соат)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: «Маъмурий ҳуқуқбузарлик» тушунчаси ва таркиби.

2-ўқув саволи: Маъмурий жазо чоралари. МЖТКнинг Ички ишлар органлари томонидан кўриб чиқиладиган моддалари тавсифи (МЖТКнинг 248-моддаси).

1-ўқув саволи: «Маъмурий ҳуқуқбузарлик» тушунчаси ва таркиби.

Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 10-моддасига биноан эса, маъмурий ҳуқуқбузарлик деганда (фактик асоси), қонун ҳужжатларига биноан маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган, шахсга, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайриҳуқуқий, айбли (қасдан ёки эҳтиётсизлик орқасида) содир этилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик тушунилади.

Ҳуқуқ назариясига кўра, ҳар қандай юридик жавобгарликнинг асосини қонунга хилоф, айбли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик), яъни ҳуқуқбузарлик ташкил этади. Ҳуқуқбузарликлар ўзининг мазмуни, юридик хусусиятлари ва таркибига эга бўлиб, турли қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги 2014 йил 15 май қонунининг 3-моддасига кўра, ҳуқуқбузарлик – содир этилганлиги учун маъмурий ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилган айбли ғайриҳуқуқий қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) деб белгиланган.

Ҳуқуқбузарлик ўрнатилган хулқ-атвор қоидаларининг бузилишида ифодаланади. Маъмурий ҳуқуқбузарлик қуйидаги уч хил аломатни ўз ичига олади:

- 1) ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизлик;
- 2) айбдорлик;
- 3) жавобгарликка тортиш.

Маъмурий қонунчилик томонидан тақиқланган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик ғайриҳуқуқий маъмурий ҳуқуқбузарлик деб ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси МЖТК 10-моддасининг иккинчи қисмига биноан маъмурий ҳуқуқбузарлик учун маъмурий жавобгарлик, башарти бу ҳуқуқбузарлик ўз хусусиятига кўра жиноий жавобгарликка тортишга сабаб бўлмаган тақдирда, амалга оширилади. Лекин жиноий жавобгарликка тортишга сабаб бўладиган ҳолатлар мазкур кодексда назарда тутилмаган. Фақатгина, МЖТКнинг 271-моддаси 8-бандида маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс хусусида шу факт юзасидан жиноий иш қўзғатилган

бўлса, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юритишни бошлаш мумкин эмаслиги, бошланган иш эса тугатилиши лозимлиги белгиланган.

Жиноят ножўя хатти-ҳаракатдан (маъмурий, интизомий) бир қатор хусусиятлари билан фарқланади. Бу биринчи навбатда, ҳуқуққа хилоф қилмишнинг ижтимоий хавфи ва тури. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 14-моддасига биноан Ушбу кодекс билан тақиқланган, айбли ижтимоий хавфли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) жазо қўллаш таҳдиди билан жиноят деб топилади. Ушбу кодекс билан кўриқланадиган объектларга зарар етказадиган ёки шундай зарар етказиш реал хавфни келтириб чиқарадиган қилмиш – ижтимоий хавфли қилмиш деб топилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг таркиби тўрт қисмдан иборат:

- **ОБЪЕКТ**
- **ОБЪЕКТИВ ТОМОН**
- **СУЪБЕКТ**
- **СУЪБЕКТИВ ТОМОН**

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объекти – ижтимоий муносабатлар (умумий объект). Турдош объекти – давлат ёки жамоат тартиби, мулк, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, бошқарувнинг белгиланган тартиби.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объектив томони – ғайриқонуний ҳаракат ёки ҳаракатсизликдир, жумладан, жамоат жойларида спиртли ичимликлар ичиш ёки маст ҳолда юриш тақиқланади, ана шу ғайриқонуний ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объектив томони ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг субъекти 16 ёшга тўлган фуқаро (умумий субъект); мансабдор шахслар, хорижий давлат фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахслар (махсус субъект); ҳарбий хизматчилар, ички ишлар органларининг оддий ва бошлиқлар таркибига мансуб шахслар (алоҳида субъект) бўлиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг субъектив томонига ҳуқуқбузарнинг айби ва нима учун ҳуқуқбузарлик содир этгани, содир этган ҳаракатига руҳий муносабати, қасддан ёки эҳтиётсизлик натижасида содир этилганлиги киради.

Масалан; МЖТКни 183-модда. Майда безорилик

Майда безорилик, яъни жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўкиниш, фуқароларга ҳақоратомуз шилқимлик қилиш ҳамда жамоат тартибини ва фуқароларнинг осойишталигини бузувчи шу каби бошқа хатти-ҳаракатларда ифодаланган жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик —

Объекти “Жамоат тартиб, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари”

Обектив томони “жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш, фуқароларга ҳақоратомуз шилқимлик қилиш ҳамда жамоат тартибини ва фуқароларнинг осойишталигини бузувчи ҳатти-харакатлар”

Субекти юқоридаги ҳатти харкатларни содир этган, 16 ёшга тўлган ақлирасо жисмоний шахс.

Субектив томони юқорида кўрсатилган “жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш, фуқароларга ҳақоратомуз шилқимлик қилиш ҳамда жамоат тартибини ва фуқароларнинг осойишталигини бузувчи ҳатти-харакатлар”нинг қастдан ёки содир этган.

2-ўқув саволи: Маъмурий жазо чоралари. МЖтКнинг Ички ишлар органлари томонидан кўриб чиқиладиган моддалари тавсифи (МЖтКнинг 248-моддаси).

Маъмурий жазо – мақсадига кўра маъмурий мажбурлов чораларининг бир тури ҳисобланади. **Маъмурий жазо** – маъмурий мажбурловнинг бошқа чораларидан фарқли равишда ҳуқуқбузар томонидан маъмурий қонун ҳужжатлари билан кўриқланадиган ижтимоий муносабатларга тажовуз қилинганда, яъни

маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилгандагина қўлланиладиган ўзига хос мақсадга эга бўлган жазо санкциялари бўлиб, маъмурий-процессуал тартибда амалга оширилади.

Маъмурий жазо – Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс, маъмурий мажбурловнинг бошқа чоралари эса турли меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 22-моддасида маъмурий жазонинг мақсади тўлиқ ўз ифодасини топган ва унга кўра маъмурий жазо жавобгарликка тортиш чораси бўлиб, у маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсни қонунларга риоя этиш ва уларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш, шунингдек ана шу ҳуқуқбузарнинг ўзи томонидан ҳам, бошқа шахслар томонидан ҳам янги ҳуқуқбузарлик содир этилишининг олдини олиш мақсадида қўлланилади.

Маъмурий жазо – маъмурий қонунчиликка асосан, ҳуқуқбузарлик содир этишда айбли деб топилган шахсга нисбатан давлат номидан ваколатли орган мансабдор шахс томонидан қўлланиладиган ва ҳуқуқбузарни қонунда назарда тутилган муайян ҳуқуқ ва эркинликлардан маҳрум қилиш ёки уларни вақтинча чеклашдан иборат мажбурлов чораси бўлса-да ҳуқуқбузарни қийноққа солиш, зўравонликка, шафқатсиз ёки

инсон кадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйикқа дучор этиш мақсадини кўзламайди.

Маъмурий жазони қўллаш асослари яна қуйидагиларда намоён бўлади:

1) маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳодисаси ёки аломатининг мавжудлиги;

2) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш пайтида шахс жавобгарликка тортиш ёшига етган бўлса;

3) ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизликни содир этган шахс ақли расо бўлса;

4) шахс ҳаракатни зарурий мудофаа чегарасидан ёки охириги зарурат чегарасидан чиқиб кетган ҳолда содир этса;

5) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш пайтига келиб Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 36-моддасида назарда тутилган муддатлар ўтиб кетмаган бўлса.

Содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жавобгарликни назарда тутувчи санкцияларда – жазо чораси ва унинг рухсат этилган меъёрлари(ҳажми, миқдори)нинг энг ками ва энг юқориси кўрсатилган бўлади.

Ваколатли органлар ва мансабдор шахслар томонидан маъмурий жазони қўлланиш чоғида:

- содир этилган ҳуқуқбузарлик хусусияти;
- ҳуқуқбузарнинг шахси;
- унинг айбдорлик даражаси;
- мулкӣ аҳволи;
- жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатлар;
- жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатлар ҳисобга олинади.

Маъмурий жазо қўллашнинг мазкур умумий қоидаларига барча ваколатли органлар ва мансабдор шахслар риоя қилишлари шарт.

Маъмурий жазо – маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган кундан бошлаб, давом этаётган ҳуқуқбузарликлар учун эса, ҳуқуқбузарлик аниқланган кундан бошлаб икки ойдан кечиктирмай қўлланилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 23-моддасига мувофиқ, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганлик учун қуйидаги маъмурий жазо чоралари қўлланилиши мумкин:

1) жарима;

2) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни ҳақини тўлаш шарти билан олиб қўйиш;

3) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни мусодара қилиш;

4) муайян шахсни унга берилган махсус ҳуқуқдан (транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқидан, ов қилиш ҳуқуқидан) маҳрум этиш;

5) маъмурий қамоққа олиш.

б) Чет эл фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни ўзбекистон Республикаси фуқаролигидан чиқариб юбориш.

Жарима – маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган айбдор шахслардан давлат ҳисобига пул ундиришдир.

Фуқароларга солинадиган жариманинг энг кам миқдори – энг кам ойлик иш ҳақининг эллиқдан бир қисмидан, мансабдор шахсларга эса – ўндан бир қисмидан кам бўлмаслиги керак.

Фуқароларга солинадиган жариманинг энг кўп миқдори – энг кам ойлик иш ҳақининг беш бараваридан, мансабдор шахсларга эса – ўн бараваридан ошмаслиги керак. Қонунларда назарда тутилган айрим ҳолларда баъзи ҳуқуқбузарликлар учун фуқароларга – энг кам ойлик иш ҳақининг юз бараваригача ва мансабдор шахсларга – юз эллиқ бараваригача миқдорда жарима солиниши мумкин.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг қарорлари билан белгиланадиган жариманинг энг кўп миқдори фуқароларга – энг кам иш ҳақининг уч бараваридан, мансабдор шахсларга эса – беш бараваридан ошмаслиги керак.

Маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни ҳақини тўлаш шарти билан олиб қўйиш – маъмурий жазонинг тури сифатида фақат маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёлар учунгина татбиқ этилади. Мазкур жазо чораси мулкӣ хусусиятга эга бўлган маъмурий жазо чораси бўлиб, фақат маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса сифатида фойдаланилган ашёлар эгасига нисбатангина қўлланилиши мумкин. Лекин ҳуқуқбузарга тегишли бўлмаган ашёларни (масалан, ғайриқонуний ов қилиш, балиқ тутиш натижасида қўлга киритилган маҳсулотлар: ёввойи ҳайвонлар, балиқлар) ҳақини тўлаш шарти билан олиб қўйиш маъмурий жазо чораси ҳисобланмайди.

Маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни мусодара қилиш – маъмурий жазонинг тури сифатида фақат маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёлар учунгина татбиқ этилади. Мазкур маъмурий жазо чораси МЖТКнинг 27-моддасига биноан маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни мусодара қилиш – шу ашёнинг ҳақини тўламасдан мажбурий тарзда давлат мулкига ўтказишдан иборат.

Ўқотар қуроллар ва ўқ-дориларни, бошқа ов қуролларини мусодара қилиш асосий тирикчилик манбаи овчилик бўлган шахсларга нисбатан қўлланилмайди.

Муайян шахсни унга берилган махсус ҳуқуқдан маҳрум қилиш (транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқидан, ов қилиш ҳуқуқидан) маҳрум этиш – ҳуқуқбузарнинг белгиланган фаолият билан шуғулланишни, махсус ҳуқуқлардан фойдаланиш ҳуқуқини вақтинчалик чеклашдан иборат бўлган маъмурий жазонинг туридир. Қонун чиқарувчи

бу жазо чорасини қўллашни фақат транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқидан ва ов қилиш ҳуқуқидан маҳрум этиш ҳоллари билангина чеклайди.

Маъмурий қамоққа олиш – ҳуқуқбузар шахсга нисбатан унинг шахсий эркинлигини маълум бир муддатга (уч суткадан ўн беш суткагача, фавқулодда ҳолат тартиби шароитида эса, жамоат тартибига тажовуз қилганлиги учун – ўттиз суткагача) вақтинчалик чеклаш ва жамиятдан ажратиб қўйишдан иборат бўлган қаттиқ маъмурий жазо туридир.

Маъмурий қамоққа олиш фақат туман (шаҳар) судининг маъмурий ишлар бўйича судьяси томонидан, фавқулодда ҳолат тартиби шароитида эса, ҳарбий комендант ёки ички ишлар органи бошлиғи томонидан қўлланилиши мумкин.

МЖТКнинг Ички ишлар органлари томонидан кўриб чиқиладиган моддалари тавсифи. 248-модда. Ички ишлар органлари.

Ички ишлар органларига ушбу Кодекснинг 47-моддасининг биринчи қисмида, 47³, 54, 56¹-моддаларида, 110-моддасининг биринчи қисмида (фуқароларга нисбатан), 111-моддасининг биринчи қисмида, 113-моддасининг биринчи, иккинчи, тўртинчи ва бешинчи қисмларида, 114, 115-моддаларида, 116-моддасининг биринчи, учинчи ва тўртинчи қисмларида, 121, 122, 123, 125-моддаларида, 125¹-моддасининг биринчи қисмида, 126-моддасида, 127-моддасининг биринчи қисмида, 128-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128¹, 128²-моддаларида, 128³-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128⁴-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128⁵-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 128⁶-моддасида, 129-моддасининг биринчи қисмида, 130-моддасининг биринчи қисмида, 135, 135¹-моддаларида, 136-моддасининг учинчи қисмида, 138, 139, 140, 141-моддаларида, 142-моддасининг биринчи ва учинчи қисмларида, 144, 145-моддаларида, 146-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 147-моддасида, 148-моддасида (ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёққанлик, тахта тўшамали кўприкларда чекканлик учун), 156, 161, 183-моддаларида, 187-моддасининг биринчи қисмида, 188, 188², 192, 204, 205, 221, 223, 223¹, 223³, 224 -моддаларида, 225-моддасининг биринчи — бешинчи қисмларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар тааллуқлидир.

Ички ишлар органлари номидан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишга ва маъмурий жазо қўллашга қуйидагилар ҳақли:

1) ушбу Кодекснинг 56¹-моддасида, 114-моддасида, 116-моддасининг биринчи, учинчи ва тўртинчи қисмларида, 121, 122, 123-моддаларида, 142-моддасининг биринчи ва учинчи қисмларида, 144, 145-моддаларида, 146-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 156, 183, 192, 204, 205, 221, 223, 223¹, 223³, 224-моддаларида, 225-моддасининг биринчи — бешинчи қисмларида назарда тутилган маъмурий

хуқуқбузарликлар учун — туманлар, шаҳарлар, шаҳарлардаги туманлар ички ишлар бўлимларининг (бошқармаларининг) бошлиқлари ёки бошлиқ ўринбосарлари, шунингдек транспортда хавфсизликни таъминлаш бошқармаларининг (бўлимларининг) бошлиқлари;

2) ушбу Кодекснинг 54, 56¹-моддаларида, 113-моддаси биринчи қисмида, 114-моддаси биринчи қисмида, 115-моддасида, 121-моддасининг иккинчи қисмида, 122, 123, 156, 183-моддаларида, 187-моддасининг биринчи қисмида назарда тутилган маъмурий хуқуқбузарликлар учун — метрополитенни муҳофаза қилиш бўйича ички ишлар бўлимининг бошлиғи ёки бошлиғи ўринбосарлари;

3) ушбу Кодекснинг 54-моддасида назарда тутилган маъмурий хуқуқбузарликлар учун — темир йўл вокзаллари ва аэропортлардаги бўлинмаларнинг бошлиқлари ва бошлиқ ўринбосарлари, 225-моддасининг биринчи — бешинчи қисмларида назарда тутилган маъмурий хуқуқбузарликлар учун — темир йўл вокзаллари ва аэропортлардаги бўлинмаларнинг, ички ишлар органларининг миграция ва фуқароликни расмийлаштириш бўлимларининг (бошқармаларининг) бошлиқлари ва бошлиқ ўринбосарлари;

4) ушбу Кодекснинг 47-моддаси биринчи қисмида, 47³, 54, 56¹-моддаларида, 110-моддасининг биринчи қисмида (фуқароларга нисбатан), 111-моддасининг биринчи қисмида, 113-моддасининг биринчи, иккинчи, тўртинчи ва бешинчи қисмларида, 114, 122, 123-моддаларида, 127-моддасида (товуш сигналини сабабсиз беришга доир қисмида), 128⁶-моддасида, 147-моддасининг биринчи қисмида (автомобиль йўлларини ўзбошимчалик билан қазिश, уларда сунъий нотекикликлар ва тўсиқлар яратганлик, автомобиль йўлида ишларни амалга ошириш учун берилган рухсатнома талабларини бажармаганлик, шунингдек йўлларни сақлаш қоидаларини бузганлик учун), 148-моддасида (ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёққанлик, тахта тўшамали кўприкларда чекканлик учун), 161-моддасида (фуқароларга нисбатан), 187-моддасининг биринчи қисмида, 188, 188², 192, 221-моддаларида, 223-моддасининг биринчи қисмида, 223¹, 223³-моддаларида, 224-моддасининг биринчи қисмида назарда тутилган маъмурий хуқуқбузарликлар учун — ички ишлар органлари таянч пунктларининг профилактика катта инспекторлари ва инспекторлари;

5) ушбу Кодекснинг 54, 123, 125-моддаларида, 125¹-моддасининг биринчи қисмида, 126-моддасида, 127-моддасининг биринчи қисмида, 128-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128¹, 128²-моддаларида, 128³-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128⁴-моддасининг биринчи, иккинчи, ва учинчи қисмларида, 128⁵-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 128⁶-моддасида, 129-моддасининг биринчи қисмида, 130-моддасининг биринчи қисмида, 135, 135¹-моддаларида, 136-моддасининг учинчи қисмида, 138, 139, 140, 141, 147-моддаларида (автомобиль йўлларини ўзбошимчалик билан қазिश, уларда сунъий нотекикликлар ва тўсиқлар яратиш, автомобиль йўлида

ишларни амалга ошириш учун берилган рухсатнома талабларини бажармаслик, шунингдек йўлларни сақлаш қоидаларини бузишга тааллуқли қоидабузарликлардан ташқари) назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун — йўл ҳаракати хавфсизлиги бошқармасининг (Бош бошқармасининг) бошлиғи, унинг ўринбосарлари, йўл-патруль хизматини ҳамда маъмурий амалиётни ташкил этиш ва мувофиқлаштириш бўлимининг бошлиғи, муҳим топшириқлар бўйича бош инспектор, инспектор (маъмурий амалиёт бўйича), маъмурий амалиёт бўлинмасининг (бўлимининг) бошлиғи, маъмурий ҳуқуқбузарликлар материалларини кўриб чиқиш бўйича бош инспектор, катта инспектор (инспектор), йўл ҳаракати хавфсизлиги бўлимининг (бўлинмасининг) бошлиғи, давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизматининг катта инспектори ва йўл ҳаракати хавфсизлиги гуруҳининг маъмурий амалиёт бўйича инспектори, улар йўқлигида эса ички ишлар бўлимининг бошлиғи ёки унинг ўринбосари;

6) ушбу Кодекснинг 54, 123, 125-моддасида, 125¹-моддасининг биринчи қисмида, 126-моддасида, 127-моддасининг биринчи қисмида, 128-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128¹, 128²-моддаларида, 128³-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128⁴-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128⁵-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 128⁶-моддасида, 129-моддасининг биринчи қисмида, 130-моддасининг биринчи қисмида, 135-моддасининг биринчи қисмида, 135¹-моддасида, 138-моддасининг биринчи, иккинчи, учинчи ва тўртинчи қисмларида, 147-моддасининг биринчи қисмида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун — йўл-патруль хизмати бригадаси (батальони, дивизиони, отряди, сафарбар гуруҳи) командири ёки командирининг ўринбосари;

7) ушбу Кодекс 54, 123-моддаларида, 125-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 126-моддасининг биринчи қисмида, 127-моддасининг биринчи қисмида, 128-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 128²-моддасида, 128³-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 128⁴-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 135-моддасининг биринчи қисмида, 135¹-моддасининг биринчи қисмида, 138-моддасининг биринчи, иккинчи, учинчи ва тўртинчи қисмларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун — йўл-патруль хизматининг катта инспектори (инспектори) ва йўл ҳаракати қоидаларига ҳамда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга оид бошқа норматив ҳужжатларга риоя этилиши устидан назоратни амалга оширувчи бошқа ходимлар.

Ушбу модда иккинчи қисмининг 2 - 7-бандларида кўрсатилган ички ишлар органлари ходимлари ушбу Кодекснинг 54-моддасида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишга ҳамда маъмурий жазони фақат карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар пайдо бўлиши ҳамда тарқалиши муносабати билан тегишли ҳудудларда ёки объектларда чекловчи тадбирлар (карантин) жорий этилган тақдирда, қўллашга ҳақлидир.

Ички ишлар органлари таянч пунктларининг профилактика катта инспекторлари ва инспекторлари ушбу Кодекснинг 101-моддасида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликларни аниқлаган тақдирда, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома кўриб чиқиш учун ушбу Кодекснинг 282-моддасида белгиланган тартибда судга юборилади.

Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 248-моддасига биноан Махсус қисмидаги 55 та модда ва унинг тегишли қисмларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни аниқлайди ва кўриб чиқиб маъмурий жазо қўллаш тўғрисида қарор қабул қилишга ҳақлидир. Шунингдек булардан ташқари қуйидаги моддаларда назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисида дастлабки ҳужжатларни тўплаб маъмурий баённома расмийлаштириб мазкур ишларни кўриб чиқишга ваколатли органларга МЖТКнинг 280-282-моддаларига биноан маъмурий баённома бошқа ҳужжатлар ва иш бўйича ашёвий далиллар билан бирга ҳуқуқбузарлик содир этилган ёки аниқланган пайтдан бошлаб бир суткадан кечиктирмай маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган орган (мансабдор шахс)га юборадилар:

1. 40-модда Тухмат
2. 41-модда Ҳақорат
3. 45-модда. Фуқароларнинг турар жойи дахлсизлигини бузиш
4. 52-модда. Енгил тан жароҳати етказиш
5. 56-модда. Гиёвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш
6. 62-модда. Топиб олинган мол-мулкни яшириш
7. 104-модда. Экинзорларни пайҳон қилиш, қишлоқ хўжалик экинларининг далада тўплаб қўйилган ҳосилига зарар етказиш ёки уни йўқ қилиб юбориш, кўчатларга шикаст етказиш
8. 105-модда. Таркибида гиёванд моддалар бўлган экинларни кўриқлашни таъминлаш чораларини кўрмаганлик
9. 106-модда. Ёввойи нашани йўқ қилиб юбориш чораларини кўрмаганлик
- 10.111-модда. Ҳайвонларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлиш
- 11.113-модда. Темир йўл транспортида ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш
- 12.114-модда. Темир йўл транспорти воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш
- 13.115-модда. Метрополитендан фойдаланиш қоидаларини бузиш
- 14.116-модда. Учиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш
- 15.117-модда. Ҳаво кемасида юриш-туриш қоидаларини бузиш
- 16.121-модда. Транспорт воситаларининг ички жиҳозларига шикаст етказиш
- 17.122-модда. Транспортда белгиланмаган жойларда чекиш

18.123-модда. Транспорт воситаларидан ахлат ёки бошқа нарсаларни ташлаб юбориш

19.126-модда. Кўзгусимон ва туси ўзгартирилган (қорайтирилган) ностандарт ойнали, шунингдек теварак-атрофни кўришни чеклайдиган қопламали транспорт воситаларидан фойдаланиш

20.127-модда. Транспорт воситаларининг товуш чиқарувчи ва ёритувчи қурилмаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш

21.128-модда. Ҳайдовчиларнинг транспорт воситаларини пиёдалар йўлқаларидан юргизиши, йўл белгилари ва йўл ҳаракатининг бошқа қоидалари талабларига риоя этмаслиги

22.128¹-модда. Транспорт воситасини бошқариш вақтида ҳайдовчиларнинг телефондан фойдаланиши

23.128²-модда. Транспорт воситасини бошқариш пайтида монитордан (дисплейдан) теле-, видеодастурларни томоша қилиш учун фойдаланиш ва транспорт воситасига ўзбошимчалик билан монитор (дисплей) ўрнатиш

24.128³-модда. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг белгиланган ҳаракат тезлигини ошириб юбориши

25.128⁴-модда. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг светофорнинг тақиқловчи сигналига ёки йўл ҳаракатини тартибга солувчининг тақиқловчи ишорасига бўйсунмасдан ўтиши

26.128⁵-модда. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг ҳалақит бериши ёки авария ҳолатини юзага келтириши, йўлнинг қарама-қарши ҳаракатланиш учун мўлжалланган томонига ёки бўлагига чиқиши

27.128⁶-модда. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг тўхташ ёки тўхтаб туриш қоидаларини бузиши

28.129-модда. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг йўл ҳаракати хавфсизлигига таҳдид солувчи гуруҳ бўлиб ҳаракат қилишда қатнашиши

29.130-модда. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг темир йўлнинг ўтиш жойларидан ўтиш қоидаларини бузиши

30.131-модда. Транспорт воситаларини маст ҳолда бошқариш

31.132-модда. Кема ҳайдовчиларининг кичик ҳажмли кемаларни маст ҳолда бошқариши

32.133-модда. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши жабрланувчига енгил тан жароҳати ёки анча миқдорда моддий зарар етказилишига олиб келиши

33.134-модда. Ҳайдовчиларнинг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши транспорт воситаларининг ёки бошқа мол-мулкнинг шикастланишига олиб келиши

34.135-модда. Йўл ҳаракати қоидаларида назарда тутилган ҳужжатлари бўлмаган шахсларнинг транспорт воситаларини бошқариши

35.135¹-модда. Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг талабларини бузиш

36.136-модда. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг ва йўл ҳаракати бошқа иштирокчиларининг мастлиги ёки маст эмаслигини аниқлаш учун текширувдан ўтишдан бўйин товлаши

37.137-модда. Йўл-транспорт ҳодисаси юз берган жойдан кетиб қолиш

38.137-модда. Йўл-транспорт ҳодисаси юз берган жойдан кетиб қолиш

39.139-модда. Носоз транспорт воситаларини йўлга чиқариш ва транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бошқача тарзда бузиш

40.140-модда. Маст ҳолдаги ҳайдовчиларнинг ёки транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқи бўлмаган шахсларнинг транспорт воситаларини бошқаришига йўл қўйиш

41.141-модда. Транспорт воситаларидан шахсий бойлик орттириш мақсадида фойдаланиш

42.142-модда. Хавфли моддалар ва ашёларни транспортда ташиш қоидаларини бузиш

43.144-модда. Транспортда чиптасиз юриш

44.146-модда. Ҳаво, темир йўл, сув ва автомобиль транспортида юкларнинг сақланишини таъминлаш қоидаларини бузиш

45.147-модда. Йўлларга, йўл иншоотларига, йўл ҳаракатини тартибга солиб турувчи техник воситаларга шикаст етказиш, уларни сақлаш қоидаларини бузиш

46.150-модда. Магистрал қувурларни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш

47.161-модда. Шаҳарларни ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш

48.163-модда. Водопроводдан фойдаланиш қоидаларини бузиш

49.180-модда. Судга ҳурматсизлик қилиш

50.182-модда. Халқ маслаҳатчисининг судга боришига тўсқинлик қилиш

51.183-модда. Майда безорилик

52.184-модда. Жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш ёки тарқатиш мақсадида сақлаш

53.184¹-модда. Фуқароларнинг жамоат жойларида ибодат либосларида юриши

54.184²-модда. Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш

55.184³-модда. Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш

56.185-модда. Ўқотар қуроллардан белгиланган тартибни бузган ҳолда отиш

57.185¹-модда. Пиротехника буюмларининг қонунга хилоф муомаласи

58.186-модда. Фуқароларнинг хонаки усулда ҳозирланадиган ўткир спиртли ичимликларни сотиш мақсадида тайёрлаши ёки сотиши

- 59.187-модда. Жамоат жойларида спиртли ичимликлар ичиш
- 60.188-модда. Вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга жалб қилиш
- 61.188¹-модда. Вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилиш
- 62.188²-модда. Вояга етмаган шахснинг кўнгил очиш (дам олиш) жойларида тунги вақтда бўлишига йўл қўйиш
- 63.189-модда. Порнографик маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намоёиш этиш
- 64.189¹-модда. Зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намоёиш этиш
- 65.190-модда. Фоҳишалик билан шуғулланиш
- 66.191-модда. Қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинлар
- 67.192-модда. Майший шовқинга қарши кураш талабларини бузиш
- 68.193-модда. Депутатлик фаолиятининг кафолатларини бузиш
- 69.194-модда. Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик
- 70.195-модда. Милиция ходимларининг ўз хизмат бурчларини бажаришларига қаршилик кўрсатиш
- 71.196-модда. Ҳуқуқбузарлик сабаблари ва шарт-шароитларини бартараф этиш юзасидан милициянинг ёзма тақдимномаларини бажариш чораларини кўрмаслик
- 72.199-модда. Махсус хизматларни қасддан алдаб чақирганлик
- 73.200-модда. Ўзбошимчалик
- 74.200¹-модда. Оммавий тадбирлар ўтказиш қоидаларини бузиш
- 75.201-модда. Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш
- 76.202-модда. Рухсат этилмаган йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ва намоёишлар ўтказиш учун шароитлар яратиш
- 77.202¹-модда. Ғайриқонуний нодавлат нотижорат ташкилотлари, оқимлар, секталарнинг фаолиятида қатнашишга ундаш
- 78.203-модда. Байроқлар ва вимпеллардан ғайриқонуний фойдаланиш, плакатлар, эмблемалар ва рамзларни тайёрлаш, тарқатиш ёки тақиб юриш
- 79.203¹-модда. Давлат рамзлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш
- 80.204-модда. Фавқулодда ҳолат тартибининг талабларини бузиш
- 81.204¹-модда. Аҳолини ва ҳудудларни табиий ҳамда техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш, шунингдек фуқаро муҳофазаси тўғрисидаги қонун ҳужжатлари талабларини бажармаслик
- 82.206-модда. Маъмурий назорат қоидаларини бузиш
- 83.207-модда. Вояга етмаганни қаровга олиш тўғрисидаги ёзма мажбуриятни бажармаслик
- 84.208-модда. Кафилнинг ёзма мажбуриятни бажармаслиги

85.209-модда. Давлат мукофотларига нисбатан қонунга хилоф ҳаракатлар қилиш

86.210-модда. Қамокда сақлаш жойларида, жазони ижро этиш муассасаларида, махсус даволаш-олдини олиш ёки махсус ўқув-тарбия муассасаларида сақланаётган шахсларга тақиқланган нарсаларни бериш

87.219¹-модда. Рангли металллар, уларнинг парча ва резги-чиқитларини тайёрлаш, олиш, улардан фойдаланиш ҳамда уларни ўтказиш қоидаларини бузиш

88.220-модда. Ўқотар қуроллар ва ўқ-дориларни сақлаш ёки ташиш қоидаларини бузиш

89.221-модда. Ўқотар қуролларни рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) муддатларини ёки уларни ҳисобдан ўтказдириб қўйиш қоидаларини бузиш

90.222-модда. Ўқотар ов қуроллари ва ўқ-дориларни сотишдан бўйин товлаш

91.223-модда. Паспорт тизими қоидаларини бузиш

92.224-модда. Чегара зонасига, шунингдек фуқароларнинг кириши ва бўлишига вақтинча чеклов белгиланган жойларга кириш ҳамда уларда яшаш қоидаларини бузиш

93.225-модда. Ўзбекистон Республикасида бўлиш қоидаларини бузиш

94.226-модда. Чет элга чиқиш учун ҳужжатларни расмийлаштириш тартибини бузиш

240-модда. Диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш

Мустақил таълим учун топшириқ:

5. Маъмурий жавобгарлик тушунчаси нима?
6. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тушунчаси нима?
7. Қандай маъмурий жазо турлари мавжуд?
8. Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг турларини айтинг?

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 - соат)

Дарс машғулотини гуруҳларга бўлинган ҳолда ўтказилади.

Гуруҳ тингловчилари тенг миқдорда уч гуруҳга бўлинади.

1-гуруҳ.

Семинарнинг
биринчи саволи

2-гуруҳ.

Семинарнинг
иккинчи саволи

3-гуруҳ.

Семинарнинг
учинчи саволи

**ХАР БИР ГУРУҲГА ПЕДАГОГ ТОМОНИДАН СЕМИНАРНИНГ
ХАР БИР САВОЛИДА ЁРИТИЛИШИ ЛОЗИМ БЎЛГАН
ЖИХАТЛАР ТЎҒРИСИДА ТАВСИФ БЕРИЛАДИ.**

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Маъмурий ҳуқуқбузарлик деганда нимани тушунасиз?
2. Маъмурий жавобгарлик қандай ҳолатда юзага келади?
3. Маъмурий ҳуқуқбузарликни қасддан содир этиш деганда нимани тушунасиз?
4. Маъмурий ҳуқуқбузарликни эҳтиётсизлик орқасида содир этилишини тушунтиринг?
5. Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг таркиби қандай?
6. Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объектив томони нима?
7. Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг субъектив томони нима?

5-МАВЗУ: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МЖТКНИНГ 40, 41, 47, 52, 56¹, 61, 61¹ – МОДДАЛАРИДА БЕЛГИЛАНГАН ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР УЧУН МАЪМУРИЙ ЖАВОБГАРЛИК.

(МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ 2 – соат)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига тажовуз қиладиган айрим турдаги ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи.

2-ўқув саволи: Аҳоли соғлиғини сақлаш соҳасидаги маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг юридик мазмуни.

1-ўқув саволи: Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига тажовуз қиладиган айрим турдаги ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига кўра, ҳар бир инсон эркинлик ҳуқуқига ҳамда ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажо-вузлардан, шахсий ҳаётига аралашилардан ҳимояланиш ва турар жойи дахлсизлиги ҳуқуқига эга. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинлик-ларига тажовуз қиладиган ҳуқуқбузарликлар МЖТКнинг 40–51¹-мод-даларини ўз ичига қамраб олган бўлиб, буларга: тухмат; ҳақорат қилиш; давлат тили тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш; фуқа-роларнинг мурожаатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш; ҳужжатлар билан танишиб чиқишни асоссиз равишда рад этиш; фуқароларнинг турар жой дахлсизлигини бузиш; фуқарога маънавий ёки моддий зарар етказиши мумкин бўлган

маълумотларни ошкор этиш; болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик; ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар тўғрисидаги маълумотларни васийлик ва ҳомийлик органига хабар қилмаслик; ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштиришда қонун ҳужжатлари талабларини бузиш; никоҳ ёши тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш; васийлик ҳуқуқини суи-истеъмол қилиш; меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш; вояга етмаган шахсларнинг меҳнатидан фойдаланишга йўл қўймас-лик тўғрисидаги талабларни бузиш; иш берувчининг ўз фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича мажбуриятини бажармаслиги; вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик, ҳомиладорлик ва туғиш нафақаларини тўлаш бўйича мажбуриятдан бўйин товлаш; аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш; меҳнатга маъмурий тарзда мажбурлов; ногиронларни ижти-мой ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш кабилар киради.

Фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларига тажовуз қиладиган ҳуқуқ-бузарликларнинг айрим моддаларини шарҳлаб ўтаемиз.

Тухмат (40-м.). Тухмат, яъни била туриб ёлғон, бошқа бир шахсни шарманда қилувчи уйдирмаларни тарқатиши баъзавий ҳисоблаш миқдорининг йигирма бараваридан олтмиш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Била туриб ёлғон гапириш деб, тегишли маълумотлар ёки фактларни тарқатувчи шахс уларнинг ҳақиқатга тўғри келмаслигини олдиндан англашига ва йўл қўйишига айтилади. **Уйдирмалар тарқатиш** деганда, олдиндан била туриб гўё рўй бермаган маълумотлар ёки фактларни камида битта шахсга

ошкора (ноошкора) оғзаки, ёзма ёки бошқа бир шаклда маълум қилиши тушунилади. Бунда маълум қилиш оғзаки, ёзма ёки бошқа бир шаклда баён этилганлигининг аҳамияти йўқ.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг таркибий тузилиши ҳақида тўхтала-диган бўлсак. *Объекти* – шахсининг шаъни ва кадр-қиммати. *Объектив томони* – ҳаракат (фаол) натижасида содир этилади. *Субъекти* – 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс. *Субъектив томони* – қасддан (тўғри) содир этилади.

Ҳақорат қилиш (41-м.).

Ҳақорат қилиш, яъни шахсининг шаъни ва кадр-қимматини қасддан камситиш баъзавий ҳисоблаш миқдорининг йигирма бараваридан

қирқ бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. *Ҳақорат қилиш* деганда фуқароларнинг шаъни ва қадр-қим-матига тажовуз қилувчи маъмурий ҳуқуқбузарлик бўлиб, шахснинг маънавий нуфузига атрофдаги фуқаролар кўз ўнгида путур етказиши ва жабрланувчининг ҳурматига зарар етказилиши тушунилади.

Мазкур ҳуқуқбузарликнинг таркибий тузилиши ҳақида тўхтала-диган бўлсак. *Объекти* – шахснинг шаъни ва қадр-қиммати. *Объектив томони* – ҳаракат (фаол) натижасида содир этилади. *Субъекти* – 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс. *Субъектив томондан* – мазкур ҳуқуқбузарлик тўғридан-тўғри қасддан содир этилади, яъни шахс ўзининг хатти-ҳаракатлари ғайриҳуқуқий эканлигини англаб етади ва уларни содир қилишни истайди.

Болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик (47-м.). Ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар томонидан вояга етмаган болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармас-лик, шу жумладан, вояга етмаган болаларнинг маъмурий ҳуқуқбу-

зарлик содир этишига олиб келиши баъзавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан уч бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. МЖТКнинг мазкур боби «Вояга етмаган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонунларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикасининг (2008 йил 16 апрель) қонунига мувофиқ, «47¹-модда. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар тўғрисидаги маълумотларни васийлик ва ҳомийлик органига хабар қилмаслик» ҳамда «47²-модда. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштиришида қонун ҳужжатлари талабларини бузиш» номли моддалар билан тўлдирилди.

2-ўқув саволи: Аҳоли соғлиғини сақлаш соҳасидаги маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг юридик мазмуни.

Енгил тан жароҳати етказиш (52-м.). Эҳтиётсизлик орқасида енгил тан жароҳати етказиш баъзавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан икки бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. Қасддан енгил тан

жароҳати етказиш, бу ҳаракат соғлиқнинг қисқа муддатли ёмонлашувиغا ёки меҳнат қобилиятини унча кўп давом этмайдиган турғун тарзда йўқотишга олиб келмаган бўлса, баъзавий ҳисоблаш миқдорининг икки бараваридан тўрт бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Қасддан енгил тан жароҳати етказиш – соғлиқнинг қисқа муддат (6 кундан 21 кунгача) ёмонлашувиغا ёки меҳнат қобилиятини унча кўп давом этмайдиган турғун тарзда йўқотишга олиб келмаган ҳуқуқбузарликдир.

Мазкур ҳуқуқбузарлик объекти фуқароларнинг соғлиғидир.

Ҳуқуқбузарлик таркибининг *объектив томони* енгил тан жароҳати етказиш ҳаракатини назарда тутати.

Ҳуқуқбузарликнинг субъектив томони ҳам эҳтиётсизлик орқасида, ҳам қасддан енгил тан жароҳати етказилганлигидир.

Ҳуқуқбузарликнинг субъекти ҳуқуқбузарлик содир этилган пайтда 16 ёшга тўлган шахс ҳисобланади.

Гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш (56-м.). Гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай, оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, гиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни мусодара қилиб, баъзавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан икки бараваригача миқдорда жарима солишга ёхуд гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни мусодара қилиб, ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоқ жазосига сабаб бўлади. Ушбу моддаларнинг оз миқдорлигини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси томонидан тасдиқланган 878-сонли қарордаги рўйхатга асосан аниқланади.

Оз миқдорда талон-торож қилиш (61-м.). Мулкчилик шаклидан қатъи назар, корхона, муассаса, ташкилотларнинг мол-мулкани ўғирлаш, ўзлаштириш, растрата қилиш, мансаб лавозимини суиистеъмол қилиш ёки фирибгарлик йўли билан оз миқдорда (баъзавий ҳисоблай миқдорининг 30 бараваригача) талон-торож қилиш баъзавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида

такрор содир этилган бўлса, баъзавий ҳисоблаш миқдорининг беш бараваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Мулкни оз миқдорда талон-тороғ қилиш - қасддан қилинадиган, ҳақини тўламасдан содир этиладиган ғайриқонуний хатти-ҳаракат бўлиб, бу мулкни ғаразли мақсадда ўзининг мулки қилиб олиш ёки бошқа шахснинг мулки қилиб бериш учун амалга оширилади.

Ҳуқуқбузарликнинг объекти – ўзганинг оз миқдордаги мулки ва мулкга бўлган ҳуқуқлари, ўзга деганда корхона, муассаса ва ташкилотларини назарда тутиш лозим.

Объектив томони - ўзганинг мулкига нисбатан қаратилган ғайриҳуқуқий ҳаракат. (ўғирлаш, растрата қилиш, фирибгарлик қилиш, ўзлаштириш)

Субъекти – ақлирасо, жавобгарлик ёшига етган жисмоний шахс.

Субъектив томони - тўғридан-тўғри ғаразли ният ва мақсаднинг мавжудлигини назарда тутади.

Нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотнинг хизматчисини пора эвазига оғдириб олиш (61¹-м.). Нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотнинг хизматчисига мазкур хизматчининг ўз ваколатларидан фойдаланган ҳолда содир этиши лозим ёки мумкин бўлган муайян ҳаракатни уни пора эвазига ўзига

оғдириб олаётган шахс манфаатларини кўзлаб бажариши ёки бажармаслиги эвазига қонунга хилоф эканлигини била туриб, моддий қимматликлар бериш ёки уни мулкий манфаатдор этиш баъзавий ҳисоблаш миқдорининг йигирма бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Объекти – нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотнинг хизматчисига пора эвазига бериладиган моддий қимматликлар ҳисобланади;

Объектив томони – нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилот хизматчисининг ёки хизматчини ўзининг манфаати йўлида пора бериш эвазига оғдирган шахснинг ҳуқуққа хилоф ҳаракати;

Субъекти – ушбу ҳуқуқбузарликни содир этган, 16 ёшга тўлган, ақли расо ҳар қандай жисмоний шахс бўлиши мумкин;

Субъектив томони – қасддан содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликдир.

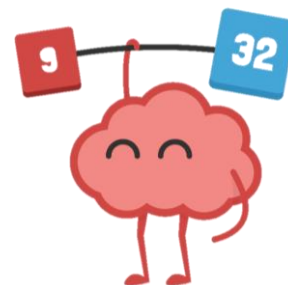
Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Баданга енгил шикаст етказиш маъурий ҳуқуқбузарлигининг тавсифи.
2. Санитария қонун ҳужжатларини бузиш маъурий ҳуқуқбузарлигининг тавсифи
3. Гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 - соат)

Ушбу ўқув машғулоти **“Тезкор хотира”** ва **“Кичик гуруҳларга бўлиш”** интерфаол методларидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

“Тезкор хотира” методидан машғулотнинг дастлабки қисмида фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади. Тингловчилардан мавзуга оид асосий тушунча ёки қонидани 3 дақиқада ёд олиш талаб қилинади. Белгиланган вақт ўтгач тушунчани тўлиқ, сўзма-сўз ёддан айтиб берган уч тингловчига балл берилади. Аммо қолган тингловчилардан тушунчани ёддан айтиб бераётган тингловчининг хатоларини топиш талаб қилинади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига тажовуз қиладиган айрим турдаги ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи қандай.
2. Гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш маъмурий ҳуқуқбузарлигининг тавсифи
3. Оз миқдорда талон-торож қилиш маъмурий ҳуқуқбузарлигини тавсифлаб беринг.
4. Аҳоли соғлигини сақлаш соҳасидаги маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг юридик мазмуни.

**6-МАВЗУ: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МЖТКНИНГ 183, 187, 188³, 190, 194 ВА 195, 223 – МОДДАЛАРИДА БЕЛГИЛАНГАН ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР УЧУН МАЪМУРИЙ ЖАВОБГАРЛИК.
(МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ 2 – соат)**

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Майда безорилик ва диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш ҳуқуқбузарликларнинг юридик тавсифи.

2-ўқув саволи: Жамоат татибига таҳдид солувчи бошқа турдаги ҳуқуқбузарликларнинг юридик тавсифи.

1-ўқув саволи: Майда безорилик ва диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш ҳуқуқбузарликларнинг юридик тавсифи.

Жамоат тартиби маънавий, ҳуқуқий нормалар ҳамда ахлоқ, одоб, урф-одат қоидалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар тизимидир. Жамоат тартиби давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва фуқаролар томонидан муҳофаза этилади.

Майда безорилик - жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш, фуқароларга ҳақоратомуз шилқимлик қилиш ҳамда жамоат тартибини ва фуқароларнинг осойишталигини бузувчи шу каби бошқа хатти-ҳаракатларда ифодаланган жамиятда юриштуриш қоидаларини қасдан менсимасликдир.

Ҳуқуқбузарлининг объекти – жамоат тартиби, ҳуқуқий нормалар ҳамда ахлоқ, одоб, урф-одат қоидалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар.

Объектив томонини - фуқаролар осойишталиги ва жамоат тартибини бузувчи хатти-ҳаракат ҳуқуқбузарликнинг тавсифлайди. Булар: жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш; фуқароларга ҳақоратомуз тегажаклик қилиш, яъни бошқа шахснинг обрў-эътибори, иззат-нафси шаънини ҳақоратловчи ҳамда уларнинг оромини бузувчи шилқимлик хатти-ҳаракати бўлиши мумкин.

Субъекти -16 ёшга тўлган шахс.

Майда безорилик *субъектив томондан* қасддан ва кўпинча ошкора амалга оширилиши билан тавсифланади. Айбдор қонунга хилоф хатти-ҳаракат қилаётганини тушунади ва шунинг натижаси ёмон оқибатга олиб келишини билади, жамоат тартиби ва фуқароларнинг осойишталиги бузилишига йўл қўяди. Майда безорилик айрим ҳолларда эгри ният билан амалга оширилади.

Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш - диний мазмундаги материалларни тарқатиш мақсадида қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш материалларни ва уларни тайёрлаш ҳамда тарқатиш.

Ҳуқуқбузарлининг объекти – жамоат тартиби, ҳуқуқий нормалар ҳамда ахлоқ, одоб, урф-одат қоидалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар.

Объектив томонини - фуқаролар осойишталиги ва диний эркинликни бузувчи хатти-ҳаракат ҳуқуқбузарликнинг тавсифлайди. Булар: диний мазмундаги материалларни тарқатиш мақсадида қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш материалларни ва уларни тайёрлашда ифодаланади.

Субъекти - 16 ёшга тўлган шахс.

Субъектив томондан - айбдор қонунга хилоф хатти-ҳаракат қилаётганини тушунади ва шунинг натижаси ёмон оқибатга олиб келишини билади, жамоат тартиби ва фуқароларнинг осойишталиги бузилишига йўл қўяди.

Жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш (187-м.). Иш жойларида, кўчаларда, стадионларда, хиёбонларда, истироҳат боғларида, жамоат транспортининг барча турларида ва бошқа жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш, (тўйлар, юбилейлар, тантана ва маросимлар ўтказиладиган жойлар, алкоголь маҳсулотини қуйиб реализация қилишга рухсат этилган савдо ва умумий овқатланиш

объектлари бундан мустасно) баъзавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми миқдоридан жарима солишга сабаб бўлади. Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлла-нилганидан кейин бир йил

давомида такрор содир этилган бўлса, баъзавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан икки бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-харакатларга жалб қилиш (188-м.). Вояга етмаган шахсни тиламчиликка, спиртли ичимликлар истеъмол қилишга, гиёҳвандлик ёки психотроп ҳисобланмаган, лекин кишининг ақл-идрокига, иродасига таъсир қиладиган моддалар ёки воситаларни истеъмол этишга жалб қилиш баъзавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан йигирма бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Фоҳишалик билан шуғулланиш (190-м.). фоҳишалик билан шуғулланиш баъзавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан уч бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлиши, худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, баъзавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлиши белгиланган.

Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик маъмурий ҳуқуқбузарлиги. Ички ишлар органи ходимининг ҳуқуқбузарликни тўхтатиш, ҳужжатларни текшириш учун тақдим этиш, ички ишлар органига бориш ёки кўрсатилган муддатда у ерда бўлишдан иборат қонуний

талабларини узрли сабабларсиз бажармаслик, транспорт воситасини тўхтатиш, жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш ҳақидаги қонуний талабларини бажармаслик ёхуд ички ишлар органи ходимининг қонуний талабларига бошқача тарзда бўйсунмаслик, худди шунингдек, жамоат тартибини сақлаш ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш вазифаларини амалга ошираётган бошқа шахсларнинг қонуний талабларини бажармаслик баъзавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан икки бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилгандан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, баъзавий ҳисоблаш миқдорининг икки бараваридан уч бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Бошқарув тартиби соҳасида ижтимоий муносабатлар ушбу ҳуқуқбузарликнинг объекти ҳисобланади. Давлат ҳокимияти, ички ишлар органи ходими ҳамда жамоат тартибини сақлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш соҳасидаги вазифаларни амалга оширувчи

шахсларнинг обрўси ички ишлар органлари ходимининг қонуний талаби бажарилмаслигининг бевосита объекти ҳисобланади.

16 ёшга етган шахс кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликнинг субъекти бўлиши мумкин. Субъектив томони — ҳуқуқбузарликнинг қасдан содир этилганлиги.

Агар ички ишлар органлари ходими ёки маҳалла посбони, ҳарбий хизматчининг талаби қонуний, асосланган ва жамоат тартибини сақлаш вазифасини бажариш чоғида берилган ёки кўрсатилган бўлса, айбдор 194-модда бўйича жавобгарликка тортилади. Шунинг учун, агар 194-моддада кўрсатилган ҳаракат ички ишлар органлари ходими, маҳалла посбони ёки ҳарбий хизматчи жамоат тартибини сақлаш бўйича ўз вазифасини ўтаётган пайтда эмас, балки бошқа қонуний фаолият кўрсатаётганда содир бўлса, унда ушбу модда қўлланилмайди. Ички ишлар органлари ходими ёки маҳалла посбони, ҳарбий хизматчининг жамоат тартибини сақлашда ўз вазифасини бажараётганини белгиланган тартибда кийингани, тегишли кўкрак нишони борлиги ёки хизмат гувоҳномасини кўрсатиши шохидлик беради.

Паспортдан ғайриқонуний фойдаланиш (223¹-м.) Фуқароларнинг йўқолганлиги тўғрисида ўзлари ариза берган ўз паспортларидан, шунингдек, бошқа фуқароларга тегишли бўлган паспортлардан ғараз-ли мақсадларда фойдаланиши баъзавий ҳисоблаш миқдорининг ўн баравари миқ-дорида жарима солишга сабаб бўлади.

Фуқаролардан паспортларини қонунга ҳилоф равишда олиб қўйиш ёки паспортларни гаровга олиш (223³-м.) Фуқаролардан паспортларини қонунга ҳилоф равишда олиб қўйиш ёки паспортларни гаровга олиш мансабдор шахсларга баъзавий ҳисоблаш миқдорининг

ўн бараваридан ўн беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. Фуқаро ўз паспортини авайлаб асраши шарт. Паспорт йўқотилгани ҳақида фуқаро ички ишлар органларига ёки Ўзбекистон Республикасининг хориждаги дипломатия ваколатхонасига ёхуд консуллик муассасасига дарҳол хабар қилишга мажбурдир. Улар эса фуқаронинг илтимосига биноан, унга белгиланган намунадаги маълумотнома беради.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Майда безорилик маъурий ҳуқуқбузарлигининг тавсифи қандай?
2. Фоҳишалик билан шуғулланиш маъурий ҳуқуқбузарлигининг тавсифи қандай?
3. Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик натижасида қандай маъмурий жавобгарлик мавжуд?
4. Паспорт тизими қоидаларини бузиш маъмурий ҳуқуқбузарлигининг тавсифи.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 - соат)

Ушбу ўқув машғулооти “*CASE STUDY*” интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«CASE STUDY» (кейс стади) муайян вазиятлар орқали ўрганиш – тингловчиларни ўқитувчи белгилаб берган реал вазиятни таҳлил этиш ва ҳал қилиш таклифларини ишлаб чиқишга йўналтирилган метод. Муайян вазиятлар таҳлил индивидуал ёки кичик гуруҳларда амалга оширилиши мумкин.

Кейс тингловчиларга мавзу доирасида муаммони аниқлашга, уни ҳал этиш учун аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқиш, ҳал этиш йўллари эркин излаш, таҳлил қилиш ва ҳуқуқий баҳо бериш кўникмаларини беради. Кейсни таҳлил қилиш жараёнида тингловчилар бир-бирлари билан мулоқот қилишни коммуникацион ҳолатларини шакллантиради. Кейс стади тингловчиларнинг назарий билимларини амалиётда қўллаш, тадбиқ этишга асосланади.

Гуруҳ тингловчилари уч ёки тўрт гуруҳга тенг тақсимланади ва ҳар бир гуруҳга алоҳида муаммоли вазият берилади.

1-муаммоли вазият. М.Улуғбек тумани Сайром кўчаси 7-хонадонда яшовчи фуқаро Т.Т.Умидов ишга кириш мақсадида туманнинг “Бўш иш ўринлар ярмаркаси”га борди. У ерда туманда жойлашган Дон маҳсулотлар комбинатидан бўш ўрин топиб шу корхонага кириш учун ариза ва ишга киришга керакли бўлган ҳужжатларни расмийлаштириб шу корхона раҳбариятига топширди. Лекин фуқаро Т.Т.Умидовнинг ишга кириш учун ёзган аризаси ва ҳужжатлари ҳеч қандай сабабларсиз кўриб чиқилмади ва ишга қабул қилинмади.

2-муаммоли вазият. 201__й «__» _____ куни Тошкент шаҳар М.Улуғбек тумани Қорасу 4 даҳасида жойлашган Автобуслар тўхташ шох бекатида 1985 й.т. фуқаро А.А.Олтиев “Палмал” номли сигарета тамаки маҳсулотини чекиш белгиланмаган жойида истеъмол қилаётган вақтида профилактика инспектори томонидан аниқланди.

3-муаммоли вазият. Тошкент шаҳри М.Улуғбек тумани, Қора сув-4, 15-уй, 1-хонада яшовчи фуқаро А.Т.Абдуллаев уйдан 3000 АҚШ доллор пулини кўшниси фуқаро С.С.Рустамбаев ўғирлаганини профилактика инспекторига айтди. Ушбу ҳолат бўйича профилактика инспектори фуқаро С.С.Рустамбаев билан суҳбат олиб бориш учун ИИО ТПга олиб келиб тушунтириш хати олаётган пайтда фуқаро А.Т.Абдуллаев пулимни топдим уйимдан, қўйган жойим эсимдан чиқган экан деб профилактика инспекторига айтади.

4-муаммоли вазият. Қибрай туманининг Тузел маҳалласида яшовчи фуқаро А.Б.Косимов кўшниси фуқаро А.С.Ахроров билан суҳбатлашиб ўтирганда, улар ўртасида низо чикди, фуқаро А.Б.Косимов жамоат жойида фуқаро А.С.Ахроровни шаъни қадр-қимматини камситувчи ҳар хил уятли сўзлар билан сўкиниб кетди. Шу ҳудудда хизмат олиб бораётган ППХ ходимлари фуқаролар А.Б.Косимов ва А.С.Ахроровларни ИИО ТПга олиб келди.

Гуруҳларга юқоридаги муаммоли вазиятлар юзасидан қуйидаги вазифалар берилади:

1. ҳолатларга ҳуқуқий баҳо бериш;
2. аниқланган ҳуқуқбузарликларнинг таркибини аниқлаш.

Тингловчилар қуйидагиларни инобатга олган ҳолда баҳоланади:

1. ҳар бир тингловчининг бевосита саволларга берган жавоби;
2. кичик-кичик гуруҳлардаги бўлинганда гуруҳнинг дарс машғулотидаги активлиги;
3. тингловчининг дарс машғулотидаги тартиб-интизоми;
4. мавзу юзасидан курсантнинг билдирган мантиқий фиклаши.

Мустақил таълим учун топширик:

1. Майда безорилик деганда нимани тушунасиз?
2. Майда ҳуқуқбузарлик учун қандай маъмурий жазо қўлланилади?
3. Ҳақорат ҳуқуқбузарлиги учун қўлланиладиган маъмурий жавобгарлик?

**7-МАВЗУ: ЖИНОЯТ
ТУШУНЧАСИ, БЕЛГИЛАРИ,
ТАРКИБИ ВА ТУРЛАРИ.
(МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ
2 – соат)**

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Жиноятқонуни, тушунчаси ва белгилари.

2-ўқув саволи: Жиноят таркиби ва жиноятларни таснифлаш.

1-ўқув саволи: Жиноят тушунчаси ва белгилари.

Мустақил мамлакатимизнинг Жиноят кодекси Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1994 йил 22 сентябрдаги ўн олтинчи

сессиясида қабул қилиниб, 1995 йилнинг 1 апрелидан қонуний кучга киритилди.

«Жиноят» тушунчаси жиноят ҳуқуқининг асосий тушунчаларидан биридир. У одамларнинг қайси қилмиши (ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги) ҳуқуққа хилоф ва нега улар жазо таҳдиди орқали жиноят қонуни билан тақиқланган, деган саволларга жавоб беради.

Жиноят кодекси билан тақиқланган, айбли ижтимоий хавфли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) жазо қўллаш таҳдиди билан жиноят деб топилади. Жиноят кодекси билан қўриқланадиган объектларга зарар етказилган ёки шундай зарар етказиш реал хавфини келтириб чиқарадиган қилмиш ижтимоий хавфли қилмиш деб топилади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 14-моддасидаги таърифдан кўриниб турибдики, жиноят, энг аввало, ижтимоий хавфли қилмишдир. Қилмиш эса кишиларнинг ҳаракат ёки ҳаракатсиз шаклдаги хулқи (хатти-ҳаракати)дир. Жиноий қилмиш инсонга хос хатти-ҳаракатларнинг бир кўриниши сифатида, аввало, уларнинг психологик мазмунининг барча аломатларига эга бўлмоғи лозим.

Жиноят кодексининг 14-моддасига кўра, жиноят таърифининг асосий белгилари:

- 1) ижтимоий хавфлилиқ;
- 2) ҳуқуққа хилофлик;
- 3) айблилик;
- 4) жазога лойиқлик ҳисобланади.

Жиноятнинг ижтимоий хавфлилиги, аввало, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида эълон қилинган ва қафолатланган муҳим ижтимоий қадриятларга тажовуз қилиш билан аниқланади.

Жиноят кодексининг 14-моддаси 2-қисмига мувофиқ, қонун билан қўриқланадиган объектларга зарар етказадиган ёки шундай зарар етказиш реал хавфини келтириб чиқарадиган қилмиш ижтимоий хавфли қилмиш деб топилади.

Жиноят сифат ва миқдор кўрсаткичларига эга. Жиноятнинг сифатга кўра ўзига хослиги ижтимоий хавфнинг табиатида намоён бўлади. Жиноятнинг миқдорий тавсифи ижтимоий хавф даражасида ифодаланади.

Ижтимоий хавфнинг табиати ижтимоий муносабатлар мазмуни, уларнинг қадриятлар тизимидаги ўрни, объектга етказган зарарининг мазмуни, айбнинг шакл билан аниқланадиган муайян тур ёки кўринишдаги жиноятнинг ижтимоий хоссасидир.

Ижтимоий хавфлилиқ даражаси бир хил хусусиятдаги ижтимоий хавфли қилмишнинг қиёсий хавфлилиги ифодасидир.

Ижтимоий хавфлилиқ даражаси зарарнинг катталиги, қасд ва эҳтиётсизлик турига, мотив ва мақсадлар мазмунига, жиноятнинг содир этилиш жойи, вақти, усули, вазияти, қуроллари ва бошқа ҳолатларга боғлиқ бўлади.

Ҳуқуққа хилофлик жиноятнинг ижтимоий объектив аломатлари ижтимоий хавфлилиқ ва айбдорликдан фарқли ўлароқ, жиноятни баҳолаш

норматив белгиси бўлган жиноят қонунидаги ижтимоий хавфнинг юридик ифодасидир.

Айб – бу шахснинг ўзи содир этадиган қилмишига қасд ёки эҳтиётсизлик тарзида ифодаланган ижтимоий ахлоқ ва қонун билан кораланадиган руҳий муносабатлардир.

Жиноят – жазога лойиқ қилмиш. Шунга кўра, қилмишнинг жиноят сифатидаги энг муҳим белгиси унинг жазога лойиқлигидир. Жиноят қонуни жиноий жазо қўллаш таҳдиди билан у ёки бу ижтимоий хавфли хатти-ҳаракат содир этишни тақиқлайди. Фақатгина жазога тортиладиган бундай ижтимоий қилмишлар жиноят ҳисобланади. Жиноят кодексининг Махсус қисмидаги моддаларнинг диспозицияларида нафақат у ёки бу жиноят аломатлари кўрсатилган, балки уларни содир этганлик учун санкциялар – жазонинг ҳажми ва аниқ кўринишлари ҳам белгиланган. Бундай ҳолларда жазонинг ўлчови ва хусусияти муайян жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражасига мос келади. Бироқ, Жиноят кодекси Махсус қисмининг моддаларида белгиланган санкциялардаги жазолар ҳар доим ва ҳамма ҳолатларда ҳам қўлланилади дегани эмас. Жиноят кодекси жазодан озод қиладиган ҳолатларни ҳам назарда тутди. Кўпинча, бу ижтимоий хавфи ката бўлмаган жиноятларга тааллуқлидир.

Жиноятнинг бошқа ҳуқуқбузарликлардан фарқлари. Айрим ҳолларда маъмурий, фуқаролик, солиқ, божхона ёки ҳуқуқнинг бошқа тармоқларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар сирtdан қаралганда жиноятни эслатади. Шунга қарамасдан, жиноят ҳуқуқбузарликнинг бошқа кўринишларидан тубдан фарқ қиладди. Жиноят ва жиноий бўлмаган ҳуқуқбузарликни фарқлаш уч асосий белгисига кўра амалга оширилади:

1) объекти;

2) ижтимоий хавфлилик даражаси ва хусусияти;

3) ғайриҳуқуқийлик кўриниши. Жиноятларнинг умумий объекти маъмурий, интизомий ва фуқаролик ҳуқуқбузарликларининг объектидан кенгрокдир. Жиноятнинг умумий объектига шундай ижтимоий манфаатлар кирадики, уларга тажовуз қилиш фақат жиноят қонуни билан тартибга солинади (давлат асослари, шахснинг ҳаёти ва соғлиғи). Барча ижроия-бошқарув фаолиятига оид манфаатлар, мулкӣ муносабатлар ва давлат интизоми, шунингдек, бошқа ижтимоий муносабатлар ҳам умумий объектга киради.

2-ўқув саволи: Жиноят таркиби ва жиноятларни таснифлаш.

ЖК 15-моддаси ижтимоий хавфлилик даражаси ва хусусиятига асосланган моддий белгига кўра жиноятларни турларга ажратади.

Жиноятларни таснифлаш айбдор томонидан содир қилинган қилмишни Махсус қисм моддаларидаги юридик ва фактик аломатлар билан солиштирган ҳолда, ижтимоий хавфлилик нуқтаи назаридан жиноятларни характерлаш имкониятини беради.

ЖК 15-моддаси кўрсатилган жиноятларни аниқ таснифлашга, яъни ижтимоий хавфлилик даражаси ва хусусиятига кўра уларни тўрт турга ажратишга ёрдам беради.

Яна бир бор шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, жиноятнинг ижтимоий хавфлилик хусусияти унинг сифат белгисини ифодалайди. Уни аниқлашнинг асоси сифатида тажовуз обектининг аҳамияти, ижтимоий хавфли қилмишни содир қилиш натижасида юзага келадиган оқибатлар (моддий, жисмоний, маънавий ва бошқалар) хизмат қилади.

Масалан, бир турдаги жиноят обектига тажовуз қилувчи жиноий қилмишнинг хусусияти ҳам бир хилдир (масалан, шахснинг озодлиги, шаъни ва қадр-қимматига ёки давлат хавфсизлиги ва конституциявий тузумга қарши жиноятлар).

Ижтимоий хавфлилик даражаси — бир хусусиятдаги жиноятлар ижтимоий хавфлиликнинг миқдор кўрсаткичидир. Уни аниқлашда етказилган зарар миқдори, жиноят содир этиш усули, айб шакли, мотив ва мақсад ҳамда бошқа ҳолатлар ҳисобга олиниши мумкин.

Ушбу икки аспектнинг битта жиноят-ҳуқуқий мезонга бирлашиши ЖК Махсус қисмида назарда тутилган жиноятларни таснифлашга ёрдам беради. Булар: ижтимоий хавфи катта бўлмаган, унча оғир бўлмаган, оғир ва ўта оғир жиноятлар (ЖК 15-моддаси 1-қисми).

Ижтимоий хавфлиликнинг даражаси ва хусусияти фақатгина жиноятларни таснифлаш асоси бўлибгина қолмасдан, балки улар қилмишни жиноят сифатида баҳоловчи белги ҳам ҳисобланади, шунингдек, улар судлар томонидан жазо тайинлаш вақтида ҳисобга олиниши керак.

Жазога сазоворликни жиноятнинг мустақил белгиси сифатида қуйидаги иккита жиҳат билан характерлашимиз мумкин: 1) ижтимоий хавфли қилмиш жазо қўллаш таҳдиди билан қонун чиқарувчи томонидан тақиқланади; 2) ушбу тақиқни бузган шахс қоидага кўра жазога тортилади.

Таснифлаш содир этилган қилмишнинг у ёки бу белгилари, хусусиятларига кўра гуруҳларга ажратиш демакдир. Жиноятлар турли асосларда таснифланади. Масалан: тажовуз обектига; ижтимоий хавфлилик даражасига; қилмишнинг ҳолатига (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик); айбдорлик хусусиятига (қасддан ёки эҳтиётсизлик оқибатида); кримнологик ва криминалистик хусусиятларига кўра ва бошқалар. Жиноятларнинг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасига кўра таснифланиши, айниқса, жавобгарликдан ва жазодан озод қилиш, жазони тайинлаш масалаларини ҳал қилишда муҳим аҳамиятга эга. Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, жиноий-ҳуқуқий соҳадаги сиёсатни такомиллаштиришда жиноят, жиноят-процессуал қонунчилигини янада либераллаштириш ва инсонпарварлик принципларига мувофиқлаштириш энг муҳим йўналишга айланди.

Жиноят кодексининг 15-моддасида жиноятлар ўз хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасига кўра: 1) **ижтимоий хавфи катта бўлмаган**; 2) **унча оғир бўлмаган**; 3) **оғир**; 4) **ўта оғир** жиноятларга бўлинади, деб қайд қилинган.

Жиноят таркиби бу - жиноят қонунчилигида аниқ бир ижтимоий хавфли қилмишни жиноят деб таърифловчи энг кам ва етарли обьектив ва

субъектив белгилар йиғиндисидир.

Жиноят таркибининг тузилиши.

Жиноят таркиби тузилиши буйича тўрт элементдан иборат:

1. Жиноятнинг объекти.
2. Жиноятнинг объектив томони.
3. Жиноятнинг субъекти.
4. Жиноятнинг субъектив томони.

Жиноят таркибининг турлари.

Жиноят таркибини ижтимоий хавфлилик даражасига кўра тўрт турга ажратиш мумкин:

1. Асосий таркибли жиноят.
2. Енгиллаштирувчи таркибли жиноят.
3. Оғирлаштирувчи таркибли жиноят.
4. Алоҳида оғирлаштирувчи таркибли жиноятларга ажратилади.

Асосий таркибли жиноят деб - аниқ турдаги ҳар бир жиноят учун зарур ва енгиллаштирувчи ҳамда оғирлаштирувчи белгилардан мустасно бўлган белгилар йиғиндисидан ташкил топади. Бу таркиб фақат шу жиноят турига мансуб муҳим ва ўзига хос белгилардан иборат бўлади. Масалан: 169- модданинг 1- қисми.

Енгиллаштирувчи (имтиёзли) таркибли жиноят деб - асосий таркибга кўшилиб, ушбу турдаги жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражасини камайтирувчи ҳолатлардан иборат таркибдир.

Оғирлаштирувчи таркибли жиноят деб - асосий таркиб белгилари билан бир қаторда, жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражасини оширадиган ҳолатлар мавжуд бўлади. Бундай ҳолатлар бир нечта, шу билан бирга, улар жиноят таркиби элементларининг барчасига ёки ҳаммасига тааллуқли бўлиши мумкин.

Алоҳида оғирлаштирувчи таркибли жиноят деб - асосий таркибнинг ўзида оғирлаштирувчи ҳолатларни акс эттиради. Бунда ижтимоий хавфлилиқ даражаси оғирлаштирувчи таркибдан ҳам юқори бўлади.

Жиноят таркиби белгилари қонун чиқарувчи қабул қилган баён қилиш услубига қараб оддий ва мураккабга ажратилиши мумкин.

Оддий таркибли жиноятлар - қонунда таърифланганда ҳар бир таркиб белгиси биттадан кўрсатилади: битта объект, битта ҳаракат, битта оқибат, битта айб шакли.

Мураккаб таркибли жиноятлар - шундай таркибга эгаки, унда икки ёки ундан кўп объект, икки ёки ундан кўп қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик), бир неча муқобил белгилар, битта таркибга мансуб бир қатор оддий таркиблар ёки айбнинг икки шакли мавжуд бўлади.

Ушбу тушунчага асосланиб махсус адабиётларда мураккаб таркибли жиноятлар куйидаги турларга ажратилади :

- кўп объектли жиноятлар,
- бир неча қилмишдан ёки бир неча оқибатдан иборат жиноят таркиблари,
- муқобил таркиблар,
- таркибли таркиблар,
- икки айб шаклидан иборат таркиб.

Кўп объектли таркиб - икки ёки ундан кўп объектларга тажовуз қилувчи қилмишдан иборат жиноят таркиблари киради.

Бир неча қилмишдан иборат жиноят таркиби - икки ёки ундан ортиқ қилмишлар йиғиндиси, ягона жиноят таркибини вужудга келтирадиган таркиблар киради.

Муқобил таркиб - бир неча қилмиш ёки бир неча жиноий оқибатлардан иборат бўлиб, жиноят таркиби мавжуд деб ҳисоблаш учун шулардан камида биттасининг борлиги кифоя қилади.

Икки айб шакли мавжуд бўлган жиноят таркиби - бу шундай таркибки, уларда айбдор ўз қилмишига (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) ва унинг натижасида келиб чиққан оқибатга турли руҳий муносабатда бўлади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Жиноят қонуни нима ва унинг тузилиши қандай?
2. Жиноят тушунчаси ва ижтимоий хавфли қилмиш тушунчаларига таъриф беринг?
3. Жиноятларни таснифлаш мезонлари қандай?
4. Жиноят таркиби нималардан иборат?
5. Жиноятнинг объекти нимани тушунаси?
6. Жиноятнинг субъекти нимани тушунаси?
7. Жиноятнинг объектив томони нимани тушунаси?
8. Жиноятнинг субъектив томони нимани тушунаси?

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 - соат)

Ушбу ўқув машғулооти **“Дебат”** методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Дебат» (французча «дебаттере» сўзидан олинган бўлиб, «дебац» – «баҳслашмоқ») технологияси йиғилиш, мажлис ёки машғулотларда бирор-бир мавзу юзасидан иштирокчилар ўртасида ўзаро баҳс уюштириш, уларнинг ўзаро фикр алмашишларини таъминлашга хизмат қилади.

Ўқув машғулотларида дебат қуйидаги тартибда уюштирилади:

Ўқув машғулотнинг муаммоли саволлари:

1-муаммо. Дубайда содир этилиб, жиноий оқибати эса, Ўзбекистон ҳудудида юз берган бўлса Ўзбекистон ҳудудида содир этилган жиноят деб топиладими?

2-муаммо. Депутат ва сенат аъзолари томонидан жиноят содир этилган тақдирда улар бошқа жисмоний шахслардан ҳар хил ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлиб, қонунда уларга нисбатан енгиллаштирувчи ҳолатлар белгиланганми?

3-муаммо. Қилмишни жиноят деб ҳисоблайдиган, жазони кучайтирадиган ёки шахснинг ҳолатини бошқача тарзда ёмонлаштирадиган қонун орқага қайтиш кучига эгами?.

Тингловчилар қуйдагиларни инобатга олган ҳолда баҳоланади:

1. ҳар бир тингловчининг бевосита саволларга берган жавоби;
2. кичик-кичик гуруҳлардаги бўлинганда гуруҳнинг дарс машғулотидаги активлиги;
3. тингловчининг дарс машғулотидаги тартиб-интизоми;
4. мавзу юзасидан тингловчининг билдирган мантиқий фиклаши.

Мустақил таълим учун топшириқ:

9. Жинойт қонунчилигининг қандай принциплари мавжуд?
10. Жинойт қонунининг вақт бўйича амал қилиши деганда нимани тушунаси?
11. Жинойт қонунининг макон бўйича амал қилиши қандай аниқланади?
12. Жинойтлар қандай мезонлар билан таснифланади?
13. Жинойт учун жавобгарликнинг норматив ва фактик асосларини конспеклаштиринг.
14. Жинойт таркибининг элементлари ва уларнинг белгиларини конспеклаштиринг.
15. Жинойт таркибининг турларини конспеклаштиринг.

8-МАВЗУ: ЖИНОЯТ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК ВА УНИНГ АСОСЛАРИ ҲАМДА ЖАЗО ТУРЛАРИ..

(МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ 2 – соат)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Жинойт учун жавобгарлик тушунчаси. Жинойт учун жавобгарликнинг вужудга келиши, амалга оширилиши ва тугатилиши.

2-ўқув саволи: Жинойт жазо турлари.

1-савол. Жинойт учун жавобгарлик тушунчаси. Жинойт учун жавобгарликнинг вужудга келиши, амалга оширилиши ва тугатилиши.

«Жинойт учун жавобгарлик» тушунчаси - жинойт содир этишда айбдор бўлган шахсга нисбатан суд томонидан ҳукм қилиш, жазо қўллашда ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораси қўлланилишида ифодаланадиган жинойт содир этишнинг ҳуқуқий оқибатидир (ЎзРЖКнинг 16-м).

Мазкур тушунчада жинойт жавобгарликни ташкил этган бир қатор муҳим белгилар ўз аксини топган.

Жиной жавобгарликнинг белгилари.

- 1) ўзининг юридик мазмунига кўра, жиноятнинг ҳуқуқий оқибатидир;
- 2) ижтимоий хавфли ва айбли қилмиш оқибатида юзага келади;
- 3) ҳукм қилиш шаклидаги давлат мажбурловида ифодаланиб, жиноий жазони қўллаш ёки қўлламаслик ёхуд жиноят ҳуқуқига оид таъсирнинг жиноий жазо бўлмаган бошқа таъсир чораларида ўз аксини топади;
- 4) жиноят ҳуқуқига оид муносабатлар вужудга келади, амалга оширилади ва яқунланади;
- 5) фақат суд томонидан тайинланади.

«Жиной жавобгарлик»нинг асослари. ЖК 16-моддасининг 2-қисмида жиноий жавобгарликнинг умумий асослари белгиланган бўлиб, унда *фактик* ва *норматив* асослар ўз аксини топган.

Фактик асос. Жиноий жавобгарликнинг *фактик асоси* шахс томонидан содир этилган ижтимоий хавфли қилмиш ҳисобланади. Айнан шу сабабдан юридик далил сифатида жиноят ҳуқуқига оид муносабат юзага келиб, унинг таркибий элементи жиноий жавобгарлик ҳисобланади.

Норматив асос. Бинобарин, жиноий жавобгарликнинг *норматив асоси* Жиноят кодексига назарда тутилган жиноят таркиби тушунилади, яъни ЖКнинг 16-моддаси 2-қисмига мувофиқ, жиноят қонунчилигида назарда тутилган жиноят таркибининг барча аломатлари мавжуд бўлган қилмишни содир этиш жавобгарликка тортишга асос бўлади. Бундан кўришиб турибдики, жиноят қонунчилигида кўрсатилган жиноят таркиби жиноий жавобгарликка тортишнинг норматив асоси ҳисобланади. Ижтимоий хавфли қилмиш фақат жиноят қонунда кўрсатилган жиноят таркибининг белгилари мавжуд бўлган тақдирда, жиноят ҳисобланади.

Жиноий жавобгарликнинг жиноят ҳуқуқига оид муносабатлар доирасида юзага келиши, амалга оширилиши ва тўхтатилиши унинг моҳияти фақат мазкур ҳуқуқий муносабатлар орқали очилишини шарт қилиб кўяди.

Жиноят учун жавобгарликнинг вужудга келиши. Жиноий жавобгарлик суднинг айблов ҳукми чиққан пайтдан бошлаб вужудга келади. Ўзбекистон Республикаси Жиноят қонунчилигига асосан жиноий жавобгарлик фақатгина жиноий-ҳуқуқий муносабатлар доирасида мавжуд бўлади.

Жиноий жавобгарликни амалга оширилиши. Жиноий жавобгарликни амалга ошириш шакллари қуйидагилардан иборат:

1. Айбдорни жазо қўлламаздан ҳукм қилиш (ЖКнинг 70, 71-м.).
2. Айбдорга жазо белгилаб, аммо уни реал ижро этишдан озод қилган ҳолда ҳукм қилиш (ЖКнинг 72-м.).
3. Айбдорга жазо белгилаб, уни ижро этган ҳолда ҳукм қилиш.
4. Айбдорга жазо ёки бошқа тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини тайинлаб, шунингдек уларни реал ижро этиш билан ҳукм қилиш (ЖКнинг 91-м.).
5. Вояга етмаган шахсни жазодан озод қилиш ва унга нисбатан мажбурлов чораларини қўллаш йўли билан ҳукм қилишдан иборатдир (ЖКнинг 87-м. 2-қ.).

Жиноят учун жавобгарлик қуйидаги ҳолларда тугатилади.

Жиноий-ҳуқуқий муносабатлар қуйидаги ҳолатларда тугайди:

- 1) тиббий йўсиндаги мажбурият чораларини қўллаш;
- 2) шахс устидан ҳукм чиқариш:
 - а) жазони қўлламаган ҳолда;
 - б) вояга етмаган шахсга нисбатан мажбурият чораларини қўллаган ҳолда;
- 3) жиноий жавобгарликдан тўлиқ озод этиш;
- 4) жиноий жазодан тўлиқ озод этиш;
- 5) судланганлик ҳолатининг тугалланиши ёки судланганликнинг олиб ташланиши;
- б) ижтимоий хавфли жиноят содир этган шахснинг ўлими.

2-ўқув саволи: Жиноий жазо турлари.

Жазо – жиноят содир этишда айбдор бўлган шахсга нисбатан давлат номидан суд ҳукми билан қўлланиладиган ва маҳкумни қонунда назарда тутилган муайян ҳуқуқ ва эркинликлардан маҳрум қилиш ёки уларни чеклашдан иборат мажбурият чорасидир (ЎЗР ЖК 42-м.1-қ).

Жазо – маҳкумни ахлоқан тузатиш, унинг жиноий фаолиятни давом эттиришига тўсқинлик қилиш ҳамда маҳкум, шунингдек бошқа шахслар янги жиноят содир этишининг олдини олиш мақсадида қўлланилади.

Жиноий жазо турлари (ЖК 43-м.):

- Жарима (ЖК 44-м.);
- Муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш (ЖК 45-м.);
- Мажбурий жамоат ишлари (ЖК 45¹-м.);
- Ахлоқ тузатиш ишлари (ЖК 46-м.);
- Хизмат бўйича чеклаш (ЖК 47-м.);
- Озодликни чеклаш (ЖК 48¹-м.);
- Интизомий қисмга жўнатиш (ЖК 49-м.);
- Озодликдан маҳрум қилиш (ЖК 50-м.);
- Умрбод озодликдан маҳрум қилиш (ЖК 51-м.).

Қўшимча жазо тури:

- Ҳарбий ёки махсус унвондан маҳрум қилиш (ЖК 52-м.).

1. Жарима – айбдордан давлат даромадига жиноят кодексда белгиланган миқдорда пул ундиришдир.

Жарима – базавий ҳисоблаш миқдорининг беш бараваридан олти юз бараваригача миқдорда белгиланади. Агар ҳукм қилинган шахс жазо тариқасида тайинланган жаримани мажбурий ижро этиш учун белгиланган муддатларда тўлашдан бўйин товласа ёхуд қарздорда ундирув қаратилиши

мумкин бўлган мол-мулк мавжуд эмаслиги туфайли мажбурий ижро этиш учун белгиланган муддатлар мобайнида жаримани ундиришнинг имкони бўлмаса, худди шунингдек кечиктириш муддати туганидан кейин жарима тўланмаган ёки жаримани бўлиб-бўлиб тўлаш шартлари бузилган тақдирда, суд жариманинг тўланмаган миқдорини мажбурий жамоат ишлари, ахлоқ тузатиш ишлари, хизмат бўйича чеклаш, озодликни чеклаш ёки озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо билан алмаштиради. Бундай ҳолда мажбурий жамоат ишларининг икки ярим соати базавий ҳисоблаш миқдорининг бир баравари миқдоридаги жаримага тенглаштирилиб, тўрт юз саксон соатдан кўп бўлмаган муддатга, ахлоқ тузатиш ишларининг, хизмат бўйича чеклашнинг, озодликни чеклашнинг ёки озодликдан маҳрум қилишнинг ҳар бир ойи базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн олти баравари миқдоридаги жаримага тенглаштирилиб, уч йилдан кўп бўлмаган муддатга тайинланади.

2. Шахнинг муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш – Шахни муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш суд тайинлаган муддат давомида айбдорнинг корхоналар, муассасалар ёки ташкилотларда у ёки бу мансабни эгаллашини ёхуд у ёки бу фаолият билан шуғулланишини тақиқлашдан

иборатдир. Ана шундай мансаб ёки фаолиятнинг тури суд томонидан айблов ҳукмида кўрсатилади.

3. Мажбурий жамоат ишлари – Мажбурий жамоат ишлари маҳкумни ҳақ тўланмайдиган фойдали жамоат ишларини бажаришга мажбурий тарзда жалб қилишдан иборатдир. Маҳкум ишлаётган ёки ўқиётган бўлса, мажбурий жамоат ишлари ишдан ёки ўқишдан бўш вақтда ўталади.

Мажбурий жамоат ишлари бир юз йигирма соатдан тўрт юз саксон соатгача бўлган муддатга тайинланади ва олти ой давомида кунига тўрт соатдан кўп бўлмаган вақтда, маҳкумга боғлиқ бўлмаган ҳолатлар юзага келган тақдирда эса, бир йилгача бўлган муҳлатда кунига тўрт соатдан кўп бўлмаган вақтда ўталади.

4. Ахлоқ тузатиш ишлари – Ахлоқ

тузатиш ишлари шахс иш ҳақининг ўн фоизидан ўттиз фоизигача миқдорини давлат даромади ҳисобига ушлаб қолган ҳолда уни меҳнатга мажбуран жалб қилишдан иборат бўлиб, жазо суднинг ҳукмига мувофиқ маҳкумнинг ўз иш жойи ёки мазкур жазо ижросини назорат

қилувчи органлар белгилаб берадиган бошқа жойларда ўталади.

5. Хизмат бўйича чеклаш – Ҳарбий хизматни контракт бўйича ўтаётган ҳарбий хизматчини суд ҳукмида кўрсатилган муддат давомида муайян ҳуқуқ ва имтиёзлардан маҳрум қилиб, пул таъминотининг ўн фоизидан ўттиз фоизигача бўлган миқдорини давлат даромади ҳисобига ушлаб қолишдан иборатдир.

Хизмат бўйича чеклаш жазо чораси жиноят кодекси махсус қисмининг моддасида назарда тутилган ҳолларда икки ойдан уч йилгача муддатга қўлланилади. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят ёки оғир оқибатларни келтириб чиқармаган эҳтиётсизлик орақасида содир этилган жиноят учун суд иш ҳолатлари ва маҳкумнинг шахсини ҳисобга олган ҳолда уч йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш ёки ахлоқ тузатиш ишлари жазоси ўрнига шу муддатга хизмат бўйича чеклаш жазосини қўллаши мумкин.

6. Озодликни чеклаш – Озодликни чеклаш суд томонидан маҳкумга нисбатан яшаш жойини у ёки бу сабаб билан тарк этишни бутунлай тақиқлашдан ёки сутканинг муайян вақтида яшаш жойидан чиқишни чеклашдан иборат.

Қўлланилаётган тақиқнинг (чеклашнинг) хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, суд маҳкумнинг зиммасига қуйидаги қўшимча тақиқларни (чеклашларни) юклаши мумкин:

- муайян жойларга бормаслик;
- оммавий ва бошқа тадбирлар ўтказишда иштирок этмаслик;
- муайян фаолият билан шуғулланмаслик;
- муайян буюмларга эга бўлмаслик ёки уларни ўзида сақламаслик;
- транспорт воситасини бошқармаслик;

- маҳкумларни назорат қилувчи органнинг розилигисиз яшаш жойини, иш ва (ёки) ўқиш жойини ўзгартирмаслик, тегишли маъмурий ҳудуддан ташқарига чиқмаслик;

- муайян шахслар билан алоқа ўрнатмаслик;
- алоқа воситаларидан, шу жумладан Интернетдан фойдаланмаслик;
- алкогольли ичимликлар истеъмол қилмаслик.

7. Интизомий қисмга жўнатиш – Муддатли ҳарбий хизмат ҳарбий хизматчисини суд томонидан белгиланган муддат мобайнида ички тартиби анча қаттиқ бўлган махсус ҳарбий қисмга жойлаштириш орқали, муайян ҳуқуқ ва имтиёзлардан маҳрум этишдир.

Интизомий қисмга жўнатиш жазоси жиноят кодекси махсус қисмининг моддасида назарда тутилган ҳолларда уч ойдан бир йилгача муддатга қўлланилади. Суд иш ҳолатлари ва маҳкумнинг шахсини ҳисобга олган ҳолда уч йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўрнига шу муддатга интизомий қисмга жўнатиш жазосини қўллаши мумкин.

8. Озодликдан маҳрум қилиш жазоси – Озодликдан маҳрум қилиш маҳкумни жамиятдан ажратиб жазони ижро этиш колонияси ёки турмага жойлаштиришдан иборатдир. Озодликдан маҳрум қилиш бир ойдан йигирма йилгача муддатга белгиланади, ушбу модданинг учинчи қисмида назарда

тутилган ҳоллар бундан мустасно.

Узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш йигирма йилдан ортиқ, лекин йигирма беш йилдан кўп бўлмаган муддатга белгиланади ва фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасдан одам ўлдириш (97-модданинг иккинчи қисми) ва терроризм (155-модданинг учинчи қисми) учун тайинланиши мумкин.

9. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш

– Умрбод озодликдан маҳрум қилиш фавқулодда жазо чораси бўлиб, маҳкумни махсус тартибли жазони ижро этиш колониясига жойлаштириш орқали жамиятдан муддатсиз ажратиб қўйи1-ўқув саволи: **Жиноят-**

процессуал қонунчилиги тизими, тузилиши.шдан иборатдир.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасдан одам ўлдириш (97-модданинг иккинчи қисми) ва терроризм (155-модданинг учинчи қисми) учун белгиланади.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси аёлга, ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга ва олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан тайинланиши мумкин эмас.

Қўшимча жазо тури: Ҳарбий ёки махсус унвонга эга бўлган шахс оғир ёки ўта оғир жиноят учун ҳукм қилинганида суд ҳукми билан мазкур унвондан маҳрум қилиниши мумкин.

Олий ҳарбий ёки махсус унвонга ёхуд Ўзбекистон Республикасининг давлат мукофотига эга бўлган шахс оғир ёки ўта оғир жинояти учун ҳукм қилинганида суднинг ҳукм асосида киритадиган тақдимномасига биноан мазкур унвон ёки мукофотдан маҳрум қилиниши мумкин.

Қўшимча жазо шундай жазоки, у мустақил равишда қўлланилмай, қайсидир асосий жазо билан биргаликда белгиланади. Қонунда фақат бир турдаги жазо, яъни ҳарбий ёки махсус унвондан маҳрум қилиш қўшимча жазо турига киритилган. Қўшимча жазолар ёрдамчи хусусиятга эга бўлиб, судга содир этилган жиноят оғирлигига мос жазо чорасини индивидуаллаштириш ва умумий ҳамда махсус мажбурлов таъсирига эришиш имконини беради.

Мустақил таълим учун топшириқ:

16. Жиноят учун жавобгарликнинг асослари нима?
17. Қандай турдаги жиноий жазо турлари мавжуд?
18. Жазони бошқа жазога ўзгартириш тартиби қандай бўлади?
19. Жиноий жазодан озод қилиш деганда нимани тушунасиш?
20. Асосий жазо турлари қайси?
21. Қўшимча жазо тури қайси?

9-МАВЗУ: ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ ҚОНУНЧИЛИГИ. ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ ИШТИРОКЧИЛАРИ.

(МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ 2 – соат)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Жиноят-процессуал қонунчилиги тизими, тузилиши.

2-ўқув саволи: Жиноят процесси иштирокчилари ва уларнинг таснифи.

3-ўқув саволи: Жиноят ишини юритишга масъул бўлган давлат органлари ва мансабдор шахслар.

1-ўқув саволи: Жиноят-процессуал қонунчилиги тизими, тузилиши.

1991 йил мустақилликга эришган мамлакатимиз босқичма-босқич миллий ҳуқуқий демократик тизимини халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормалари асосида шакллантиришни Асосий қонунимиз – Конституциямиздан бошлаган эди. Шундан сўнг, ижтимоий-ҳуқуқий муносабатларни муҳофаза қилувчи ва тартибга солувчи 3 та муҳим

кодекслар яъни Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекслари Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1994 йил 22 сентябрдаги ўн олтинчи сессиясида қабул қилиниб, 1995 йилнинг 1 апрелидан қонуний кучга киритилди.

Мустақил Ўзбекистон Республикасининг янги жиноят-процессуал кодекси – Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жиноят ишларини юритиш тартибини белгилайди.

Жиноят ишларини юритишнинг ушбу ЖПКда белгиланган тартиби барча судлар, прокуратура, тергов, суриштирув органлари, адвокатура, шунингдек фуқаролар учун ягона ҳамда мажбурийдир (1-м.).

Жиноят-процессуал қонунчилигининг **вазифалари** (2-м.) эса жиноятларни тез ва тўла очишдан, жиноят содир этган ҳар бир шахсга адолатли жазо берилиши ҳамда айби бўлмаган ҳеч бир шахс жавобгарликка тортилмаслиги ва ҳукм қилинмаслиги учун айбдорларни фош этишдан ҳамда қонуннинг тўғри татбиқ этилишини таъминлашдан иборатдир.

Жиноят ишларини юритишнинг жиноят-процессуал қонунчиликда белгиланган тартиби қонунийликни мустаҳкамлашга, жиноятларнинг олдини олишга, шахс, давлат ва жамият манфаатларини ҳимоя этишга ёрдам қилмоғи лозим.

Жиноят-процессуал қонунчилигининг вақт ва ҳудуд бўйича амал қилиши (3-м.) – жиноят ишларини юритиш, жиноят содир этилган жойдан қатъи назар, башарти Ўзбекистон Республикасининг бошқа давлатлар билан тузилган шартнома ва битимларида ўзгача қоидалар белгиланмаган бўлса, иш юзасидан суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси юритилаётган пайтда амалда бўлган қонунчиликка мувофиқ олиб борилади.

Жиноят-процессуал қонунчилигининг чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга нисбатан амал қилиши (4-м.) – чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан содир этилган жиноятлар тўғрисидаги ишларни юритиш Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ЖПКкодексига мувофиқ олиб борилади.

Иммунитетга эга бўлган шахсларга нисбатан ЖПКкодекс Ўзбекистон Республикаси иштирок этадиган халқаро шартномалар ва битимларга зид келмайдиган ҳолларда қўлланилади.

Ўзбекистон Республикасининг жиноят-процессуал қонунчилигини яхлит тизим сифатида тасаввур этиш мумкин, чунки унда акс этган нормалар бир-бири билан ўзаро алоқадор бўлган ҳуқуқий институтлардан иборат. Чунончи, жиноят-процессуал қонунчилигининг тўлиқ кодификация қилиниши ва ягона манба сифатида ЖПКкодексига тўпланиши ушбу фикрнинг ёрқин далилидир. Жиноят-процессуал қонунчилигининг маълум қоидалар асосида тизимланиши нафақат унинг таркибий қисмларини тўғри аниқлаш, бевосита ҳуқуқни қўллаш жараёнида

уларнинг ўзаро боғлиқлигини белгилаш, балки қонун ижодкорлиги фаолиятида хато ва камчиликларга йўл қўймаслик имкониятини беради.

Қонун чиқарувчи зарур ҳолларда янги жиноят-процессуал қонунчилиги нормаларини қабул қилиш орқали ЖПКдексининг амалдаги моддаларига қўшимча ва ўзгартиришлар киритиши мумкин. Дарҳақиқат, таъкидлаш жоизки, бунда жиноят қонунларининг тизимини ҳисобга олиш нафақат қонунчилик техникаси ва қонуннинг таркибий тузилишига риоя қилиш нуқтаи назаридан, балки ўзаро мувофиқлик, уйғунлик ва мантиқ қоидаларига амал қилиш нуқтаи назаридан ҳам муҳимдир. ЖПКдекси махсус тузилишга эга бўлиб, у қонун чиқарувчининг иродаси акс этган техник қоидаларга бўйсунувчи шаклдан иборат.

Таркиби ва тузилиши жиҳатидан ЖПКдекси икки: Умумий ва Махсус қисмдан, 14 та бўлимдан, 65(10та¹)та бобдан, 609та моддадан иборат.

ЖПКнинг ушбу 2та қисмлари ўзаро алоқадор бирликни ташкил қилишига қарамай, улардаги боб ва моддалар маъно-мазмунига кўра бир-биридан фарқ қилади.

ЖПКнинг **умумий қисми** 1-бўлим 1-боб, 1-моддадан 8-бўлим 40¹-боб 320³-моддаларни ўз ичига олади.

Махсус қисми 9-бўлим 41-боб, 321-моддадан бошланиб 14-бўлим 65-боб 609-моддаларни ўз ичига олади.

Умумий ва махсус қисмлар бир-бири билан узвий боғлиқ. Чунончи, умумий қисмдаги процессуал нормалар асосида махсус қисмдаги моддалар билан жиноятларни тез ва тўла очишдан, жиноят содир этган ҳар бир шахсга адолатли жазо берилиши ҳамда айби бўлмаган ҳеч бир шахс жавобгарликка тортилмаслиги ва ҳукм қилинмаслиги учун айбдорларни фош этишдан ҳамда қонуннинг тўғри татбиқ этилишини таъминлашга хизмат қилади.

Жиноят ишларини юритишда жиноят-процессуал қонунчиликда белгиланган тартиб қонунийликни мустаҳкамлашга, жиноятларнинг олдини олишга, шахс, давлат ва жамият манфаатларини ҳимоя этишга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 2-боби Жиноят процесси принциплари деб номланган бўлиб ўз ичига халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормалари талаблари асосида шакллантирилган 11 –27-моддаларни қамраб олган жами 17 та моддада акс эттирилган жиноят процессининг принциплари қайд этилган.

1) Қонунийлик (11-м.) Судья, прокурор, терговчи, суриштирувчи, ҳимоячи, шунингдек жиноят ишини юритишда иштирок этувчи барча шахслар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, ушбу Кодекс ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа қонун ҳужжатларига аниқ риоя этишлари ва уларнинг талабларини бажаришлари шарт.

2) Одил судловнинг фақат суд томонидан амалга оширилиши (12-м.)

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ жиноят ишлари бўйича одил судловни фақат суд амалга оширади. Бу талаб

Ўзбекистон Республикаси «Судлар тўғрисида»ги Қонунининг 3-моддасида ҳам белгиланган.

3) Жиноят ишларини ҳайъатда ва якка тартибда кўриб чиқиш (13-м.)

Жиноят ишлари ҳайъатда кўрилади, Жиноят кодекси 15-моддасининг иккинчи — тўртинчи қисмларида назарда тутилган жиноятлар тўғрисидаги ишлар эса, судья томонидан якка тартибда кўрилади.

4) Судьяларнинг мустақиллиги ва уларнинг фақат қонунга бўйсунishi (14-м.) Одил судловни амалга оширишда судьялар ва халқ маслаҳатчилари мустақилдирлар ҳамда фақат қонунга бўйсунадилар. Судьялар ва халқ маслаҳатчилари жиноят ишларини қонун асосида кўриб чиқадиладар ва ҳал қиладилар.

Судьялар ва халқ маслаҳатчиларининг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралашинишга йўл қўйилмайди ва бундай аралашув қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

5) Жиноят ишини кўзғатишнинг муқаррарлиги (15-м.)

Прокурор, терговчи ва суриштирувчи жиноят аломатлари топилган ҳар бир ҳолда, ўз ваколатлари доирасида жиноят ишини кўзғатишлари, жиноий ҳодисани, жиноят содир этишда айбдор бўлган шахсларни аниқлаш ва уларни жазолаш учун қонунда назарда тутилган барча чораларни кўришлари шарт.

6) Одил судловни фуқароларнинг қонун ва суд олдида тенглиги асосида амалга ошириш(16-м.)

Жиноят ишлари бўйича одил судлов фуқароларнинг, жинси, ирки, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун ва суд олдида тенглиги асосида амалга оширилади.

7) Шахснинг шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилиш(17-м.)

Судья, прокурор, терговчи ва суриштирувчи ишда қатнашаётган шахсларнинг шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилишлари шарт.

Ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон шаъни ва қадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этилиши мумкин эмас.

8) Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш(18-м.)

Жиноят ишини юритиш учун масъулиятли барча давлат органлари ва мансабдор шахслар жиноят процессида қатнашаётган фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилишлари шарт.

9) Судда жиноят ишларининг ошкора кўрилиши (19-м.)

Барча судларда жиноят ишлари ошкора кўрилади, бундан давлат сирларини кўриқлаш манфаатларига зид келадиган ҳоллар, шунингдек жинсий жиноятлар тўғрисидаги ишлар кўрилайётган ҳоллар мустасно.

Судларда жиноят ишларини ошкора кўриш суднинг ташаббуси билан ёки жиноят процесси иштирокчиларининг илтимосномасига кўра аудио- ва видеоёзувдан фойдаланган ҳолда, шунингдек видеоконференцалоқа режимида ўтказилиши мумкин.

10) Жиноят ишлари юритиладиган тил (20-м.)

Жиноят ишларини юритиш ўзбек тилида, қорақалпоқ тилида ёки муайян жойдаги кўпчилик аҳоли сўзлашадиган тилда олиб борилади.

11) Жиноят ишларини юритишда жамоатчиликнинг иштироки (21-м.)

Жиноят иши бўйича тергов олиб бориш ва ишни судда кўриш чоғида суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд жиноят содир этилган ҳолатларни аниқлаб олиш, айбдорларни қидириш ва фош этиш, адолатли ҳукм чиқариш, шунингдек жиноятнинг содир этилиш сабаблари ва унга имкон берган шароитларни аниқлаш учун ўз ваколатлари доирасида жамоатчилик ёрдамидан фойдаланишга ҳақлидир.

12) Ҳақиқатни аниқлаш (22-м.)

Суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд жиноят юз берганлигини, унинг содир этилишида ким айбдорлигини, шунингдек у билан боғлиқ барча ҳолатларни аниқлаши шарт.

13) Айбсизлик презумпцияси (23-м.)

Гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи унинг жиноят содир этишда айбдорлиги қонунда назарда тутилган тартибда исботлангунга ва қонуний кучга кирган суд ҳукми билан аниқлангунга қадар айбсиз ҳисобланади. (ЎзР Конституцияси 26-м. ЎзР «Судлар тўғрисида»ги Қонуни 10-м.)

14) Гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчини ҳимояланиш ҳуқуқи билан таъминлаш (24-м.)

Гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчи ҳимояланиш ҳуқуқига эга. Ҳимояланиш ҳуқуқи суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд зиммасидаги гумон қилинувчига, айбланувчига ва судланувчига унга берилган ҳуқуқларни тушунтириб бериш ҳамда у ўзига қўйилган айбловдан ҳимояланиш учун қонунда назарда тутилган барча восита ва усуллардан фойдаланишда ҳақиқий имкониятга эга бўлишига қаратилган чора-тадбирлар кўриш мажбурияти билан таъминланади.

15) Судда ишларни юритишда тортишув (25-м.)

Биринчи инстанция судининг суд мажлисида, шунингдек ишлар юқори судларда кўрилатганда иш юритиш тарафларнинг ўзаро тортишуви асосида амалга оширилади. Иш судда кўрилатганда айблаш, ҳимоя қилиш ва ишни ҳал қилиш вазифалари бир-биридан алоҳида бажарилиб, айнан бир орган ёки айнан бир мансабдор шахс зиммасига юклатилиши мумкин эмас.

16) Далилларни бевосита ва оғзаки усулда текшириш (26-м.)

Жиноят ишини юритишни амалга оширишда суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд далилларни бевосита текширишлари: гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи, жабрланувчи ва гувоҳларни сўроқ қилишлари, эксперт хулосаларини эшитишлари, ашёвий далилларни кўздан кечиришлари, баённома ва бошқа ҳужжатларни ўқиб эшитиришлари шарт. Ушбу Кодексда назарда тутилган алоҳида ҳоллардагина бу қоидалардан четга чиқишга йўл қўйилиши мумкин.

17) Процессуал ҳаракатлар ва қарорлар устидан шикоят қилиш ҳуқуқи (27-м.)

Процесс иштирокчилари ва бошқа шахслар, шунингдек жиноят ишини юритишдан манфаатдор бўлган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг вакиллари ушбу Кодексда белгилаб қўйилган тартибда ва муддатда суриштирувчи, терговчи, прокурор, судья ва суднинг процессуал ҳаракати ёки қарори устидан шикоят беришга ҳақлидир.

Маҳкум (оқланган шахс), унинг ҳимоячиси, қонуний вакили, шунингдек жабрланувчи, фуқаровий даъвогар, фуқаровий жавобгар, уларнинг вакиллари биринчи инстанция судининг ҳукми (ажрими) устидан апелляция ёки кассация тартибида шикоят беришга, прокурор протест билдиришга ҳақлидир.

2-ўқув саволи: Жиноят процесси иштирокчилари ва уларнинг таснифи.

Жиноят процесси – суриштирув органлари, терговчи прокурор ва суднинг жиноят-процессуал қонун ҳужжатларига асосланган ҳамда муайян тартиб ва тизимга эга бўлган фаолияти, ушбу фаолият муносабати билан унга у ёки бу даражада жалб этилган барча шахслар ўртасида юзага келувчи ҳуқуқий муносабатлар.

“**Жиноят процесси**” термини “**оғир гуноҳ**” маъносини билдирувчи арабча “**жиноят**” сўзидан ва “**чиқиш, намоён бўлиш, олға интилиш**” каби маъноларни билдирувчи лотинча феълдан ясалган.

Жиноят процессининг мақсадлари сифатида ҳам таърифлаш мумкин бўлган аниқ вазифалари қуйидагилардан иборат:

-Жиноятларни тез ва тўлиқ очиш, яъни жиноят содир этилганлиги фактининг ўзини ва уни ким содир этганлигини аниқлаш;

-Жиноят содир эган ҳар бир шахсга адолатли жазо берилиши ҳамда айби бўлмаган ҳеч бир шахс жавобгарликка тортилмаслиги ва ҳукм қилинмаслиги;

-Бунда айбдор бўлганларни фош этиш ҳамда қонуннинг тўғри татбиқ этилишини таъминлаш.

Жиноят процессининг иштирокчилари жиноят-процессуал ҳаракатларни амалга ошириш ва жиноят-процессуал муносабатларга киришиш учун ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлган органлар ва шахслардир. Уларга қуйидагилар киради: **суд, прокурор, терговчи, суриштирув органлари, айбланувчи, гумон қилинувчи, жабрланувчи, ҳимоячи, фуқаровий даъвогар ва жавобгар, эксперт, таржимон ва ҳ.к.**

«Жиноят процесси иштирокчилари»нинг кенгрок тушунчаси ҳам мавжуд. Унга биноан, ушбу иштирокчилар қаторига жиноят процессида амалда иштирок этадиган, бунда процессуал ҳуқуқлар ва мажбуриятларга эга бўладиган барча шахслар киритилади, чунки бу ҳол жиноят процесси соҳасидаги ҳақиқий аҳволни акс эттиради ҳамда ҳозирги замон процессуал назариясига мос келади.

3-ўқув саволи: Жиноят ишини юритишга масъул бўлган давлат органлари ва мансабдор шахслар.

Жиноят-процессуал фаолият иштирокчилари орасида, аввало, жиноятчиликка қарши курашни амалга оширувчи ва қонунга кўра муайян ваколатларга, жумладан, давлат мажбурлов чораларини қўллаш ҳуқуқига эга бўлган **давлат органлари** ажратилади.

Суд – иш бўйича жиноят процессининг натижасини белгиловчи асосий орган ҳисобланади. ЖПКнинг 28-моддасига биноан, Ўзбекистон Республикасида одил судловни Ўзбекистон Республикасининг Олий суди, Қорақалпоғистон Республикасининг жиноят ишлари бўйича Олий суди, жиноят ишлари бўйича вилоятлар, Тошкент шаҳар, туман (шаҳар) судлари ва ҳарбий судлар амалга оширади.

Биринчи инстанция суди жиноят иши бўйича ҳукм ёки ажрим чиқариш ҳуқуқига эга. Апелляция инстанцияси суди биринчи инстанция судининг қонуний кучга кирмаган ҳукмлари ва ажримлари устидан берилган шикоят ва протестлар бўйича ишларни кўриб, ажрим чиқаради. Кассация инстанцияси суди биринчи инстанция судининг қонуний кучга кирган ҳукмлари ва ажримлари устидан берилган шикоят ва протестлар бўйича ишларни кўриб, ажрим чиқаради. Назорат инстанцияси суди қонуний кучга кирган ҳукм ҳамда ажрим устидан берилган протестлар бўйича ишларни улар апелляция ёки кассация тартибида кўриб чиқилганидан кейин кўриб, қарор (ажрим) чиқаради.

Суд мажлисининг котиби ЖПКнинг 32-моддасига мувофиқ, раислик қилувчининг топшириғига биноан жиноят ишини суд мажлисида кўриш учун тайёрлайди; суд муҳокамасининг вақти ва жойи тўғрисида процесс иштирокчиларига хабар беради; судга чақирилган процесс иштирокчиларининг келган-келмаганлигини текширади ва ҳозир бўлмаган шахсларнинг келмаганлиги сабабини аниқлаб, бу ҳақда судга маълум қилади; суд мажлислари баённомасини ёзиб боради; раислик қилувчининг суд муҳокамасини тайёрлаш ва ўтказиш билан боғлиқ бошқа топшириқларини бажаради.

Котиб баённомада суднинг ҳаракатлари ва қарорларини, шунингдек суд мажлиси барча иштирокчиларининг ҳаракатлари, ариза, илтимос ва кўрсатувларини тўлиқ ва тўғри баён қилиб бориши шарт.

Ўзбекистон Республикасининг **Бош прокурори ва унга бўйсунувчи прокурорлар** суриштирув ва дастлабки тергов босқичларида Ўзбекистон Республикаси қонунларининг аниқ ва бир хилда ижро этилиши устидан назоратни амалга оширади.

Прокурор суриштирув ва дастлабки тергов босқичларида қонуннинг бузилишини, ким томонидан содир этилганлигидан қатъий назар, бартараф этиш учун қонунда назарда тутилган чора-тадбирларни ўз вақтида кўриши шарт. У ўз ваколатларини ҳар қандай орган ва мансабдор шахсдан мустақил равишда, фақат қонунга бўйсуниб ва Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурори кўрсатмаларига таянган ҳолда амалга оширади (ЖПК 33-моддаси).

ЖПКнинг 35-моддасига биноан, жиноят иши бўйича дастлабки терговни **прокуратура, ички ишлар органлари ва миллий хавфсизлик хизматининг терговчилари** олиб борадилар.

Терговчи жиноят ишини қўзғатишга ва тугатишга, ишни қўзғатишни рад этишга; жиноятни содир этишда гумон қилинаётган шахсларни ушлаш ва сўроқ қилишга; ЖПКда назарда тутилган тергов ҳаракатларини олиб боришга; шахсни ишда айбланувчи тариқасида иштирок қилиш учун жалб этиш тўғрисида ва унга нисбатан эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисида қарор чиқаришга; ўзи юритишга қабул қилган иш бўйича суриштирув органларига қидирув ва тергов ҳаракатларини бажариш тўғрисида ёзма топшириқлар беришга; суриштирув органларидан айрим тергов ҳаракатларини юритишда кўмаклашишни талаб қилишга ҳақлидир.

Тергов бошқармаси, бўлими, бўлинмаси, гуруҳининг бошлиғи ва унинг ўринбосари ўз ваколатлари доирасида жиноятларни очиш ва уларнинг олдини олиш юзасидан терговчиларнинг ўз вақтида ҳаракат қилишини назорат этадилар, жиноят ишлари бўйича дастлабки терговни тўлиқ, ҳар томонлама ва холисона олиб бориш чораларини кўрадилар.

ЖПКнинг 38-моддасида санаб ўтилган ҳар бир органнинг раҳбарлари **суриштирув органининг бошлиғи** сифатида жиноят ишини қўзғатишга, бу ишни ўз юритувига қабул қилиш ва суриштирувни бошлашга ёки ўзига бўйсунувчи бошқа ходимга суриштирув юритишни топширишга ёхуд иш қўзғатишни рад этишга ёки аризани, хабарни терговга тегишлилигига кўра ўтказишга ҳақлидир.

Суриштирув органи бошлиғининг топшириғига биноан ва унинг раҳбарлигида ишлаётган суриштирувчи иш бўйича ЖПКнинг 339-моддасида назарда тутилган вазифаларни бажариш учун зарур, кечиктириб бўлмайдиган барча тергов ҳаракатларини амалга ошириши шарт.

Суриштирувнинг вазифалари:

- 1) жиноятнинг олдини олиш ёки унга йўл қўймаслик;
- 2) далилларни тўплаш ва сақлаш;
- 3) жиноят содир этишда гумон қилинганларни ушлаш ва яширинган гумон қилинувчиларни ҳамда айбланувчиларни қидириб топиш;
- 4) жиноят туфайли етказилган моддий зиён қопланишини таъминлаш учун кечиктириб бўлмайдиган тергов ҳаракатларини юритишдан иборат.

Жиноят ишида ўз манфаатларини ҳимоя қилувчи шахсларнинг процессуал мақоми. Ҳимоячи ва вакиллар.

Жиноят процессида ўз манфаатларини ҳимоя қиладиган шахсларга айбланувчи, гумон қилинувчи, уларнинг ҳимоячилари ва вакиллари, жабрланувчи, фуқаровий даъвогар, фуқаровий жавобгар ва уларнинг вакиллари киради.

Айбланувчи жиноят-процессуал ҳужжатларда белгиланган тартибда айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилиниши ҳақида қарор чиқарилган шахсдир (ЖПКнинг 45-моддаси).

Айбланувчи судда судланувчи деб, ҳукм чиқарилганидан кейин эса маҳкум ёки оқланган шахс деб аталади.

Айбланувчи кенг доирадаги процессуал ҳуқуқларга эга. Терговчи, прокурор ва суд унинг ушбу ҳуқуқларини таъминлашлари шарт, бу эса айбланувчининг ҳимояланиш ҳуқуқини амалга ошириш учун кафолатдир.

Гумон қилинувчи жиноят содир этгани тўғрисида маълумотлар бор бўлса-да, бу маълумотлар уни ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш учун етарли бўлмаган шахсдир. Шахсни гумон қилинувчи тариқасида эътироф этиш тўғрисида суриштирувчи, терговчи ёки прокурор қарор чиқаради (ЖПК 47-моддаси).

Гумон қилинувчи ўзининг процессуал ҳолатига кўра айбланувчига яқин туради. Худди айбланувчи каби, у ЖПКнинг 48-моддасида белгилаб қўйилган муайян ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга.

Жабрланувчи деб - жиноят, худди шунингдек ақли норасо шахсинг ижтимоий хавфли қилмиши шахсга маънавий, жисмоний ёки мулкӣ зарар етказган деб ҳисоблаш учун далиллар бўлган тақдирда, жабрланувчи сифатида эътироф этилади. Жабрланувчи деб эътироф этиш ҳақида суриштирувчи, терговчи, прокурор – қарор, суд эса – ажрим чиқаради.

Жабрланувчи вояга етмаган ёки белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз деб эътироф этилган шахс бўлса, ишда у билан биргаликда ёки унинг ўрнига қонуний вакили иштирок этади (ЖПК 54-моддаси).

Фуқаровий даъвогар деб жиноят, худди шунингдек ақли норасо шахсинг жамоат учун хавфли қилмиши шахсга, корхонага, муассасага ёки ташкилотга мулкӣ зарар етказган деб ҳисоблаш учун далиллар бўлса, улар фуқаровий даъвогар сифатида эътироф этилади. Фуқаровий даъвогар деб эътироф этиш ҳақида суриштирувчи, терговчи, прокурор қарор, суд эса ажрим чиқаради.

Вояга етмаганларнинг, шунингдек муомалага лаёқатсиз деб эътироф этилган шахсларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш учун фуқаровий даъво уларнинг қонуний вакиллари ва прокурор томонидан кўзғатилиши мумкин (ЖПК 56-моддаси).

Фуқаровий жавобгар деб айбланувчи томонидан ёки ижтимоий хавфли қилмиш содир этган ақли норасо шахс томонидан етказилган зарар учун қонунга кўра мулкӣ жавобгар шахс, корхона, муассаса ёки ташкилот ишда фуқаровий жавобгар сифатида иштирок этиш учун жалб қилиниши мумкин. Фуқаровий жавобгар сифатида жалб қилиш ҳақида суриштирувчи, терговчи, прокурор қарор, суд эса ажрим чиқаради (ЖПК 58-моддаси).

Қонуний вакил ишда иштирок этишга вояга етмаган ёхуд белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз деб эътироф этилган гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ёки жабрланувчининг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш учун жалб қилинади.

Ҳимоячи гумон қилинувчининг, айбланувчининг, судланувчининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини қонунда белгиланган тартибда ҳимоя

қилишни амалга оширишга ҳамда уларга керакли юридик ёрдам кўрсатиш ваколатига эга бўлган шахсдир.

Ишни юритаётган суриштирувчи, терговчи, прокурор ёки суд гумон қилинувчини, айбланувчини, судланувчини юридик ёрдам учун тўловдан батамом ёки қисман озод этишга ҳақлидир. Бундай ҳолларда адвокат меҳнатига ҳақ тўлаш харажатлари Вазирлар Маҳкамаси белгилайдиган тартибда давлат ҳисобидан бўлади (ЖПК 50-моддаси).

Қуйидаги ишлар бўйича:

- 1) вояга етмаганларнинг иши бўйича;
- 2) соқовлар, қарлар, кўрлар, жисмоний нуқсонли ёки руҳий касаллиги сабабли ўзини ўзи ҳимоя қилиш ҳуқуқини амалга оширишга қийналадиган бошқа шахсларнинг иши бўйича;
- 3) судлов иши олиб борилаётган тилни билмайдиган шахсларнинг иши бўйича;
- 4) жазо чораси сифатида ўлим жазоси тайинланиши мумкин бўлган жиноятларни содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган шахсларнинг иши бўйича;
- 5) шахсларнинг манфаатлари ўзаро қарама-қарши бўлиб, улардан ақалли бири ҳимоячига эга бўлган ишлар бўйича;
- 6) давлат айбловчиси ёки жамоат айбловчиси иштирок этаётган ишлар бўйича;
- 7) жабрланувчининг вакили сифатида адвокат иштирок этаётган ишларда;
- 8) тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш тўғрисидаги ишларда ҳимоячининг иштирок этиши шарт.

Мустақил таълим учун топшириқ:

22. ЖПКнинг қандай турдаги принциплари мавжуд?
23. ЖПКнинг тузилиши қандай?
24. Жиноят прфесси иштирокчиларига кимлар киради?
25. Жиноят прфесси иштирокчиларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари қайсилар?

Семинар машғулоти (2 соат)

Ушбу ўқув машғулоти **“True or false”** интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Чет тилини ўрганишдаги машхур методлардан бири “Рост ёки ёлгон” методи ҳисобланиб, ушбу метод тингловчилардан мавзуга оид берилган жумлаларни тўғри ёки нотўғрига ажратишларини талаб қилади. Ҳар қайси жавоб ҳуқуқий жиҳатдан исботлаб берилиши лозим.

Ушбу методдан якка тартибда ҳам кичик гуруҳларга бўлган ҳолда ҳам фойдаланиш мумкин. Албатта, жуда муҳим шарт тингловчиларнинг мавзуга оид адабиёт ва тарқатмалар билан таъминланганлиги.

Т/р	Мазмун
1.	Жиноят ишларини юритиш, жиноят содир этилган жойдан қатъи назар, башарти Ўзбекистон Республикасининг бошқа давлатлар билан тузилган шартнома ва битимларида ўзгача қоидалар белгиланмаган бўлса, иш юзасидан суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси юритилаётган пайтда амалда бўлган қонунчиликка мувофиқ олиб борилади.
2.	Прокурор биринчи инстанция судининг ҳукми (ажрими) устидан апелляция ёки кассация тартибида шикоят беришга ҳақлидир.
3.	Жиноят-процессуал қонунчилигининг вазифалари жиноятларни аста ва қисман очишдан, жиноят содир этган ҳар бир шахсга адолатсиз жазо берилиши ҳамда айби бўлмаган ҳеч бир шахс жавобгарликка тортилмаслиги ва ҳукм қилинмаслиги учун айбдорларни фош этишдан ҳамда қонуннинг тўғри татбиқ этилишини таъминлашдан иборатдир.
4.	Одил судловни амалга оширишда судьялар ва халқ маслаҳатчилари мустақилдирлар ҳамда фақат Ўзбекистон Республикаси Президентига бўйсундилар.
5.	Қасддан одам ўлдириш билан боғлиқ барча ишлар судда ошкора кўрилади.
6.	Судья, прокурор, терговчи, суриштирувчи, ҳимоячи, шунингдек жиноят ишини юритишда иштирок этувчи барча шахслар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Жиноят кодекси ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа қонунларига аниқ риоя этишлари ва уларнинг талабларини бажаришлари шарт.
7.	Прокурор судда ҳам айбловчи ҳам ҳимоячи сифатида қатнашиши мумкин.
8.	Ажнабий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан содир этилган жиноятлар тўғрисидаги ишларни юритиш Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ЖПКга мувофиқ олиб борилади.
9.	Айбланувчи - жиноят содир этишда айбдор шахс.
10.	Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жиноят ишларини юритиш тартиби Фуқаролик-процессуал кодекси билан белгиланади.
11.	Жиноят ишлари бўйича одил судлов фуқароларнинг, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун ва суд олдида тенглиги асосида амалга оширилади.
12.	Жиноят ишлари ҳайъатда кўрилади, Жиноят кодекси оғир жиноятлар тўғрисидаги ишлар эса, судья томонидан якка тартибда кўрилади.
13.	Жиноят ишларини юритиш давлат тилида олиб борилади.
14.	Пора олиш билан боғлиқ жиноятларни прокуратура кўриб чиқиб жазо қўллаши

	мумкин.
15.	Ёшиқ суд мажлисини аудио- ва видеоёзувга олиш амалга оширилмайди.
16.	Ҳеч ким прокурор санкциясига асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки камоқда сақланиши мумкин эмас.
17.	Гумон қилинувчи, айбланувчи ва жабрланувчи ҳимояланиш ҳуқуқига эга.
18.	Терговчи ва тезкор вакил айбланувчидан маълумот олишнинг иложи бўлмаганда маълумотларни қийноқ йўли билан олиши мумкин.
19.	Гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи ўзининг айбсизлигини исботлаб бериши шарт эмас.
20.	Ёшлар иттифоқи вакиллари жиноят ишини юритишда жамоат айбловчилари ҳамда жамоат ҳимоячилари тариқасида қатнашишга ҳақлидир.
21.	Қонунларни аниқ бажаришдан ва уларга риоя қилишдан ҳар қандай чекиниш, қандай сабабларга кўра юз берганидан қатъи назар, жиноят процессида қонунийликни бузиш ҳисобланади ва белгиланган жавобгарликка сабаб бўлади.
22.	Жиноят ишларини юритишнинг ЖКда белгиланган тартиби барча судлар, прокуратура, тергов, суриштирув органлари, адвокатура, шунингдек фуқаролар учун ягона ҳамда мажбурийдир.

Тингловчилар қуйидагиларни инобатга олган ҳолда баҳоланади:

1. ҳар бир тингловчининг бевосита саволларга берган жавоби;
2. кичик-кичик гуруҳлардаги бўлинганда гуруҳнинг дарс машғулотидаги активлиги;
3. тингловчининг дарс машғулотидаги тартиб-интизоми;
4. мавзу юзасидан тингловчининг билдирган мантиқий фиклаши.

Мустақил таълим учун топшириқ:

- 1 Жиноят-процессуал қонунчилиги тузилиши қандай?
- 2 Жиноят-процессуал қонунчилиги принципларининг аҳамияти нима?
- 3 Жиноят-процессуал қонунининг макон бўйича амал қилиши?
- 4 Жиноят-процессуал қонунининг вақт бўйича амал қилиши?
- 5 Жиноят ишини юритишга масъул бўлган давлат органлари ва мансабдор шахслар?
- 6 Суд, прокурор ва терговчининг қандай ваколатлари мавжуд?

10-МАВЗУ: ЖИНОЯТ СОДИР ЭТИШДА ГУМОН ҚИЛИНАЁТГАН ШАХСЛАРНИ УШЛАБ ТУРИШ АСОСЛАРИ ВА ТАРТИБИ.

(МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ 2 – соат)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Маъмурий йўл билан ушлаб туриш тартиби, муддатлари ва ушлаб туришга ваколатли органлар (мансабдор шахслар).

2-ўқув саволи: Терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида шахсларни қонунга ҳилоф равишда ушлаб туриш, ҳибсга олиш ва уни ҳуқуқий оқибатлари.

1-ўқув саволи: Маъмурий йўл билан ушлаб туриш тартиби, муддатлари ва ушлаб туришга ваколатли органлар (мансабдор шахслар).

Терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида шахсларни қонунга ҳилоф равишда ушлаб туриш, ҳибсга олиш,

қийноқ ва зўравонликка йўл қўймаслик борасидаги Ўзбекистон Республикасининг давлат сиёсати қатъий бўлиб, суд-ҳуқуқи ислохотларининг асосий йўналишларидан бирини ташкил этади.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш асослари, тартиби ва муддатларини ўрганишдан олдин Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни таъминлаш чоралари тўғрисида зарур тушунчаларни билиб олишимиз лозим. Ўз.Р МЖТКнинг “Маъмурий йўл билан ушлаб туриш, ашёлар ва транспорт воситаларини кўздан кечириш, ашёлар ва ҳужжатларни олиб қўйиш” деб номланган 21-боби ўз ичига 285-293-моддаларни қамраб олган бўлиб “Маъмурий йўл билан ушлаб туриш” чораси эса Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни таъминлаш чоралари таркибига мансуб бўлган мажбурлов чоралардан бири бўлиб ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни таъминлаш чоралари (ЎзР МЖТКнинг 285-модда)

Бошқа таъсир кўрсатиш чоралари қўлланиб бўлинганидан кейин маъмурий ҳуқуқбузарликни тўхтатиш, ҳуқуқбузарнинг шахсини аниқлаш, башарти баённома тузиш зарур бўлиб, уни ҳуқуқбузарлик содир этилган жойнинг ўзида тузиш имкони бўлмаган тақдирда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузиш, ишларнинг ўз вақтида ва тўғри кўриб чиқилишини таъминлаш ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар юзасидан чиқарилган қарорларни ижро этиш мақсадида мазкур шахсни маъмурий йўл билан ушлаб туришга, шахсан кўриқдан ўтказишга, унинг ашёлари, транспорт воситаларини кўздан кечиришга ва ашё ҳамда ҳужжатларни олиб қўйишга йўл қўйилиши қайд этилган:

- маъмурий ҳуқуқбузарликни тўхтатиш;
- ҳуқуқбузарнинг шахсини аниқлаш;
- ҳуқуқбузарни ушлаб келтириш (284-м), (баённома тузиш зарур бўлганда);
- маъмурий йўл билан ушлаб туриш (286-288-м)
- шахсни кўриқдан ўтказиш ва ашёларни кўздан кечириш (289-м)
- ашёлар ва ҳужжатларни олиб қўйиш (290-м)
- транспорт воситаларини ушлаб туриш ва кўриқдан ўтказиш(291-м)
- транспорт воситасини бошқаришдан четлатиш, мастлик ҳолатини аниқлаш учун текширувдан ўтказиш (292-м)

Шунингдек, МЖтКнинг **“Ҳуқуқбузарни ушлаб келтириш”** деб номланган 284-моддасида яна қуйидаги асос ва мақсадда шахсни ушлаб келтириш мумкинлиги қайд этилган:

- “Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузиш мақсадида, агар баённома тузиш шарт бўлиб, уни жойнинг ўзида тузишнинг имкони бўлмаса, ички ишлар органи ходими ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузишга ваколатли бошқа шахс ҳуқуқбузарни ички ишлар органига ёхуд фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи биносига келтириши мумкин.”

- “агар ҳуқуқбузар шахсда шахсини тасдиқловчи ҳужжатлар ва у ҳақда зарур маълумотлар бериши мумкин бўлган гувоҳлар бўлмаса, транспорт воситаларидан фойдаланиш, ҳаракат тартиби ва хавфсизлигини сақлаш, транспортда юкларни бут сақлашни таъминлаш борасидаги қоидалар, транспортда ёнғиндан сақлаш қоидалари, санитария-гигиена ва эпидемияга қарши кураш-санитария қоидалари бузилган тақдирда ваколатли шахс томонидан ички ишлар органларига ушлаб келтирилиши мумкин.”

- “ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисидаги қонунчилик бузилганда баённома тузиш мақсадида, башарти ҳуқуқбузарнинг шахсини ҳуқуқбузарлик содир этилган жойнинг ўзида аниқлаш мумкин бўлмаса, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини асраш ва ундан фойдаланиш устидан назорат олиб борувчи органларнинг ходимлари, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг мансабдор шахслари, экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш жамоатчи инспекторлари, овчилик жамоатчи инспекторлари, балиқларни муҳофаза қилиш жамоатчи инспекторлари ва ўрмонларнинг жамоатчи инспекторлари томонидан шунингдек ички ишлар органлари ходимлари шундай ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни ички ишлар органларига ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи биносига ушлаб келтиришлари мумкин.”

- “Юридик шахсларнинг кўриқланадиган объектларига, бошқа мол-мулкига тажовуз қилиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда ҳуқуқбузар Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ходимлари ёки ҳарбийлаштирилган соқчилик ходимлари томонидан ҳуқуқбузарликка барҳам бериш, ҳуқуқбузарнинг шахсини аниқлаш ва

ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузиш учун Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органига, ҳарбийлаштирилган соқчилик хизмати биносига ёки ички ишлар органларига ушлаб келтирилиши мумкин.”

Ҳуқуқбузарни ушлаб келтириш тартиби **МЖТКнинг 284-моддасига** биноан ҳуқуқбузарни олиб келиш иложи борича **қисқа муддатда** амалга оширилиши лозим.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи биносига олиб келинган шахс бу ерда **бир соатдан ортиқ ушлаб турилиши мумкин эмас.**

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш – ҳуқуқбузарнинг шахсини аниқлаш, маъмурий баённома тузиш ва ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарорнинг ижросини таъминлашга қаратилган, шахснинг қисқа муддатга эркинлигини чеклашдан иборат мажбурий маъмурий таъсир чоралардан биридир.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш тартиби Ўз.Р. МЖТКнинг (286-моддаси) “Маъмурий йўл билан ушлаб туриш”га асосан амалга оширилади ва ҳуқуқбузарни маъмурий йўл билан ушлаб туриш учун “Маъмурий йўл билан ушлаб туриш тўғрисидаги баённома тузилади”.

Мазкур моддага асосан маъмурий йўл билан ушлаб туриш тўғрисида баённома тузилиб, унда:

- баённома тузилган сана ва жой;

- баённома тузган шахснинг лавозими, фамилияси, исми, отасининг исми;

- ушлаб турилган шахс ҳақидаги маълумотлар;

- уни ушлаб туриш вақти, жойи ва унинг асослари қайд этилади.

Баённомани уни тузган мансабдор шахс ва ушлаб турилган шахс томонидан имзоланади. Ушлаб турилган шахс баённомани имзолашдан бош тортган тақдирда, баённомага шу ҳақда ёзиб қўйилади.

- Ушлаб турилган шахснинг илтимосига кўра, у ушлаб турилган жой ҳақида унинг қариндош-уруғлари, адвокат, иш ёки ўқиш жойидаги маъмурият хабардор қилиб қўйилади.

- Вояга етмаган шахс ушлаб турилгани ҳақида унинг ота-онаси ёки улар ўрнини босувчи шахслар албатта хабардор қилинади.

ЎзР МЖТКнинг 287-моддасида Маъмурий йўл билан ушлаб туришга ваколатли органлар (мансабдор шахслар) қайд этилган.

Маъмурий йўл билан ушлаб туришни – Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан **ваколат бериб қўйилган қуйидаги органлар (мансабдор шахслар) томонидангина амалга оширилиши мумкин:**

1) Ички ишлар органлари томонидан ЎзР МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 47⁴, 47⁵, 51², 51⁸, 51⁹, 54, 56, 57, 58, 61-моддаларида, 61¹-моддасининг биринчи қисмида, 70¹, 90, 90¹, 91, 92, 94, 113, 114, 115, 116, 116¹, 116², 117-моддаларида, 118-моддасининг учинчи қисмида, 121, 122, 123, 125, 125¹, 126, 127, 128, 128¹, 128², 128³, 128⁴, 128⁵, 128⁶, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 135¹, 136, 137, 138, 141, 142-моддаларида, 144-моддасининг учинчи қисмида, 146-моддасида, 147-моддасининг биринчи қисмида, 152-

моддасининг иккинчи ва учинчи қисмларида, 154, 156-моддаларида, 164-моддасининг тўртинчи қисмида, 170-моддасида, 176-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 176³-моддасида, 176⁴-моддасининг иккинчи қисмида, 183, 184¹, 184², 184³, 185, 185¹, 185², 185³, 186, 187, 188, 188³, 189, 189¹, 190, 191, 192, 194, 195, 198, 199, 201, 202¹, 203, 204, 205, 209, 209¹, 210, 218, 220, 224-моддаларида, 225-моддасининг биринчи — учинчи қисмларида, 225¹, 228, 239, 240, 241-моддалари;

2) Чегара қўшинлари томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 184², 184³, 196¹, 224-моддаларида, 224¹-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 224²-моддасида, 227²¹-моддаси биринчи қисмида, 227²³-моддаси;

3) Қўриқланадиган объект жойлашган ердаги ҳарбий соқчиликнинг катта мансабдор шахси томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 61, 198-моддаларида, 210¹-моддасининг биринчи қисми содир этилганда;

4) ҳарбий автомобиль инспекциясининг мансабдор шахслари томонидан Қуролли Кучлар ва чегара қўшинларининг транспорт воситаларини бошқарувчи ҳайдовчилар ёки бошқа шахслар томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 125, 125¹, 126, 127, 128, 128¹, 128², 128³, 128⁴, 128⁵, 128⁶, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 135¹, 136, 137, 138, 141-модда;

5) Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси органларининг мансабдор шахслари томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 60-моддасида, 69-моддасида (қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар бундан мустасно), 70¹, 77, 79, 81, 82, 83, 84, 90, 90¹, 91, 92, 93, 94, 198-модда;

6) Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси органларининг мансабдор шахслари томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 77-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 79-моддасида (ўрмон фонди ерларига оид қисмида), 83, 84-моддаларида (ўрмон фонди ерларига оид қисмида), 90-моддасининг биринчи қисмида (ўрмон фонди ерларига оид қисмида);

7) Давлат божхона органлари ходимлари томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 90¹, 184², 184³, 185¹, 189, 189¹, 198, 227, 227¹ — 227²⁷-моддалари;

8) Ҳарбий патруль томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 194, 204, 205-моддалари;

9) Давлат солиқ органларининг, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти ва унинг жойлардаги бўлинмаларининг мансабдор

шахслари томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 152-моддасининг иккинчи ва учинчи қисмларида (радиоэлектрон воситаларни ёки юқори частотали қурилмаларни сотиш ёхуд ўзгага доимий ёки вақтинчалик фойдаланиш учун бериш қисми), 164-моддасининг тўртинчи қисмида, 165¹, 166, 170-моддаларида, 176-моддасининг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 176³-моддасида, 176⁴-моддасининг иккинчи қисмида, 186¹, 198-моддалари;

10) Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органларининг мансабдор шахслари томонидан МЖТКнинг қуйидаги моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда: 54, 61, 185¹, 194¹, 195¹, 198-моддаларида, 210¹-моддасининг биринчи қисми.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш муддатлари (МЖТК 288-м.) қуйидагича белгиланган.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш **уч соатдан ортиқ** давом этиши мумкин эмас.

Чегара тартибини ёки Ўзбекистон Республикаси давлат чегараси орқали

ўтиш пунктларидаги тартибни бузган шахслар баённома тузиш учун **уч соатгача муддатга** ушлаб турилиши мумкин, ҳуқуқбузарнинг шахсини ва ҳуқуқбузарлик ҳолатларини аниқлаш учун зарур бўлган ҳолларда эса — ушлаш пайтидан бошлаб йигирма тўрт соат ичида прокурорга ёзма тарзда маълум қилиб, **уч суткагача ёки** ҳуқуқбузарда ўзининг шахсини тасдиқловчи ҳужжат бўлмаса, прокурорнинг санкцияси билан **ўн суткагача** муддатга ушлаб турилиши мумкин.

ЎЗР МЖТКнинг 54, 56, 57, 58, 61, 90-моддаларида, 164-моддасининг тўртинчи қисмида, 170, 183, 184², 184³, 191, 194, 194¹, 195, 195¹, 201, 204, 205, 206, 210-моддаларида, 225-моддасининг биринчи — учинчи қисмларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган ёхуд ўзининг шахси тўғрисидаги маълумотларни яширган шахслар ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иши жиноят ишлари бўйича суд ёки ички ишлар органи бошлиғи (бошлиқ ўринбосари) томонидан кўриб чиқилгунга қадар, лекин **24 соатдан кўп бўлмаган** муддатга ушлаб турилиши мумкин.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш муддати ҳуқуқбузарни баённома тузиш учун олиб келиш пайтидан бошланади, маст ҳолдаги шахслар учун эса – улар **хушёр тортган вақтдан** бошланади.

Шунингдек, ЎЗР МЖТКнинг “Маъмурий қамокни ўташ тартиби” деб номланган **346-моддасига** биноан, Маъмурий йўл билан ушлаб туриш муддати маъмурий қамок муддатига қўшиб ҳисобланади.

2-ўқув саволи: Терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида шахсларни қонунга хилоф равишда ушлаб туриш, ҳибсга олиш ва уни ҳуқуқий оқибатлари.

Терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида шахсларни қонунга хилоф равишда ушлаб туриш ва ҳибсга олиш ҳақида тўхталар эканмиз, дастлаб ушлаб туриш ва ҳибсга олишнинг тушунчалари ҳақида аниқлик киритиб олиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Амалдаги қонунчиликка биноан **ушлаб туриш** деганда, жиноят содир этишда гумон қилинаётган шахсни унинг жиноий фаолият билан шуғулланишига барҳам бериш, қочиб кетишининг, далилларни яшириши ёки йўқ қилиб юборишининг олдини олиш мақсадида қисқа муддатга озодликдан маҳрум этишдан иборат процессуал мажбурлов чораси тушунилади.

Ушлаб туришнинг асосий мақсади далилларни тўплаш учун шароит яратиш билан бирга одил судловнинг муҳимроқ манфаати – гумон қилинувчини суриштирув, дастлабки тергов ва суддан яшириниш, жиноий фаолиятини давом эттириш ва бошқа қонунга хилоф ҳаракатлар содир этиш имкониятларидан маҳрум қилиш ҳисобланади.

Жиноят-процессуал кодекси 221-моддасига кўра қуйидагилар ушлаб туришга асос бўлиши мумкин:

1) шахс жиноят устида ёки бевосита уни содир этганидан кейин қўлга тушса;

2) жиноят шохидлари, шу жумладан жабрланувчилар уни жиноят содир этган шахс тариқасида тўғридан-тўғри кўрсатсалар;

3) унинг ўзида ёки кийимида, ёнида ёки уйда содир этилган жиноятнинг яққол излари топилса;

4) шахсни жиноят содир этишда гумон қилиш учун асос бўладиган маълумотлар мавжуд бўлиб, у қочмоқчи бўлса ёки доимий яшайдиган жойи йўқ ёхуд шахси аниқланмаган бўлса.

Шунингдек, **ЖПКнинг 223-моддасига** кўра депутатлар, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати аъзолари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман), Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил, судьялар ва прокурорлар ушлаб турилиши ҳамда ички ишлар органига ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга олиб келиниши мумкин эмас.

Лекин, ушбу қоида юқорида кўрсатилган шахслар жиноят устида ёки бевосита уни содир этганидан кейин қўлга тушганда татбиқ этилмайди. ЖПК 221-моддасида назарда тутилган бошқа ҳолатларда ушлаб туриш қонунга хилоф ҳисобланади.

Бундан ташқари дипломатик иммунитетга эга ходимларни ушлаб туриш ҳам қонунга хилоф ҳисобланади. ЖПК 223-моддасида назарда

тутилган иммунитетдан фарқли равишда дипломатик иммунитетга эга шахсларни ҳар қандай ҳолатда ушлаб туриш мумкин эмас.

Ушлаб туриш жиноят иши қўзғатилгунига қадар ҳам, жиноят иши қўзғатилганидан кейин ҳам амалга оширилиши мумкин.

Жиноят иши қўзғатилгунига қадар ушлаб туриш ЖПКнинг 224-моддаси тартибида амалга оширилади. Бунда ИИО ходими, бошқа ваколатли шахс ушлаб туришнинг юқорида кўрсатилган асосларидан биттаси мавжудлигини бевосита аниқласа ёки бошқа шохидларнинг сўзларидан аниқласа:

1) ўзини таништириши ва ушлаб турилган шахснинг талабига кўра ўз шахсини тасдиқловчи ҳужжатни кўрсатиши;

2) гумон қилинувчига у жиноят содир этишда гумон қилиб ушланганлигини маълум қилиши;

3) ушлаб турилган шахсга адвокатга ёки яқин қариндошига телефон қилиш ёки хабар бериш, ҳимоячига эга бўлиш, кўрсатувлар беришни рад этишга бўлган процессуал ҳуқуқларини тушунтириши;

4) ушлаб турилган шахсга у берган кўрсатувлардан жиноят ишига доир далиллар сифатида унинг ўзига қарши фойдаланилиши мумкинлигини билдириши;

5) ушлаб турилган шахсдан яқин орадаги ички ишлар органига ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга бирга боришини талаб қилиши шарт.

Қуйидаги ҳолатларда жиноят содир этишда гумон қилиниб ушлаб турилган шахс озод қилиниши шарт:

1) жиноят содир этганлиги ҳақидаги гумон тасдиқланмаса;

2) ушлаб турилганга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш зарурати бўлмаса ёки уни қўллаш суд томонидан рад этилса;

3) ушлаб туришнинг белгиланган муддати тугаган бўлса ва ушлаб турилганга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилмаган ёхуд ушлаб туриш муддати узайтирилмаган бўлса, озод қилинади.

Вояга етмаган шахсга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси фақат ушбу Кодекснинг 236-моддасида назарда тутилган асослар бўлганда ва унга беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тайинланиши мумкин бўлган қасддан жиноят содир этганликда айб эълон қилинган ҳамда айбланувчининг муносиб хулқ-атворда бўлишини бошқа эҳтиёт чоралари таъминлай олмайдиган тақдирда қўлланилиши мумкин. Вояга етмаганларга нисбатан фақат оғир ва ўта оғир жиноятлар содир этилган ҳоллардагина қамоқ тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилиши мумкин.

Эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олишда Жиноят-процессуал кодексининг 239-моддасида (эҳтиёт чораси қўлланилиши мумкин бўлган шахслар) белгиланган талабларга риоя қилмаслик ҳам

қонунга хилоф равишда ҳибсга олиш деб баҳоланади. Хусусан, ушбу модданинг иккинчи қисмига кўра, қамоққа олиш эҳтиёт чораси:

1) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутати ва Сенати аъзосига нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тегишли палатаси ёки унинг Кенгаши розилиги билан;

2) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакилига (омбудсманга) нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг розилиги билан;

3) Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакилга нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Президентининг розилиги билан;

4) Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси депутатиغا, халқ депутатлари вилоят, Тошкент шаҳар, туман ва шаҳар Кенгашининг депутатиغا нисбатан - Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, тегишли халқ депутатлари Кенгаши ёки уларнинг раҳбарлари розилиги билан;

5) Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг судьяларига нисбатан - Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг розилиги билан, Ўзбекистон Республикаси Олий судининг, Ўзбекистон Республикаси фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича судларининг, иқтисодий, маъмурий ва ҳарбий судларининг судьяларига нисбатан - Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг ҳулосаси мавжуд бўлганда Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг розилиги билан;

6) Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг аъзосига нисбатан - Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг розилиги билан;

7) прокурор ва прокуратура терговчисига нисбатан - Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг розилиги билан қўлланилиши мумкин.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1 Терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида қийноқ ва зўравонликка йўл қўйиш қандай ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқаради?

2 Қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаш (ЖК 235-моддаси) жиноятининг жабрланувчилари кимлар бўлиши мумкин?

3 Маъмурий йўл билан ушлаб туриш муддати қачондан бошланади?

Дарс машғулоти “ЗИНАМА-ЗИНА” интерфаол усули орқали амалга оширилади.

Ушбу машғулот ўқувчиларни ўтилган ёки ўтилиши керак бўлган мавзу буйича якка ва кичик жамоа бўлиб фикрлаш ҳамда хотирлаш, ўзлаштирилган билимларни ёдга тушириб, тўпланган фикрларни умумлаштира олиш ва уларни ёзма, расм, чизма курунишида ифодалай олишга ўргатади. Бу технология ўқувчилар билан бир гуруҳ ичида якка ҳолда ёки гуруҳларга ажратилган ҳолда ёзма равишда ўтказилади ва тақдимот қилинади.

Технологиянинг мақсади. Ўқувчиларни эркин, мустақил ва мантикий фикрлашга, жамоа бўлиб ишлашга, изланишга, фикрларни жамлаб улардан назарий ва амалий тушунча ҳосил қилишга, жамоага ўз фикри билан таъсир эта олишга, уни маъқуллашга, шунингдек, мавзунинг таянч тушунчаларига изох беришда эгаллаган билимларини қўллай олишга ўргатиш.

Технологиянинг қулланиш: маъруза (имконият ва шароит бўлса), семинар, амалий ва лаборатория машғулотларида якка тартибда ёки кичик гуруҳларда ўтказиш ҳамда назорат дарсларида қўлланилиши мумкин.

Машғулотда қўлланиладиган воситалар: А-3, А-4 форматли қоғозларда тайёрланган (мавзуни ажратилган кичик мавзучалар сонига мос) чап томонига кичик мавзулар ёзилган таркатма материаллар, фломастер(ёки рангли калам)лар.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулот бошлангунга қадар ўқув материални бир неча кичик мавзуларга бўлиб олади;

➤ ўқитувчи ўқувчиларни мавзулар сонига қараб 3-5 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади (гуруҳлар сони 4 ёки 5 та бўлгани маъқул);

➤ ўқитувчи ўқувчиларни машғулотнинг мақсади ва унинг ўтказилиш тартиби билан таништиради. Хар бир гуруҳга қоғознинг чап қисмида кичик мавзу ёзуви (дарс машғулотининг хар бешта режаси) бўлган варақлар таркатилади;

➤ ўқитувчи гуруҳ аъзоларини таркатма материалда ёзилган кичик мавзулар билан танишишларини ва шу мавзу асосида билганларини

фломастер ёрдамида коғоздаги буш жойга жамоа билан биргаликда фикрлашиб ёзиб чиқиш вазифасини беради ва вақт белгилайди;

➤ гуруҳ аъзолари биргаликда таркатма материалда берилган кичик мавзунинг ёзма (расм ёки чизма) ифода этадилар. Бунда гуруҳ аъзолари кичик мавзу буйича имкон борича туларок маълумот беришлари керак бўлади;

➤ таркатма материаллар тулдирилгач, гуруҳ аъзоларидан бири киши такдимот килади. Такдимот вақтида гуруҳлар томонидан тайёрланган материал, албатта, аудитория доскасига мантиқан тагма-таг (зина шаклида) илинади;

Ўқитувчи гуруҳлар томонидан тайёрланган материалларга изох бериб, уларни баҳолайди ва машғулоти яқунлайди (такдимот вақтида бошқа гуруҳ аъзолари ҳам такдимот килинган мазмунга ўзларининг фикрларини билдиришлари мумкин).

Тингловчилар қуйидагиларни инобатга олган ҳолда баҳоланади:

5. ҳар бир тингловчининг бевосита саволларга берган жавоби;

6. кичик-кичик гуруҳлардаги бўлинганда гуруҳнинг дарс машғулотидagi активлиги;

7. тингловчининг дарс машғулотидagi тартиб-интизоми;

8. мавзу юзасидан тингловчининг билдирган мантиқий фикрлаши.

Мустақил таълим учун топширик:

1 Қонунга хилоф равишда ушлаб туриш жинояти қачон тугалланган ҳисобланади?

2 Қонунга хилоф равишда ҳибсга олиш ёки ҳибсда сақлаш жинояти қачон тугалланган ҳисобланади?

3 Қонунга хилоф равишда ушлаб туриш жинояти субъекти ким бўлиши мумкин?

4 Терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида қийноқ ва зўравонликка йўл қўйиш қандай ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқаради?

5 Қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаш (ЖК 235-моддаси) жиноятининг жабрланувчилари кимлар бўлиши мумкин?

Мавзулар юзасидан тахминий тест саволлари

1-мавзу юзасидан:

1. Қуйида келтирилганлардан Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг тузилиши тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг.
2. Қуйидагилардан Конституциявий тузум элементлари тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг.
3. Суверенитет сўзининг маъноси?
4. Ҳуқуқшунослик ва сиёсатшуносликда суверенитетнинг қандай турлари фарқланади?
5. Жамиятда давлат ҳокимиятининг устуворлиги ва унинг мамлакат ичкариси ҳамда халқаро майдонда бошқаларга нисбатан тўла мустақиллиги деб нимага айтилади?
6. Конституциясига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш бўйича Конституциявий комиссиянинг раиси ким этиб белгиланди?
7. Шахсни ушлаш чоғида унинг ҳуқуқлари ва нима сабабдан ушлангани содда тилда тушунтирилиши бу қайси қоида?
8. Демократик тамойиллар асосида қабул қилинган қонунлар олдида барча тенг ва ҳисобдор бўлган, ҳеч ким қонундан устун турмайдиган давлат?
9. “Хабеас корпус” институтининг маъноси нима?
10. Конституциясига ўзгартириш ва қўшимчалар киритишнинг тўртинчи йўналиши қандай номланади?

2-мавзу юзасидан:

1. Қуйида келтирилганлардан “Тизим” сўзининг маъносини топинг.
2. Қуйидагилардан ҳуқуқ нормасининг таркибий элементларини аниқланг.
3. Диспозицияда кўрсатилган қоиданинг кучга кириши учун зарур бўлган аниқ ҳаётий ҳолат (воқеа, ҳаракат, ҳодисалар) ҳуқуқ нормасининг қайси элементида ўз аксини топади?
4. Гипотезада кўрсатилган ҳолатлар мавжуд бўлганида ҳуқуқ субъектлари риоя этишлари лозим бўлган хатти-ҳаракат қоидаси (ҳуқуқ ва мажбуриятлари) ҳуқуқ нормасининг қайси элементида ўз аксини топади?
5. Диспозицияда кўрсатилган талабларни бажармаганлик учун берилиши мумкин бўлган таъсир чораси ёки тавсия этилган ҳаракатни содир этганлик учун рағбатлантиришнинг тури ва ўлчови ҳуқуқ нормасининг қайси элементида ўз аксини топади?
6. Ҳуқуқ нормалари уларда мустаҳкамланган қоидаларнинг характерига қараб қандай турларга бўлинади?

7. Ваколатли давлат органининг белгиланган тартибда қабул қилган, ижтимоий муносабатларни тартибга солишга қаратилган, умуммажбурий тусдаги қоидаларни ўрнатувчи, ўзгартирувчи ёки бекор қилувчи юридик ҳужжат?

8. Ўзбекистон Республикасининг «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги қонуни қачон қабул қилинган?

9. Қуйида келтирилганлардан “Конституция” сўзининг луғавий маъносини аниқланг.

10. Бирор назария, таълимот, дунёқараш ва шу кабиларнинг дастлабки, асосий қонун-қоидаси; фаолият учун асос қилиб олиндиган бош ғоя, қонун-қоида?

3-мавзу юзасидан:

1. Фуқаролик ҳуқуқ ва мажбуриятларининг субъектлари ҳисобланувчи корхона, муассаса, ташкилотлар?

2. Ҳуқуқларни, эркинликларни ва қонуний манфаатларни амалга оширишда ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги илтимос баён этилган мурожаат деганда нимани тушунасиз?

3. Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларининг турлари тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг?

4. Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларининг шакллари тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг?

5. Жисмоний шахснинг мурожаатида нималар кўрсатилган бўлиши лозим?

6. Жисмоний шахснинг фамилияси (исми, отасининг исми), унинг яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар ёки юридик шахснинг тўлиқ номи, унинг жойлашган ери (почта манзили) тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилмаган ёхуд улар ҳақида ёлғон маълумотлар кўрсатилган мурожаат, шунингдек уни идентификация қилиш имкониятини бермайдиган электрон мурожаат ёхуд имзо билан тасдиқланмаган ёзма мурожаат деб қандай мурожаат турига таъриф берилмоқда?

7. Юридик шахснинг мурожаатида нималар кўрсатилган бўлиши лозим?

8. Қандай мурожаатлар кўрмай қолдирилиши мумкин?

9. «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги ЎРҚ-445-сон қонун қачон қабул қилинган?

10. Бузилган ҳуқуқларни, эркинликларни тиклаш ва қонуний манфаатларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги талаб баён этилган мурожаат деб қандай мурожаат турига таъриф берилмоқда?

4-мавзу юзасидан:

1. Ҳарбий хизматчилар ва интизом уставлари татбиқ этиладиган бошқа шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг?
2. Кимлар маъмурий ҳуқуқбузарлик субъекти ҳисобланмайди?
3. Қуйидагилардан маъмурий ҳуқуқбузарлик таркибига тегишли бўлмаган жавобни аниқланг кирмайди:
4. Маъмурий ҳуқуқбузарлик таркиби тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг?
5. Маъмурий жавобгарликка тортилиш ёшини аниқланг?
6. Қуйидаги субъектлардан кимга маъмурий жарима жазоси қўлланилмайди?
7. Маъмурий ҳуқуқбузарлик объектив томонининг қўшимча белгиларини кўрсатинг?
8. Қуйидагилардан қайси бири маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсга огоҳлантириш қўллаш ваколатига эга?
9. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс қайси қисмлардан иборат?
10. Қуйидагилардан қайси бири маъмурий ҳуқуқбузарлик субъекти ҳисобланмайди?

5-мавзу юзасидан:

1. Маъмурий жазо аниқланган кундан бошлаб қанча муддатда қўлланилиши мумкин?
2. Қўшимча маъмурий жазолар қуйидаги қайси жавобда тўғри кўрсатилган?
3. Қуйидагилардан асосий маъмурий жазо чораларини аниқланг?
4. Маъмурий жазонинг мақсади?
5. Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишда айбдор шахсдан давлат ҳисобига пул ундириш?
6. Ҳақини тўлаш шарти билан олиб қўйиш жазоси кимларга қўлланилмайди?
7. Муайян шахсни унга берилган махсус ҳуқуқдан маҳрум қилиш чораси дейилганда қайси ҳуқуқлар назарда тутилади?
8. Муайян шахсни унга берилган махсус ҳуқуқдан маҳрум қилиш чораси ким томонидан қўлланилади?
9. Муайян шахсни унга берилган махсус ҳуқуқдан маҳрум қилиш чораси кимларга қўлланилмайди?
10. Маъмурий қамоққа олиш муддати қанча?

6-мавзу юзасидан:

1. Била туриб ёлғон, бошқа бир шахсни шарманда қилувчи уйдирмаларни тарқатиш?
2. Шахснинг шаъни ва қадр-қимматини қасддан камситиш?

3. Турар жойга унда истиқомат қилувчиларнинг хошиш-иродасига хилоф равишда ноқонуний тарзда кириш?

4. Тухмат қилиш ҳуқуқбузарлигининг субъектив томонини аниқланг?

5. Ҳақорат қилиш ҳуқуқбузарлигининг объектив томонини аниқланг?

6. Эҳтиётсизлик орқасида енгил тан жароҳати етказиш ҳуқуқбузарлигининг объектив томонини аниқланг?

7. Енгил тан жароҳати етказиш ҳуқуқбузарлигининг объекти?

8. Қўйидаги келтирилган жойлардан қайси бирида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш таъқиқланмаган?

9. Оз миқдорда талон-торож қилиш ҳуқуқбузарлигининг субъектив томонини аниқланг?

10. Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик ҳуқуқбузарлигининг объектив томонини аниқланг?

7-мавзу юзасидан:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси қачон қабул қилинган?

2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси неча қисмдан иборат?

3. Жиноят учун тайинланиши мумкин бўлган жазонинг тури, муддати ва миқдорини кўрсатиб берувчи ҳуқуқий норманинг қисми нима деб аталади?

4. Жиноят таърифининг асосий белгилари тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг?

5. Қасддан содир этилиб, қонунда уч йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо назарда тутилган жиноятлар?

6. Эҳтиётсизлик орқасида содир этилиб, қонунда беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо назарда тутилган жиноятлар?

7. Қилмиш тушунчасини тўғри белгиланг?

8. Жиноят ва бошқа ҳуқуқбузарликларни фарқлашнинг асосий белгиларини топинг?

9. Қасддан содир этилиб, қонунда ўн йилдан кўп муддатга озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо назарда тутилган жиноятлар?

10. Қасддан содир этилиб, қонунда беш йилдан кўп, ўн йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо назарда тутилган жиноятлар?

8-мавзу юзасидан:

1. Жиноят учун жавобгарликнинг умумий ёшини кўрсатининг?

2. Жиноят натижасида тажовуз қилинган ижтимоий муносабат жиноят таркибининг қайси элементига оид?

3. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан бажарилиши белгилаб қўйилган ҳаракатларни бажармаслик деб нимага айтилади?

4. Жиноят таркибининг субъекти тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг?

5. Жиноятни объектив томонининг белгилари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

6. Жиноий жавобгарликнинг фактик асосини топинг?

7. Жиноий жавобгарликнинг норматив асосини топинг?

8. Жиноят таркибининг объекти тўғри кўрсатилган жавобни аниқланг?

9. Оғирлаштирувчи ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (ЖК 97-м. 2-қ.) жинояти учун жавобгарлик ёшини кўрсатинг?

10. Мансабдорлик жиноятлари учун жавобгарлик ёшини кўрсатинг?

9-мавзу юзасидан:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси қачон қабул қилинган?

2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси неча қисмдан иборат?

3. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жиноят ишларини юритиш тартиби қайси норматив-ҳуқуқий ҳужжат билан белгиланади?

4. Жиноят ишини юритишда иштирок этувчи барча шахслар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Жиноят-процессуал кодекси ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа қонун ҳужжатларига аниқ риоя этишлари ва уларнинг талабларини бажаришлари қайси принцип?

5. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ жиноят ишлари бўйича одил судловни фақат суд амалга ошириши қайси принцип?

6. Жиноят иши бўйича дастлабки терговни қайси орган терговчилари олиб борадилар?

7. Айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилиниши ҳақида қарор чиқарилган шахс?

8. Маънавий, жисмоний ёки мулкый зарар етказилган шахс?

9. Жиноят ишларини юритиш қайси тилда олиб борилади?

10. Жиноят иши бўйича аниқланиши лозим бўлган бирор ҳолатни билиши мумкин бўлган ҳар қандай шахс?

10-мавзу юзасидан:

1. Қонунга хилоф равишда ушлаб туриш жинояти қачон тугалланган ҳисобланади?

2. Ушлаш чоғида иммунитет ҳуқуқидан фойдаланувчи шахсларни аниқланг?

3. Қонунга хилоф равишда ҳибсга олиш ёки ҳибсда сақлаш жинояти қачон тугалланган ҳисобланади?

4. Қонунга хилоф равишда ушлаб туриш жиноятининг субъекти ким бўлиши мумкин?

5. Терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида қийноқ ва зўравонликка йўл қўйиш қандай ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқаради?

6. Қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаш (ЖК 235-моддаси) жиноятининг жабрланувчилари кимлар бўлиши мумкин?

7. Маъмурий йўл билан ушлаб туриш муддати қачондан бошланади?

8. Маъмурий йўл билан ушлаб туриш муддатини аниқланг?

9. Жиноятни содир этишда гумон қилинган шахсни ушлаб туриш муддатини аниқланг?

10. Қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаш қандай процессуал ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқаради?

ГЛОССАРИЙ

Таянч сўз ва иборалар:

Айбланувчи Ўзбекистон Республикаси ЖПКда белгиланган тартибда айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилиниши ҳақида қарор чиқарилган шахсдир. Айбланувчи судда *судланувчи* деб, ҳукм чиқарилганидан кейин эса, *маҳкум* ёки оқланган деб аталади. (ЖПК 45-моддаси)

Аноним мурожаат – жисмоний шахснинг фамилияси (исми, отасининг исми), унинг яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар ёки юридик шахснинг тўлиқ номи, унинг жойлашган манзили (почта манзили) тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилмаган ёхуд улар ҳақида ёлғон маълумотлар кўрсатилган мурожаат, шунингдек, уни идентификация қилиш имкониятини бермайдиган электрон мурожаат ёхуд имзо билан тасдиқланмаган ёзма мурожаат;

Ариза – ҳуқуқларни, эркинликларни ва қонуний манфаатларни амалга оширишда ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги илтимос баён этилган мурожаат;

Видеоконференцалоқа – узокда жойлашган бир нечта абонентларнинг реал вақт режимида аудио ва видеоахборот алмашиш имконияти билан ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда интерактив ҳамкорлик қилиши;

Гувоҳ - жиноят иши бўйича аниқланиши лозим бўлган бирор ҳолатни билиши мумкин бўлган ва кўрсатув бериш учун чақирилиши мумкин бўлган ҳар қандай шахс. (ЖПК 66-моддаси)

Гумон қилинувчи бу жиноят содир этгани тўғрисида маълумотлар бор бўлса-да, бу маълумотлар уни ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш учун етарли бўлмаган шахсдир. (ЖПК 47-моддаси)

Дастур («Йўл харитаси») - у ёки бу соҳадаги давлат сиёсатининг мақсадларига эришилишини таъминлайдиган тадбирлар (вазифалар,

амалга ошириш муддатлари, молиялаштириш манбалари ва масъул ижрочилар бўйича ўзаро боғлиқ бўлган тадбирлар) ва механизмлар тизимини белгилайди.

Доктрина - Ўзбекистон Республикасининг у ёки бу соҳадаги миллий манфаатларини таъминлаш мақсадлари, вазифалари, принциплари ва асосий йўналишларини белгилайди.

Жабрланувчи - жиноят, худди шунингдек ақли норасо шахсининг ижтимоий хавфли қилмиши натижасида маънавий, жисмоний ёки мулкӣ зарар етказган деб ҳисоблаш учун далиллар бўлган шахс (ЖПК 54-моддаси).

Жиноят ишларини юритиш тартиби - Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жиноят ишларини юритиш тартиби Жиноят-процессуал кодекси билан белгиланади. Жиноят ишларини юритишнинг ЖПКда белгиланган тартиби барча судлар, прокуратура, тергов, суриштирув органлари, адвокатура, шунингдек фуқаролар учун ягона ҳамда мажбурийдир.

Жиноят процессининг бошқа иштирокчиси деганда ЖПКнинг 4–6-бобларида назарда тутилган жиноят процессининг бошқа иштирокчилари тушунилади. Масалан жамоат ҳимоячиси, қонуний вакил, эксперт, мутахассис, холис ва бошқалар.

Жиноят-процессуал қонунчилигининг вазифалари - Жиноят-процессуал қонунчилигининг вазифалари жиноятларни тез ва тўла очишдан, жиноят содир этган ҳар бир шахсга адолатли жазо берилиши ҳамда айби бўлмаган ҳеч бир шахс жавобгарликка тортилмаслиги ва ҳукм қилинмаслиги учун айбдорларни фош этишдан ҳамда қонуннинг тўғри татбиқ этилишини таъминлашдан иборатдир.

Жиноят-процессуал қонунчилигининг вақт ва ҳудуд бўйича амал қилиши - Жиноят ишларини юритиш, жиноят содир этилган жойдан қатъи назар, башарти Ўзбекистон Республикасининг бошқа давлатлар билан тузилган шартнома ва битимларида ўзгача қоидалар белгиланмаган бўлса, иш юзасидан суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси юритилаётган пайтда амалда бўлган қонунчиликка мувофиқ олиб борилади.

Йўриқнома - норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қўллашнинг аниқлаштирувчи жиҳатларини белгилайди.

кенг маънода шахс ва фуқаронинг ҳаёти, соғлиғи, эркинлиги, шахсий ҳаёти ва бошқа ҳуқуқларига дахл этувчи бирон-бир ҳаракатни ўзбошимчалик билан содир этиш мумкин эмаслигини аниқлатади.

Концепция - у ёки бу соҳадаги давлат сиёсатининг энг муҳим устуворликларини, мақсадларини, асосий йўналишларини, вазифаларини ва амалга оширилиш механизмларини белгилайди.

Қоидалар - бирор-бир фаолиятни амалга оширишга доир талабларни белгилайди.

Қонунийлик - Судья, прокурор, терговчи, суриштирувчи, ҳимоячи, шунингдек жиноят ишини юритишда иштирок этувчи барча шахслар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, ушбу Кодекс ва Ўзбекистон

Республикасининг бошқа қонун ҳужжатларига аниқ риоя этишлари ва уларнинг талабларини бажаришлари шарт. Қонунларни аниқ бажаришдан ва уларга риоя қилишдан ҳар қандай чекиниш, қандай сабабларга кўра юз берганидан қатъи назар, жиноят процессида қонунийликни бузиш ҳисобланади ва белгиланган жавобгарликка сабаб бўлади.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш - ҳуқуқбузарнинг шахсини аниқлаш, маъмурий баённома тузиш ва ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарорнинг ижросини таъминлашга қаратилган, шахснинг қисқа муддатга эркинлигини чеклашдан иборат маъмурий таъсир чораларидан биридир.

Низом - давлат органлари ва ташкилотларнинг, улар таркибий бўлинмаларининг мақомини, асосий вазифаларини, функцияларини, ҳуқуқ ва мажбуриятларини, фаолиятини ташкил этиш тартибини, шунингдек у ёки бу соҳадаги ижтимоий муносабатларни тартибга солиш тартибини белгилайди.

Оммавий қабул – таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбарларининг жисмоний шахслар ва юридик шахсларнинг вакиллари билан оммавий учрашувларда мурожаатларни қабул қилишга доир ҳаракати;

Регламент - давлат органлари ва ташкилотларнинг иш тартибини, шунингдек давлат органлари ва ташкилотлар томонидан маъмурий тартиб-таомилларни амалга ошириш тартибини белгилайди.

Сайёр қабул - тасдиқланган жадвал асосида таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбарлари томонидан жойларга чиққан ҳолда жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакиллари қабул қилиш билан боғлиқ ташкилий ва бошқа чора-тадбирлар мажмуи.

Стратегия - мамлакат ёки муҳим тармоқларни ўрта ва узоқ муддатли истиқболда ривожлантиришнинг энг асосий йўналишларини белгилайди.

Таклиф – давлат ва жамият фаолиятини такомиллаштиришга доир тавсияларни ўз ичига олган мурожаат;

Такрорий мурожаат – аввалги мурожаатлар бўйича қабул қилинган қарор юзасидан шикоят қилинган ёки бошқача тарзда норозилик билдирилган, шунингдек, агар такрорий мурожаат келиб тушган пайтда кўриб чиқишнинг қонун ҳужжатларида белгиланган муддати тугаган бўлса, аввалги мурожаат ўз вақтида кўриб чиқилмаганлиги ҳақида хабар қилинган, айнан бир жисмоний ёки юридик шахсдан келиб тушган мурожаат;

Ушлаб туриш - жиноят содир этишда гумон қилинаётган шахснинг жиноий фаолият билан шуғулланишига барҳам бериш, қочиб кетишининг, далилларни яшириши ёки йўқ қилиб юборишининг олдини олиш мақсадида қисқа муддатга озодликдан маҳрум этишдан иборат процессуал мажбурлов чораси тушунилади.

Шикоят – бузилган ҳуқуқларни, эркинликларни тиклаш ва қонуний манфаатларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги талаб баён этилган мурожаат;

Электрон мурожаат – белгиланган тартибда ахборот-коммуникация технологиялари воситасида берилган, шу жумладан Вазирлик ёхуд унинг

таркибий ва худудий бўлинмалари расмий веб-сайтларига жойлаштирилган мурожаат, реал вақт режимида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда берилган оғзаки мурожаатлар бундан мустасно;

Эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш деганда, айбланувчи (гумон қилинувчи)нинг тергов ва суддан бўйин товлаши ва бундан буёнги жиноий фаолиятининг олдини олиш, унинг иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга ҳалал берадиган уринишларига йўл қўймаслик, ҳукмнинг ижро этилишини таъминлаш мақсадида тергов органининг илтимосномасига асосан суд томонидан қўлланиладиган, айбланувчини озодликдан маҳрум қилиш тушунилади.

Яқин қариндошлар деганда эса қариндош ёки куда томондан қариндош бўлган шахслар, яъни ота-она, туғишган ва ўғай ака-ука ва опа-сингиллар, эр-хотин, фарзанд, шу жумладан фарзандликка олинганлар, бобо, буви, неваралар, шунингдек эр-хотиннинг ота-онаси, туғишган ва ўғай ака-ука ва опа-сингиллари тушунилади (ЖК Саккизинчи бўлими).

Адабиётлар

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари:

1. *Мирзиёев Ш.М.* Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т., «Ўзбекистон», 2016. – 56 б.

2. *Мирзиёев Ш.М.* Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Т., «Ўзбекистон», 2017. – 48 б.

3. *Мирзиёев Ш.М.* Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик - ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Т., «Ўзбекистон», 2017. – 104 б.

4. *Мирзиёев Ш.М.* Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураамиз. – Т., «Ўзбекистон», 2017. – 488 б.

5. *Мирзиёев Ш.М.* Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз.- Тошкент - «Ўзбекистон»,- 2017. – 596 б.

6. *Мирзиёев Ш.М.* Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир.- Тошкент - «Ўзбекистон»,- 2018. – 512 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т: Ўзбекистон, 2019. – 76.

2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Т., 2021. – Lex.uz.

3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. – Т., 2021. – Lex.uz.

4. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.– Т., 2021. – Lex.uz.

5. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 15 декабрдаги «Терроризмга қарши кураш тўғрисида»ги ЎРҚ-167-II-сон қонуни.

6. Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 августдаги

«Прокуратура тўғрисида»ги ги ЎРҚ-257-II-сон қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон.

7. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2014. – № 20. – 221-м.

8. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2016. – № 38. – 438-м.

9. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январдаги «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2017.

10. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 11 сентябрдаги «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги (янги таҳрири) қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2017.

11. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 30 июлдаги «Экстремизмга қарши кураш тўғрисида»ги ЎРҚ-489-сон қонуни.

12. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 28 июлдаги «Судлар тўғрисида»ги ЎРҚ-703-сон қонуни. // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.07.2021 й., 03/21/703/0723-сон.

13. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида»ги ЎРҚ-263-сон қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон.

14. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрдаги «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги ЎРҚ-406-сон қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 37-сон, 426-м.

15. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрдаги «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги ЎРҚ-561-сон қонуни // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/561/3680-сон.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 10 сентябрдаги «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6312-сон Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 11.09.2021 й., 06/21/6312/0864-сон.

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 июндаги «Қийноққа солиш ҳолатларини аниқлаш ва уларнинг олдини олиш тизимини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-5163-сон Қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 26.06.2021 й., 07/21/5163/0600-сон.

III. Махсус адабиётлар

1. Ю.С. Пулатов, И. Исмаилов, А.А. Қурбанов Ички ишлар органлари фаолияти. Дарслик. – Т., 2018. – 407 б.

2. X.T. Odilqoriyev, I. Ismailov, N.T. Ismoilov Ma'muriy huquq: Darslik// X.T. Odilqoriyev va B.E. Qosimovning umumiy tahriri ostida. – T., 2010.
3. Jinoyat huquqi. Umumiy qism: Darslik (To'ldirilgan va qayta ishlangan ikkinchi nashri) / R.Kabulov, A.A.Otajonov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IV Akademiyasi, 2012. – 452 b.
4. Jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish: IV oliy ta'lim muassasalari uchun darslik. – T.: O'zbekiston Respublikasi IV Akademiyasi, 2016. – 323 b.
5. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ (Қайта ишланган ва тўлдирилган иккинчи нашр. 2016 йил 1 ноябргача бўлган ўзгартиш ва қўшимчалар билан) Умумий қисм / М.Рустамбоев. – Т.: 2016. – 608 б.
6. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ (Қайта ишланган ва тўлдирилган иккинчи нашр. 2016 йил 1 ноябргача бўлган ўзгартиш ва қўшимчалар билан) Махсус қисм / М.Рустамбоев. – Т.: 2016. – 960 б.
7. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi. Umumiy qism: Chizmalar albomi /A.S.Yakubov, R.Kabulov, B.B.Matlyubov, D.Y.Payziyev, T.R.Kuchkarov. – T.: O'zbekiston Respublikasi IV Akademiyasi, 2014. – 154 b.
8. Jinoyat huquqining umumiy qismidan amaliy masalalar. O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston Respublikasi IV Akademiyasi, 2015. – 46 b.
9. Тахиров Ф. Жиноят-ҳуқуқий сиёсат ҳамда жиноят қонунини такомиллаштириш истиқболлари. //Жиноят қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари (Илмий амалий конференция материаллари тўплами). – Т.: ТДЮИ, 2010. – 61-68 б.
10. Холикулов У., Салаев Н. Жиноят ҳуқуқи принциплари: таҳлил ва мулоҳаза. //Жиноят қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари (Илмий амалий конференция материаллари тўплами). – Т.: ТДЮИ, 2010. – 131-140 б.
11. Якубов А.С., Кабулов Р. Современные тенденции в уголовной политике Узбекистана. //Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академиясининг Ахборотномаси. 2010. – №1. – С. 29-36.
12. Prof. Odilqoriyev N.T., Qosimov B.E. Umumiy tahriri ostida. Ma'muriy huquq. Darslik: - T., IV Akademiya 2010. – 1- 29.
13. Алимов Х. Р., Махмудов А.А.,Исмоилов Н.Т. Маъмурий ҳуқуқ. Дарслик: – Т., ИИВ Академия, 2003. – 5-11-б.
14. Хожиев Э.Т, Хакимов Ғ.Т. Маъмурий ҳуқуқ. Ўқув қўлланма – Т., 2011. – 404 б.
15. Сабуров.Н. Бошқарувни демократлаштириш ва уни амалга оширишда сиёсий ҳуқуқий фаолликнинг роли. // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. – 2010. – №1.
16. Касимов.Б.Э., Исмоилов.Н.Т. Маъмурий қонунчилик: бугунги ҳолати ва истиқболлари. // Ўзбекистон Республикаси ИИВ Ахборотномаси. – 2010. – №1.
17. Халқаро ҳуқуқ: Маърузалар курси / Саидов А.Х., Исхакова Л.Ф.,

Матчанов А.А. ва бошқ. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. – 279 б.

18. Инсон ҳуқуқлари умумий назарияси: ИИВ тизимидаги таълим муассасалари тингловчи ва курсантлари, шунингдек ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари учун дарслик. – Т., 2012. – 304 б.

Электрон таълим ресурслари:

<http://iiv.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИВ);

<http://ipkmvd.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти);

<http://akadmvd.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси);

<http://lex.uz> (Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси);

<http://www.tsil.uz> (Тошкент давлат юридик университети);

<http://www.connect.uz> (Ўзбекистон умумтаълим портали);

<http://www.ziyonet.uz> (Ахборот таълим тармоғи).

ЭШҚУЛОВ ДОСТОН ЖАҲОНГИР ЎҒЛИ

**ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ САФДОР ВА СЕРЖАНТЛАР
ТАРКИБИДАН ОФИЦЕРЛИК ЛАВОЗИМЛАРИГА ТАЙИНЛАШ
УЧУН ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ЎҚУВ КУРСИНИНГ ЮРИДИК
ТАЙЁРГАРЛИК БЛОКИ БЎЙИЧА**

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

**Мухаррир Н.З. Тасимов
Техник муҳаррир Д. Джалилов**

Босишга руҳсат этилди. Нашриёт ҳисоб табағи 13,7.
Буюртма № _____. Адади 50 нусха.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти,
100213. Тошкент шаҳар. Хусайн Бойқаро кўчаси, 27а-уй.